

ISSN 3107-3328 (Print)
ISSN 3107-3336 (Online)

№ 4 (3)
2026

ҒЫЛЫМИ ИННОВАЦИЯЛАР

ғылыми журналы

От мудрости наставника — к достижениям исследователей.

Доктор педагогических наук, профессор Чекалева Надежда Викторовна
с исследователями, успешно завершившими обучение в аспирантуре ОмГПУ
под её научным руководством.

научный журнал

НАУЧНЫЕ ИННОВАЦИИ

scientific journal

SCIENTIFIC INNOVATIONS

eLIBRARY.RU

StrikePlagiarism.com
ORIGINALITY IS A VALUE

«ҒЫЛЫМИ ИННОВАЦИЯЛАР» ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «НАУЧНЫЕ ИННОВАЦИИ»
«SCIENTIFIC INNOVATIONS» SCIENTIFIC JOURNAL

Журнал 2025 жылдан бастап шығады

Журнал издаётся с 2025 года

The journal is published from 2025

Меншік иесі: «Неотехнология және қауіпсіздік ғылыми-зерттеу институты» ЖМ
Собственник: ЧУ «Научно-исследовательский институт Неотехнологий и Безопасности»
Owner: ChU «Research Institute of Neotechnology and Security»

Журнал Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Ақпарат
комитетінде тіркелген,
2025 жылы 4 қарашадағы № KZ06VPY00133490 куәлік
Журнал зарегистрирован в Комитете информации Министерства информации и общественного
развития Республики Казахстан,
свидетельство №KZ06VPY00133490 от 4 ноября 2025 года.
The journal is registered with the Information Committee of the Ministry of Information and Social
Development of the Republic of Kazakhstan, certificate
№ KZ06VPY00133490 dated November 4, 2025

Журнал тоқсан сайын шығарылады (жылына 4 рет)
Журнал издаётся ежеквартально (4 раза в год)
The magazine is published quarterly (4 times a year)

Редакцияның мекен-жайы: 150000, Қазақстан Республикасы, Солтүстік Қазақстан облысы,
Петропавл қаласы, Бостандық көшесі, 51
Адрес редакции: 150000, Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область,
г. Петропавловск, ул. Бостандыкская, 51.
Editorial office: 150000, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region,
Petropavlovsk, st. Bostandyk, 51

Журнал сайты: www.nii-ntb.com

E-mail: jornal@nii-ntb.com

Редакция телефоны: +7 (7152) 33-44-35, +7 778 569 19 61, +7 707 279 85 75

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА
РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
EDITORIAL BOARD

Бас редакторлар / Главные редакторы / Chief editors

Логвиненко Денис Викторович, педагогика ғылымдарының кандидаты

Логвиненко Денис Викторович, кандидат педагогических наук

Denis Viktorovich Logvinenko, candidate of pedagogical sciences

Ғылыми редакторлар / Научные редакторы / Scientific editors

Мақажанова Жұлдыз Мақсұтқызы, философия докторы (PhD)

Макажанова Жулдыз Максutowна, доктор философии (PhD)

Makazhanova Zhuldyz Maksutovna, PhD

Редакциялық алқа / Редакционная коллегия / Editorial board

Чекалёва Надежда Викторовна, Ресей Білім беру Академиясының мүше-корреспонденті,

педагогика ғылымдарының докторы

Чекалёва Надежда Викторовна, член-корреспондент Российской Академии образования, доктор

педагогических наук

Chekaleva Nadezhda Viktorovna, corresponding member of the Russian Academy of education, doctor of pedagogical sciences

Савинкин Виталий Владимирович, техника ғылымдарының докторы

Савинкин Виталий Владимирович, доктор технических наук

Savinkin Vitaly Vladimirovich, doctor of technical sciences

Жәмпейісов Ғазиз Нұрмұратұлы, философия докторы (PhD)

Жампеисов Газиз Нурмуратович, доктор философии (PhD)

Zhampeisov Gaziz Nurmuratovich, Ph.D

Сүлеймен Ерлан Мэлсұлы, химия ғылымдарының кандидаты, философия докторы (PhD)

Сүлеймен Ерлан Мэлсұлы, кандидат химических наук, доктор философии (PhD)

Suleimen Erlan Melsuly, PhD in Chemistry

Шапашев Мұрат Асқарұлы, философия докторы (PhD)

Шапашев Мурат Аскарович, доктор философии (PhD)

Shapashev Murat Askarovich, Ph.D

Батаева Фроза Асанқызы, филология ғылымдарының кандидаты

Батаева Фроза Асановна, кандидат филологических наук

Bataeva Froza Asanovna, candidate of philology

Горковенко Людмила Александровна, экономика ғылымдарының кандидаты

Горковенко Людмила Александровна, кандидат экономических наук

Gorkovenko Lyudmila Aleksandrovna, Candidate of Economic Sciences

Кусаинова Айсұлу Әмірханқызы, *философия докторы (PhD)*
Кусаинова Айсұлу Амирхановна, *доктор философии (PhD)*
Kusainova Aisulu Amirkhanovna, *Ph.D*

Графикалық дизайнер / Графический дизайнер / Graphic designer

Дергалёва Наталья Владимировна,
Дергалёва Наталья Владимировна,
Dergaleva Natalia Vladimirovna,

ЖУРНАЛДЫҢ ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ САРАПТАМАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІН НЫҒАЙТУ
УКРЕПЛЕНИЕ НАУЧНОГО И ЭКСПЕРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА ЖУРНАЛА
STRENGTHENING THE JOURNAL'S SCIENTIFIC AND EXPERT POTENTIAL

Редакциялық алқа құрамына танымал қазақстандық ғалымдар қосылды
В состав редакционной коллегии вошёл известный казахстанский учёный
A well-known Kazakhstani scientist has joined the Editorial Board

Сүлеймен Ерлан Мәлсұлы YERLAN MELSULY SULEIMEN

ҒЫЛЫМИ ҮНТІМАҚТАСТЫҚТЫҢ ЖАҢА ҚАДАМЫ
НОВЫЙ ШАГ К НАУЧНОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ
A NEW STEP TOWARD SCIENTIFIC COLLABORATION

420+

ҒЫЛЫМИ ЕҢБЕКТЕР
НАУЧНЫХ ТРУДОВ
SCIENTIFIC WORKS

140+

SCOPUS ЖӘНЕ WEB OF SCIENCE
БАЗАЛАРЫНДА ИНДЕКСТЕЛГЕН
МАКАЛА
СТАТЕЙ, ИНДЕКСИРУЕМЫХ
В SCOPUS И WEB OF SCIENCE
ARTICLES INDEXED IN SCOPUS
AND WEB OF SCIENCE

H-INDEX

22 Google Scholar
20 Scopus
18 Web of Science

30

ҚР ПАТЕНТИ
ПАТЕНТОВ РК
PATENTS OF THE
REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

7

КІТАПТАР ЖӘНЕ
МОНОГРАФИЯЛАР
КНИГ И МОНОГРАФИЙ
BOOKS AND MONOGRAPHS

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ ҮНТІМАҚТАСТЫҚ
МЕЖДУНАРОДНОЕ НАУЧНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО
INTERNATIONAL SCIENTIFIC COLLABORATION

ТАБИҒИ ҚОСЫЛЫСТАР МЕН
АНТИБИОТИКТЕРДІ ЗЕРТТЕУ
ИССЛЕДОВАНИЕ ПРИРОДНЫХ
СОЕДИНЕНИЙ И АНТИБИОТИКОВ
RESEARCH ON NATURAL COMPOUNDS
AND ANTIBIOTICS

ҒЫЛЫМИ ЖОБАЛАРҒА ЖЕТЕКШІЛІК ЕТУ
РУКОВОДСТВО НАУЧНЫМИ ПРОЕКТАМИ
RESEARCH PROJECT LEADERSHIP

KZ Құрметті Ерлан Мәлсұлы!

Журнал редакциясы Сізді редакциялық алқа құрамына қосылғанын шын жүректен құттықтайды!

Сіздің ғылыми жолыңыз іргелі зерттеулерді, практикалық әзірлемелерді, жас ғалымдар даярлауды және ауқымды халықаралық ынтымақтастықты біріктіреді.

Жаңа ғылыми бағыттарды дамытуға, табиғи қосылыстар мен қыналардан алынатын антибиотиктерді зерттеуге, халықаралық ғылыми байланыстарды кеңейтуге қосқан үлесіңіз ерекше құнды.

Редакциялық алқа мүшелерінің тәжірибесін біріктіру журналдың дамуына, жарияланымдар сапасын арттыруға және перспективалы зерттеулерді ілгерілетуге жаңа мүмкіндіктер ашады деп сенеміз.

Сізге жаңа ғылыми идеялар, жарқын нәтижелер және редакциялық алқа құрамында жемісті жұмыс тілейміз!

RU Уважаемый Ерлан Мәлсұлы!

Редакция журнала сердечно поздравляет Вас с вхождением в состав редакционной коллегии!

Ваш научный путь объединяет фундаментальные исследования, практические разработки, подготовку молодых учёных и широкое международное сотрудничество.

Особенно ценен Ваш вклад в развитие новых научных направлений, изучение природных соединений и антибиотиков из лишайников, а также укрепление международных научных связей.

Уверены, что объединение опыта членов редакционной коллегии откроет новые возможности для развития журнала, повышения качества публикаций и продвижения перспективных исследований.

Желаем Вам новых научных идей, ярких результатов и плодотворной работы в составе редакционной коллегии!

EN Dear Yerlan Melsuly!

The journal's Editorial Board warmly congratulates you on joining the Board!

Your scientific career brings together fundamental research, practical applications, the training of young scientists, and extensive international collaboration.

Your contribution to developing new research directions, studying natural compounds and antibiotics derived from lichens, and strengthening international scientific ties is particularly valuable.

We believe that combining the expertise of our Board members will open new opportunities for the journal's development, enhance publication quality, and advance promising research.

We wish you new scientific ideas, outstanding results, and fruitful work on the Editorial Board!

Журнал редакциясы • Редакция журнала
Journal Editorial Board

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / TABLE OF CONTENTS

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ DIGITALIZATION AND INFORMATION TECHNOLOGY

- АТЫГАЕВ Ж. Ж.** Анализ применения искусственных нейронных сетей для прогнозирования задержек авиарейсов на основе метеорологических условий 9
- ТУМЕНОВ А. С., АТЫГАЕВ Ж. А.** Цифровая экосистема научно-издательской деятельности: модель интеграции участников и процессов на примере платформы qazpress 15

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ ИННОВАЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ INNOVATIVE PEDAGOGY AND EDUCATIONAL TECHNOLOGIES

- АБИЛГАЛАМОВА К. К.** Қазақ тілін оқытуда кейс-технологияны қолдану: курсанттардың шешім қабылдау дағдылары мен қызметтік-жауынгерлік іс-әрекетке кәсіби даярлығын дамыту 29
- ANTSIBOR Y.** English as a means of developing a shared communicative space in a multicultural group of cadets 35
- АТЫГАЕВ Ж. А.** Индивидуализация научно-методического сопровождения преподавателей военного вуза на основе диагностики профессиональных затруднений 44
- ИМАНОВ А. К., АЛИБЕКОВ А. Т.** Оптимизация методов формирования оперативно-тактического мышления у будущих офицеров 58
- МАКНМЕТОВА А. Т., YESHTAEVA A. Z.** Innovative technologies for foreign language teaching at a military university as a means of developing professional competencies of future officers 68
- NURLYBAI D.** English language as a means of developing learners' communicative abilities in the system of modern education 80
- ЧЕКАЛЕВА Н. В., ЛОРЕНЦ В. В.** Мотивация и востребованность образовательных программ у абитуриентов педагогического университета с учетом показателей в практике наставничества 88

ШАКИРБАЕВА Ж. Д. Әскери жоғары оқу орнында жасанды интеллект құралдарын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері мен тәуекелдері 96

ҚОЖАМҰРАТ С. Н., МАКАЖАНОВА Ж. М. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту: теориялық аспектілері 105

КЕШЕНДІ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫЛЫҚ
КОМПЛЕКСНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И УСТОЙЧИВОСТЬ
INTEGRATED SAFETY AND SUSTAINABILITY

ЖАУМИТОВА М. Д. Кадровая преемственность как фактор повышения эффективности подготовки специалистов в сфере мобилизационной подготовки 116

РЫСКУЛБЕКОВ А. И., ЖАМПЕИСОВ Г. Н. Жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығы мәселелері 125

КОНВЕРГЕНЦИЯ ЖӘНЕ ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР
КОНВЕРГЕНЦИЯ И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
CONVERGENCE AND INTERDISCIPLINARY RESEARCH

AGATAYEVA D. The didactic potential of captioned films and music videos for developing students' foreign language speaking skills 136

БЕКТИБАЕВА А. Н. Использование английских образных наименований человека в речи в современном мире 143

ИСКАКОВ Е. М., БЕКМАГАМБЕТОВ А. Н., ТУЛЕМБАЕВА А. Н., КАРМЫСОВА Г. А., ЖЕКСЕНБИНОВ Б. Н. Қарулы Күштердің имиджін нығайтуда ARMIA.KZ цифрлық сервисін пәнаралық қолдану 149

ЦИФРЛАНДЫРУ ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР
ЦИФРОВИЗАЦИЯ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ
ТЕХНОЛОГИИ
DIGITALIZATION AND INFORMATION TECHNOLOGY

УДК: 004.032.26

МРНТИ: 73.37.11

АТЫГАЕВ Ж.Ж.

студент 2 курса бакалавриата, Академия Гражданской Авиации, Республика Казахстан, г. Алматы.

ORCID:0009-0003-9129-1324. Email: zhanatygaev@gmail.com

АНАЛИЗ ПРИМЕНЕНИЯ ИСКУССТВЕННЫХ НЕЙРОННЫХ СЕТЕЙ ДЛЯ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ЗАДЕРЖЕК АВИАРЕЙСОВ НА ОСНОВЕ МЕТЕОРОЛОГИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ

Аннотация. В данной статье рассматривается актуальная проблема обеспечения регулярности полетов в гражданской авиации в условиях воздействия неблагоприятных метеорологических факторов. Автор анализирует ограничения традиционных линейных методов прогнозирования задержек рейсов и обосновывает перспективность внедрения систем искусственного интеллекта. В работе предложена логическая архитектура нейросетевой модели на базе многослойного перцептрона, определены ключевые входные метеорологические параметры (видимость, скорость ветра, осадки, наземное обледенение) и описан теоретический алгоритм обучения модели на основе исторических данных метеорологических сводок формата METAR. Описаны экономические и эксплуатационные преимущества интеграции нейронных сетей в диспетчерские службы и системы планирования авиакомпаний.

Ключевые слова: гражданская авиация, безопасность полетов, задержки рейсов, метеоусловия, искусственный интеллект, нейронные сети, METAR, прогнозирование

АТЫГАЕВ Ж.Ж.

бакалавриаттың 2 курс студенті, Азаматтық авиация академиясы, Қазақстан Республикасы,

Алматы қаласы. ORCID:0009-0003-9129-1324. Email: zhanatygaev@gmail.com

МЕТЕОРОЛОГИЯЛЫҚ ЖАҒДАЙЛАР НЕГІЗІНДЕ АВИАРЕЙСТЕРДІҢ КЕШІГУІН БОЛЖАУ ҮШІН ЖАСАНДЫ НЕЙРОНДЫҚ ЖЕЛІЛЕРДІ ҚОЛДАНУДЫ ТАЛДАУ

Андатпа. Мақалада метеорологиялық факторлардың қолайсыз әсері жағдайында азаматтық авиациядағы ұшулардың тұрақтылығын қамтамасыз етудің өзекті мәселесі қарастырылады. Автор рейстердің кешігуін болжаудың дәстүрлі сызықтық әдістерінің шектеулерін талдайды және жасанды интеллект жүйелерін енгізудің перспективаларын негіздейді. Жұмыста көпқабатты перцептрон негізіндегі нейрондық желілік модельдің логикалық архитектурасы ұсынылған, негізгі кіріс метеорологиялық параметрлері (көріну, желдің жылдамдығы, жауын-шашын, жерүсті мұздануы) анықталған және METAR форматындағы метеорологиялық мәліметтердің тарихи базасы негізінде модельді оқытудың теориялық алгоритмі сипатталған. Нейрондық желілерді диспетчерлік қызметтер мен авиакомпаниялардың жоспарлау жүйелеріне интеграциялаудың экономикалық және пайдалану артықшылықтары көрсетілген.

Түйінді сөздер: азаматтық авиация, ұшу қауіпсіздігі, рейстердің кешігуі, метеожағдайлар, жасанды интеллект, нейрондық желілер, METAR, болжау

ATYGAYEV Z.Z.

2nd year undergraduate student, Civil Aviation Academy, Republic of Kazakhstan, Almaty. ORCID:0009-0003-9129-1324. Email: zhanatygaev@gmail.com

ANALYSIS OF USING ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS FOR FLIGHT DELAY PREDICTION BASED ON METEOROLOGICAL CONDITIONS

Annotation. This article addresses the urgent problem of ensuring flight regularity in civil aviation under adverse meteorological factors. The author analyzes the limitations of traditional linear methods for predicting flight delays and substantiates the prospects of implementing artificial intelligence systems. The paper proposes a logical architecture of a neural network model based on a multilayer perceptron, defines key input meteorological parameters (visibility, wind speed, precipitation, ground icing), and describes a theoretical learning algorithm based on historical METAR weather report data. The economic and operational benefits of integrating neural networks into dispatch services and airline planning systems are described.

Keywords: civil aviation, flight safety, flight delays, weather conditions, artificial intelligence, neural networks, METAR, forecasting

Введение.

Эффективность функционирования гражданской авиации напрямую зависит от строгого соблюдения расписания полетов. Задержки авиарейсов приводят к значительным финансовым потерям для авиакомпаний, нарушению логистических цепочек аэропортов и снижению уровня удовлетворенности пассажиров [1]. Согласно международной статистике, неблагоприятные метеорологические условия являются одной из главных причин сбоев в регулярности воздушного движения [2].

Динамичность, нелинейность и многофакторность погодных явлений делают их краткосрочное прогнозирование стандартными математическими методами недостаточно точным для нужд планирования авиаперевозок [3]. В связи с этим возникает острая необходимость внедрения интеллектуальных систем поддержки принятия решений. Применение искусственных нейронных сетей (ИНС) открывает новые возможности для анализа больших массивов метеоданных в реальном времени, что позволяет автоматизировать процесс оценки рисков задержки вылетов и повысить точность оперативного планирования [4].

1. Анализ метеорологических факторов как входных параметров модели

Для построения адекватной прогнозной модели необходимо классифицировать метеорологические параметры по степени их влияния на задержку воздушного судна (ВС). В рамках исследования выделены пять основных групп факторов [2, 3]:

1. **Метеорологическая видимость** (горизонтальная и вертикальная видимость на взлетно-посадочной полосе). Снижение видимости из-за тумана, дымки или низкой облачности накладывает серьёзные ограничения на выполнение посадки и взлета в зависимости от категорий системы посадки ИКАО (ILS).

2. **Ветровой режим.** Сильный боковой или встречный ветер, а также сдвиг ветра в приземном слое атмосферы создают прямую угрозу безопасности и часто требуют изменения курса или ожидания в зоне захода на посадку.

3. **Твердые и жидкие осадки.** Интенсивные дожди или снегопады значительно снижают коэффициент сцепления колес шасси с поверхностью ВПП, что приводит к необходимости технологических перерывов для очистки и подготовки полосы.

4. **Наземное обледенение.** Наличие условий для обледенения планера ВС требует обязательного проведения противообледенительной обработки, что гарантированно сдвигает время фактического отправления рейса на 15–30 минут и более.

5. **Температура наружного воздуха.** Высокие температуры снижают плотность воздуха, ухудшая тяговые характеристики двигателей и подъемную силу крыла, что может потребовать снижения коммерческой загрузки или переноса вылета.

2. Архитектура и логика функционирования нейросетевой модели

Для решения поставленной задачи наиболее целесообразно использовать многослойный перцептрон, который способен выявлять сложные скрытые нелинейные взаимосвязи между независимыми погодными факторами [5].

Логическая структура предлагаемой ИНС включает три основных уровня обработки информации:

- **Входной слой:** принимает оцифрованные параметры текущей погоды и краткосрочных прогнозов (данные регулярных сводок METAR и прогнозов по аэродрому TAF), а также сопутствующую информацию (тип воздушного судна, класс аэродрома, плотность расписания) [6].

- **Скрытые слои:** состоят из нейронов с нелинейными функциями активации. На этом этапе происходит математическое взвешивание признаков. Модель обучается распознавать, что сочетание умеренного ветра с осадками при температуре около 0°C (высокий риск обледенения) оказывает значительно более сильное влияние на задержку, чем те же факторы по отдельности [5].

- **Выходной слой:** выдает конечный результат в виде вероятности возникновения задержки рейса (в процентах от 0 до 100%) или интервальной оценки времени задержки (в минутах) [4].

Структура прохождения и обработки данных представлена в таблице 1.

Таблица 1. Этапы обработки данных в нейросетевой модели прогнозирования

Этап обработки	Содержание процесса	Результат этапа

1. Входной слой	Сбор данных METAR/TAF, расписания, летно-технических характеристик ВС	Формирование стандартизированного вектора признаков
2. Скрытые слои	Математическое взвешивание параметров, вычисление нелинейных зависимостей	Выделение критических комбинаций метеофакторов
3. Выходной слой	Классификация и регрессионный анализ полученных сигналов	Прогноз вероятности и времени задержки вылета

3. Методология обучения и тестирования модели

Процесс построения работоспособной системы носит последовательный характер и включает следующие ключевые шаги [4, 6]:

1. **Формирование обучающего массива данных.** Из открытых источников собираются исторические данные по конкретному аэропорту-узлу за репрезентативный период (3–5 лет). База содержит хронологию метеосводок, сопоставленную с реальным временем отправления рейсов.

2. **Предварительная обработка данных.** Текстовые сокращения из сводок METAR (SN - снег, FG - туман, BKN - значительная облачность и др.) переводятся в категориальные и числовые переменные. Выполняется нормализация числовых значений (температура, скорость ветра) для ускорения обучения сети [6].

3. **Обучение с учителем.** Данные делятся в пропорции 80% на обучение и 20% на валидацию. Сеть обучается методом обратного распространения ошибки с минимизацией функции потерь [5]. На валидационной выборке оценивается обобщающая способность модели.

4. Эксплуатационные и экономические преимущества

Интеграция обученной нейросети в производственные процессы авиапредприятий позволяет перейти от реактивного управления к проактивному [1]:

- **Для авиакомпаний:** Прогнозирование за 2–4 часа до вылета даёт возможность скорректировать оборот судов, своевременно уведомить пассажиров и минимизировать скопление людей в терминалах.

- **Для служб ОрВД:** Автоматизация помогает диспетчерам точнее планировать интервалы между операциями, повышая пропускную способность аэродрома [7].

- **Экологический эффект:** Сокращение времени ожидания самолётов с работающими двигателями приводит к снижению расхода топлива и выбросов

загрязняющих веществ [1].

Заклучение.

В работе проведен детальный анализ логических принципов применения искусственных нейронных сетей для прогнозирования задержек рейсов под влиянием метеоусловий. Исследование показало, что построение модели на базе многослойного перцептрона с использованием входных данных формата METAR/TAF является теоретически обоснованным и перспективным решением. Внедрение подобных интеллектуальных систем в практику гражданской авиации позволит существенно повысить точность операционного планирования, снизить экономические издержки авиаперевозчиков и улучшить общий уровень безопасности и регулярности полетов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Бочанова С. А., Купрюхин А. А. Аналитический обзор причин нарушения регулярности полетов воздушных судов гражданской авиации // CyberLeninka. - 2024. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiticheskiy-obzor-prichin-narusheniya-regulyarnosti-poletov-vozdushnyh-sudov-grazhdanskoy-aviatsii>
2. Евдокимова Т. А. Оценка влияния неблагоприятных метеорологических условий на работу диспетчера ОрВД // CyberLeninka. - 2022. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-vliyaniya-neblagopriyatnyh-meteorologicheskikh-usloviy-na-rabotu-dispatchera-orvd>
3. Абдукаюмов А. Влияние опасных метеорологических явлений на маршрут полета воздушного судна // CyberLeninka. - 2020. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-opasnyh-meteorologicheskikh-yavleniy-na-marshrut-poleta-vozdushnogo-sudna>
4. Kiliç K. Study of Delay Prediction in the US Airport Network // Aerospace. - 2023. - URL: <https://www.mdpi.com/2226-4310/10/4/342>
5. Chaudhuri T. et al. Attention-based Deep Learning Model for Flight Delay Prediction using Real-time Trajectory // SESAR. - 2024. - URL: https://www.sesarju.eu/sites/default/files/documents/sid/2024/papers/SIDs_2024_paper_006%20final.pdf
6. Bisandu D. B. et al. Deep liquid neural network for prediction of weather-induced flight delays // Machine Learning with Applications. - 2026. - URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667305326000311>
7. Родионова Ю. И. Применение искусственного интеллекта в системах управления воздушным движением // CyberLeninka. - 2026. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-iskusstvennogo-intellekta-v-sistemah-upravleniya-vozdushnym-dvizheniem>

REFERENCES:

1. Bochanova S. A., Kupryukhin A. A. Analiticheskiy obzor prichin narusheniya regul'yarnosti poletov vozdushnykh sudov grazhdanskoy aviatsii // CyberLeninka. - 2024. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiticheskiy-obzor-prichin-narusheniya-regul'yarnosti-poletov-vozdushnykh-sudov-grazhdanskoy-aviatsii>
2. Evdokimova T. A. Otsenka vliyaniya neblagopriyatnykh meteorologicheskikh usloviy na rabotu dispetchera OrVD // CyberLeninka. - 2022. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka-vliyaniya-neblagopriyatnykh-meteorologicheskikh-usloviy-na-rabotu-dispetchera-orvd>
3. Abdukayumov A. Vliyanie opasnykh meteorologicheskikh yavleniy na marshrut poleta vozdushnogo sudna // CyberLeninka. - 2020. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-opasnykh-meteorologicheskikh-yavleniy-na-marshrut-poleta-vozdushnogo-sudna>
4. Kiliç K. Study of Delay Prediction in the US Airport Network // Aerospace. - 2023. - URL: <https://www.mdpi.com/2226-4310/10/4/342>
5. Chaudhuri T. et al. Attention-based Deep Learning Model for Flight Delay Prediction using Real-time Trajectory // SESAR. - 2024. - URL: https://www.sesarju.eu/sites/default/files/documents/sid/2024/papers/SIDs_2024_paper_006%20final.pdf
6. Bisandu D. B. et al. Deep liquid neural network for prediction of weather-induced flight delays // Machine Learning with Applications. - 2026. - URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2667305326000311>
7. Rodionova Yu. I. Primenenie iskusstvennogo intellekta v sistemakh upravleniya vozdushnym dvizheniem // CyberLeninka. - 2026. - URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/primenenie-iskusstvennogo-intellekta-v-sistemah-upravleniya-vozdushnym-dvizheniem>

УДК: 004.9

МРНТИ: 20.15.05

ТУМЕНОВ А.С.¹, АТЫҒАЕВ Ж.А.²

¹ бакалавр, технический директор ТОО «Aurum bytes», г. Алматы, Республика Казахстан; ORCID: 0009-0007-1222-0202; E-mail: aslan.tumenov@gmail.com

² магистр, начальник военно-научного центра Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, полковник, г. Петропавловск, Республика Казахстан; ORCID: 0000-0003-1398-4160; E-mail: kz0077@mail.ru

ЦИФРОВАЯ ЭКОСИСТЕМА НАУЧНО-ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: МОДЕЛЬ ИНТЕГРАЦИИ УЧАСТНИКОВ И ПРОЦЕССОВ НА ПРИМЕРЕ ПЛАТФОРМЫ QAZPRESS

Аннотация. Статья посвящена концептуальному моделированию цифровой экосистемы научно-издательской деятельности. Рассматривается проблема согласования действий авторов, рецензентов, редакций и издательств при прохождении рукописи через последовательные этапы подготовки и публикации. Цель исследования — разработать и теоретически обосновать модель интеграции участников, процессов и информационных объектов на примере платформы QazPress. Использованы целевой анализ научных и методических источников, структурно-функциональное моделирование и аналитическое рассмотрение публичного описания платформы. Предложена модель, объединяющая ролевой, процессный, информационный и сервисный компоненты посредством общих правил управления. Единицей интеграции определена цифровая карточка рукописи, связывающая версии текста, экспертные заключения, редакционные решения и публикационные метаданные. Разработаны требования к переходам между этапами редакционного цикла и показатели последующей эмпирической оценки. Научный вклад работы состоит в операционализации экосистемного подхода применительно к управлению рукописью и взаимодействию участников. Практическая значимость заключается в возможности использования модели при проектировании редакционных сервисов и регламентов научных журналов. Полученные результаты имеют концептуальный характер; количественная оценка эффективности требует отдельной апробации.

Ключевые слова: цифровая экосистема, научно-издательская деятельность, научные коммуникации, редакционный процесс, рецензирование, цифровая платформа, QazPress, AutoSciPub

ТУМЕНОВ А.С.¹, АТЫҒАЕВ Ж.А.²

¹ бакалавр, «Aurum bytes» ЖШС техникалық директоры, Алматы қаласы, Қазақстан Республикасы; ORCID: 0009-0007-1222-0202; E-mail: aslan.tumenov@gmail.com

² магистр, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұлан академиясының әскери-ғылыми орталығының бастығы, полковник, Петропавл қ., Қазақстан Республикасы; ORCID: 0000-0003-1398-4160; E-mail: kz0077@mail.ru

ҒЫЛЫМИ-БАСПА ҚЫЗМЕТІНІҢ ЦИФРЛЫҚ ЭКОЖҮЙЕСІ: QAZPRESS ПЛАТФОРМАСЫ МЫСАЛЫНДА ҚАТЫСУШЫЛАР МЕН ПРОЦЕСТЕРДІ ЫҚПАЛДАСТЫРУ МОДЕЛІ

Андатпа. Мақала ғылыми-баспа қызметінің цифрлық экожүйесін тұжырымдамалық модельдеуге арналған. Қолжазбаны дайындау мен жариялаудың бірізді кезеңдерінде авторлардың, рецензенттердің, редакциялар мен баспалардың іс-әрекеттерін үйлестіру мәселесі қарастырылады. Зерттеудің мақсаты — QazPress платформасы мысалында ғылыми-баспа қызметіне қатысушыларды, процестер мен ақпараттық объектілерді ықпалдастыру моделін әзірлеу және теориялық тұрғыдан негіздеу. Ғылыми және әдістемелік дереккөздерді мақсатты талдау, құрылымдық-функционалдық модельдеу және платформаның жалпыға қолжетімді сипаттамасын талдамалық зерделеу әдістері қолданылды. Басқарудың ортақ қағидалары арқылы рөлдік, процестік, ақпараттық және сервистік компоненттерді біріктіретін модель ұсынылды. Мәтін нұсқаларын, сараптамалық қорытындыларды, редакциялық шешімдер мен жарияланым метадеректерін байланыстыратын қолжазбаның цифрлық карточкасы ықпалдастыру бірлігі ретінде айқындалды. Редакциялық цикл кезеңдері арасындағы ауысуларға қойылатын талаптар және кейінгі эмпирикалық бағалау көрсеткіштері әзірленді. Жұмыстың ғылыми үлесі қолжазбаны басқару мен қатысушылардың өзара іс-қимылына қатысты экожүйелік тәсілді нақты рәсімдер мен көрсеткіштер арқылы сипаттаудан тұрады. Зерттеудің практикалық маңыздылығы ұсынылған модельді ғылыми журналдардың редакциялық сервистері мен регламенттерін жобалау кезінде қолдану мүмкіндігімен айқындалады. Алынған нәтижелер тұжырымдамалық сипатқа ие; тиімділікті сандық бағалау үшін жеке апробация жүргізу қажет.

Түйінді сөздер: цифрлық экожүйе, ғылыми-баспа қызметі, ғылыми коммуникациялар, редакциялық процесс, рецензиялау, цифрлық платформа, QazPress, AutoScIPub

TUMENOV A.S.¹, ATYGAYEV Z.A.²

¹ *Bacalaurus, Technical Director of Aurum bytes LLP, Almaty, Republic of Kazakhstan; ORCID: 0009-0007-1222-0202; E-mail: aslan.tumenov@gmail.com*

² *master's degree holder, Head of the Military Scientific Center, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Colonel, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan; ORCID: 0000-0003-1398-4160; E-mail: kz0077@mail.ru*

A DIGITAL ECOSYSTEM FOR SCHOLARLY PUBLISHING: A MODEL FOR INTEGRATING STAKEHOLDERS AND PROCESSES USING THE QAZPRESS PLATFORM AS AN EXAMPLE

Annotation. This article presents a conceptual model of a digital ecosystem for scholarly publishing. It addresses the coordination of authors, reviewers, editorial teams, and publishers as manuscripts move through successive stages of preparation and publication. The study aims to develop and theoretically substantiate a model for integrating stakeholders, processes, and information objects using the QazPress platform as an example. The methods include a targeted analysis of scholarly and methodological sources, structural and functional modeling, and an analytical examination of the platform's publicly available description. The proposed model integrates role, process, information, and service components through shared governance rules. A digital manuscript record is identified as the unit of integration, linking manuscript versions, peer review reports, editorial decisions, and publication metadata. Requirements for transitions between stages of the editorial workflow and indicators for subsequent empirical evaluation are developed. The study's scholarly contribution lies in operationalizing the ecosystem approach to manuscript management and stakeholder interaction. Its practical significance

consists in the potential application of the model to the design of editorial services and journal procedures. The findings are conceptual; a quantitative assessment of effectiveness requires a separate empirical evaluation.

Keywords: digital ecosystem, scholarly publishing, scholarly communication, editorial workflow, peer review, digital platform, QazPress, AutoSciPub

Введение.

Цифровизация научно-издательской деятельности изменяет способы подготовки, экспертной оценки и распространения результатов исследований. Публикация становится результатом взаимодействия нескольких групп участников, каждая из которых выполняет собственные задачи и использует определенные информационные ресурсы. Автор подготавливает рукопись и сопровождающие сведения, редактор организует рассмотрение, рецензент формирует экспертное заключение, издательство обеспечивает выпуск, а читатель получает доступ к опубликованному результату. Согласованность этих действий зависит как от программных средств, так и от правил информационного обмена.

Международный контекст такого развития отражен в Рекомендации ЮНЕСКО об открытой науке, где доступная научная инфраструктура и сотрудничество рассматриваются как условия расширения участия в создании и распространении знаний [1]. Для издательской среды это задает ориентир на понятность процедур и доступность результатов при соблюдении обоснованных ограничений доступа. Прозрачность организационного процесса при этом не предполагает обязательного раскрытия конфиденциальных рукописей или личностей рецензентов.

Теоретическим основанием исследования служит экосистемный подход. Р. Аднер рассматривает экосистему через структуру взаимозависимых участников, действия которых должны быть согласованы для реализации общего ценностного предложения [2]. Применительно к научному изданию таким результатом является подготовленная и опубликованная работа с прослеживаемой историей редакционного рассмотрения. В настоящей статье цифровая экосистема определяется как организационно-технологическая среда, в которой участники, процессы и данные связаны общими правилами взаимодействия.

Средства управления редакционным циклом уже представлены на рынке научного программного обеспечения. В частности, Open Journal Systems предусматривает сопровождение подачи рукописей, рецензирования и подготовки публикаций [3]. Следовательно, наличие электронных форм подачи и рецензирования само по себе не образует научной новизны. Исследовательский интерес представляет способ согласования ролей и действий, сохранения связей между информационными объектами и разграничения автоматизированных операций и профессиональных решений.

Если редакция использует отдельные каналы для переписки, хранения файлов и учета решений, ей необходимо дополнительно обеспечивать согласованность версий и статусов. Это рассматривается здесь как организационный сценарий, требующий проектного решения, а не как установленная характеристика всех научных журналов. Научная проблема состоит в определении механизмов интеграции участников и процессов, при которых переход рукописи между этапами сохраняет информационную непрерывность и ответственность за принятые решения.

Цель исследования — разработать и теоретически обосновать модель интеграции участников и процессов научно-издательской деятельности на примере QazPress. Для достижения цели определены требования к взаимодействию, выделены компоненты модели, описан жизненный цикл рукописи и предложены показатели последующей оценки. Исследовательский вопрос сформулирован следующим образом: каким образом общая структура данных и правила переходов между этапами могут согласовать действия участников без подмены редакционной и экспертной ответственности автоматизированными процедурами?

Материалы и методы.

Работа имеет характер концептуального проектного исследования. Методологическим ориентиром выступает подход Design Science Research, связывающий исследование информационных систем с разработкой и оценкой проектных решений [4]. В данной работе выполнены этапы постановки проблемы, построения модели и ее аналитического рассмотрения. Полный цикл эмпирической оценки разработанного решения не проводился; модель не позиционируется как экспериментально подтвержденная.

Материалами послужили научные работы об экосистемах и проектировании информационных систем, публикация о принципах FAIR, официальные материалы ЮНЕСКО, Public Knowledge Project, ORCID и организаций, разработавших принципы прозрачности научного издательства, а также публичная страница QazPress. Источники отбирались целевым способом по их связи с четырьмя вопросами: координация участников, организация редакционного цикла, управление данными и ответственность за публикационные решения. Поиск и проверка электронных материалов выполнены 29 сентября 2026 года. Обзор является целевым аналитическим, а не систематическим; библиометрическая полнота не заявляется.

Анализ проводился последовательно. Сначала определялись роли и информационные объекты редакционного процесса. Затем для каждого этапа устанавливались входные материалы, ответственное лицо, возможные решения и условия перехода. На следующем шаге связи между объектами объединялись в

концептуальную модель. Наконец, модель рассматривалась на сценариях принятия, доработки и отклонения рукописи. Такое рассмотрение используется для выявления логических требований к системе и не заменяет тестирование программного продукта.

Единицей анализа является редакционный случай — совокупность действий и материалов, относящихся к одной поданной рукописи в конкретном журнале. Один исследователь может выполнять разные роли в разных случаях, поэтому учетная запись пользователя и его полномочия в отношении определенной рукописи рассматриваются раздельно. Это позволяет описывать конфликт ролей без предположения о неизменном статусе участника во всей экосистеме.

Публичное описание QazPress использовалось для установления заявленного назначения и групп пользователей [5]. Оно не рассматривалось как доказательство работоспособности всех сервисов. Доступ к исходному коду, внутренним журналам событий и обезличенной выборке рукописей в исследовании не использовался. Поэтому сведения о производительности, количестве обработанных статей и сокращении сроков рассмотрения не приводятся. Предложенные ниже связи и процедуры относятся к целевой модели организации платформы.

Результаты исследования.

Структура интеграционной модели. Основным результатом исследования является модель, в которой интеграция обеспечивается через согласование четырех компонентов: участников, процессов, информационных объектов и сервисов. Общие правила управления определяют права доступа, основания переходов, требования к фиксации действий и порядок разрешения спорных ситуаций. В отличие от перечня программных функций, такое представление связывает каждую операцию с ответственным участником и документируемым результатом.

Таблица 1 — Компоненты предлагаемой модели

Компонент	Основные элементы	Механизм связи
Участники	Автор, редактор, рецензент, издатель, читатель	Полномочия в конкретном редакционном случае
Процессы	Подача, проверка, экспертиза, доработка, решение, выпуск	Условия переходов и ответственные лица
Информационные объекты	Рукопись, версии, рецензии, решения, метаданные	Общая карточка и устойчивые внутренние идентификаторы

Сервисы	Уведомления, поиск, контроль заполнения, аналитика	Обработка событий и поддержка действий участников
Правила управления	Доступ, конфиденциальность, сроки, обжалование	Ограничения и обязательные условия для всех компонентов

Центральным информационным объектом предложена цифровая карточка рукописи. Она объединяет сведения о выбранном журнале, составе авторов, названии, аннотации, ключевых словах и сопроводительных материалах. К карточке привязываются версии текста, назначения рецензентов, экспертные заключения и редакционные решения. Внутренний идентификатор сохраняется на протяжении рассмотрения; изменение файла или названия не должно разрывать историю случая.

Версия рукописи является самостоятельным связанным объектом. Для нее фиксируются номер, время загрузки и загрузивший ее участник. Рецензия должна указывать на версию, которую оценивал эксперт, а редакционное решение — на материалы, послужившие его основанием. При подаче переработанного текста предыдущая версия сохраняется в истории в пределах установленной политики хранения. Такая организация позволяет восстановить последовательность рассмотрения и отличить новый материал от ранее оцененного.

Роли и ответственность участников. В модели автор отвечает за содержание рукописи, достоверность введенных сведений и представление ответов на замечания. Редактор проверяет соответствие профилю журнала, назначает экспертное рассмотрение и принимает решение в пределах полномочий. Рецензент оценивает конкретную версию текста по установленным критериям. Издательская группа выполняет редактирование, верстку и подготовку метаданных. Администратор обеспечивает техническое сопровождение; технические права сами по себе не наделяют его полномочиями принимать научные решения.

Один пользователь может быть автором одной статьи и рецензентом другой, однако его полномочия должны определяться отдельно для каждого случая. Для собственной рукописи роль независимого эксперта недопустима в рамках предлагаемого регламента. Перед принятием назначения рецензенту предлагается подтвердить соответствие тематики своей компетенции и сообщить о возможном конфликте интересов. Эти требования согласуются с этическими рекомендациями COPE для рецензентов [6].

Прослеживаемость не тождественна одинаковой видимости информации для всех участников. Автору необходимы текущий этап, решение и доступные ему замечания; редактору — сведения, необходимые для управления рассмотрением. При анонимном рецензировании данные, раскрывающие личность участников, должны обрабатываться в соответствии с выбранной журналом моделью экспертизы. Принадлежность нескольких журналов к одной платформе не предполагает автоматического доступа их редакций к чужим рукописям.

Управление жизненным циклом рукописи. Процессный компонент представлен системой состояний и разрешенных переходов. Каждый переход должен иметь инициатора, основание и фиксируемый результат. Получение двух рецензий, например, означает наличие экспертных материалов, но не автоматическое принятие статьи. Содержательное решение остается за уполномоченным редактором. Аналогично окончание установленного срока должно инициировать уведомление или пересмотр назначения, а не формировать положительное заключение.

Таблица 2 — Переходы в редакционно-издательском цикле

Этап	Основание завершения	Следующее действие
Подача	Автор подтвердил отправку и обязательные сведения	Регистрация случая и первичная проверка
Первичная проверка	Редактор зафиксировал соответствие либо замечания	Рецензирование, возврат или отклонение
Рецензирование	Получены заключения по определенной версии	Оценка заключений редактором
Доработка	Представлены новая версия и ответ на замечания	Повторная экспертиза либо решение
Редакционное решение	Уполномоченное лицо зафиксировало обоснование	Подготовка к выпуску либо закрытие случая
Подготовка и публикация	Согласованы текст, выходные сведения и метаданные	Размещение публикации и фиксация связи с рукописью

Возврат на доработку формирует цикл с сохранением предыдущих материалов. Если эксперт оценивает новую версию, система связывает повторное заключение именно с ней. При отклонении карточка переводится в закрытое состояние с сохранением решения и основания. Отзыв рукописи инициируется отдельным запросом автора и фиксируется редакцией. После публикации исправления и иные изменения должны оформляться отдельными связанными событиями, чтобы опубликованная запись не утрачивала историю.

Аналитическое рассмотрение этих сценариев позволяет сформулировать три требования непротиворечивости. Во-первых, активное состояние рукописи должно соответствовать последнему действительному решению. Во-вторых, экспертное заключение не может существовать без связи с оцененной версией. В-третьих, опубликованная работа должна сохранять связь с принятым материалом и согласованными метаданными. Выполнение требований подлежит проверке при реализации; в настоящей работе они выступают результатом моделирования.

Информационная совместимость и место QazPress. На публичной странице по адресу qaz.press представлены направления для авторов и исследователей, научных организаций, пользователей результатов науки и партнеров. Описаны поиск журналов, подача рукописей, сопровождение рассмотрения и формирование научного портфолио; в интерфейсе используется наименование AutoSciPub [5]. Эти сведения позволяют рассматривать проект как пример расширения издательского сервиса в сторону многоуровневой научной среды. Они не подтверждают степень готовности каждого заявленного направления.

В предлагаемой модели QazPress обозначает рассматриваемую платформенную среду, а AutoSciPub — связанный с ней функциональный контекст сопровождения научно-издательских процессов. Такое разграничение используется аналитически и не является утверждением о фактическом разделении программных модулей. Ядро модели ограничено прохождением научной рукописи; мероприятия, книги и иные направления могут присоединяться к нему через общие профили и связи результатов, но требуют собственных регламентов.

Для информационного компонента значимы принципы FAIR: обнаружимость, доступность, совместимость и повторное использование данных [7]. В работе они применяются как ориентир проектирования метаданных. Предлагается отделять служебные сведения редакционного случая от публичного описания статьи, сохранять согласованные поля и фиксировать происхождение изменений. Применение этих принципов не означает обязательной открытости всех файлов и не свидетельствует о подтвержденном соответствии платформы FAIR.

Связь исследователя с публикацией целесообразно поддерживать устойчивым идентификатором ORCID, предназначенным для различения исследователей независимо от вариантов написания имени [8]. При этом наличие ORCID не подтверждает качество статьи или квалификацию рецензента. Аналогично DOI следует рассматривать как элемент идентификации публикации, а не как свидетельство ее научного уровня. Внешние интеграции требуют отдельной технической проверки; в модели они обозначают направления совместимости.

Для многоязычного издательства метаданные на разных языках должны храниться в отдельных связанных полях. Это позволяет проверять комплектность названия, аннотации и ключевых слов, не смешивая языковые версии. Перевод содержательных формулировок требует авторской и редакционной проверки. Автоматическое заполнение может поддерживать подготовку записи, но не заменяет ответственность за точность терминологии.

Показатели последующей оценки модели. Для перехода от концептуального результата к эмпирическому предложена система показателей. Она разделяет полноту цифрового сопровождения, качество данных и продолжительность процесса. Продолжительность рассмотрения не используется как единственный критерий: ее увеличение может отражать как организационные затруднения, так и более содержательную доработку исследования.

Таблица 3 — Показатели для эмпирической проверки

Показатель	Способ определения	Ограничение интерпретации
Полнота истории	Доля случаев с обязательными событиями и связанными версиями	Состав обязательных событий задается заранее
Время этапа	Медиана и межквартильный размах интервалов между событиями	Ожидание автора и редакционная работа учитываются раздельно
Возвраты по оформлению	Доля первичных подач, возвращенных из-за неполноты сведений	Основания возврата кодируются одинаково
Полнота метаданных	Доля заполненных и проверенных обязательных полей	Заполнение не равнозначно достоверности

Использование среды	Доля обязательных действий, зафиксированных в системе	Внешние действия требуют отдельного учета
---------------------	---	---

Оценку целесообразно проводить на уровне сопоставимых журналов и периодов, фиксируя типы статей, нагрузку редакторов и число циклов доработки. При сравнении до и после внедрения необходимо учитывать изменения состава редакции и редакционной политики. Незавершенные рукописи должны учитываться отдельно: исключение длительных незакрытых случаев способно искусственно улучшить показатели. Предложенная схема задает программу проверки и не содержит рассчитанных результатов внедрения.

Обсуждение.

Предложенная модель переносит акцент с количества цифровых функций на связность редакционного случая. Отдельный сервис уведомлений, например, имеет организационную ценность лишь тогда, когда сообщение связано с конкретной версией, ответственным участником и требуемым действием. Каталог рецензентов поддерживает процесс, если назначение учитывает тематическую компетенцию и независимость эксперта. Поэтому интеграция рассматривается как согласование отношений между объектами и действиями.

В сопоставлении с экосистемным подходом Р. Аднера [2] общий результат здесь конкретизирован как публикация, подготовленная через управляемое взаимодействие участников. На уровне информационного проектирования это выражено в связке «роль — версия рукописи — событие — решение». Такая операционализация составляет концептуальный вклад статьи. Она не обосновывает приоритет разработки перед всеми существующими системами и не заменяет широкого сравнительного исследования.

Официальное описание OJS показывает, что сопровождение редакционного цикла уже является развитым направлением программной поддержки научных журналов [3]. Поэтому практическую ценность QazPress следует проверять по условиям применения модели: согласованности данных, удобству работы разных групп и способности поддерживать регламенты конкретных редакций. На основании доступных материалов нельзя делать вывод о превосходстве платформы по функциональности, стоимости или производительности.

Существенным условием внедрения выступает качество редакционного управления. Принципы прозрачности научного издательства предусматривают ясное описание рецензирования, издательской ответственности и условий публикации [9]. В предлагаемой модели это означает, что настройки системы должны опираться на опубликованные правила журнала. Автоматизация не устраняет неопределенность регламента: неясное распределение полномочий

сохраняется даже при технически корректной регистрации действий.

Дополнительного внимания требует зависимость участников от общей инфраструктуры. Для устойчивости модели необходимы возможность выгрузки материалов и метаданных, сохранение истории при смене обслуживающей системы и определенный порядок доступа к данным. Эти положения сформулированы как проектные требования. Их фактическая реализация в QazPress не проверялась и должна оцениваться наряду с удобством интерфейса и полнотой функциональных сценариев.

Ограничения работы обусловлены концептуальным дизайном, целевым характером обзора и использованием публичного описания одного проекта. Не выполнены наблюдение за реальными редакционными случаями, независимое тестирование функций и опрос пользователей. Следовательно, выводы относятся к логике модели и условиям ее проверки. Следующий этап исследования должен включать обезличенные журналы событий, анализ качества связей между объектами и оценку пользовательского опыта с разделением ролей автора, рецензента и редактора.

Заключение.

Разработана концептуальная модель цифровой экосистемы научно-издательской деятельности, объединяющая участников, процессы, информационные объекты и сервисы посредством общих правил управления. Единицей интеграции определен редакционный случай, представленный цифровой карточкой рукописи. Его целостность обеспечивается сохранением связей между версиями текста, экспертными заключениями, редакционными решениями и публикационными метаданными.

Установлены требования к управлению переходами между этапами: наличие ответственного участника, документированного основания и фиксируемого результата. Показано на уровне концептуального анализа, как эти требования применяются к принятию, возврату на доработку и отклонению рукописи. Предложены показатели полноты истории, продолжительности этапов, качества метаданных и использования единой цифровой среды.

QazPress рассмотрена как практический контекст применения модели по публично заявленному назначению платформы. Научная значимость работы заключается в конкретизации экосистемного подхода через отношения ролей, версий, событий и решений. Практическое применение результатов возможно при разработке архитектуры редакционных сервисов, распределении полномочий и подготовке регламентов журналов. Выводы о сокращении сроков, повышении качества и экономической эффективности должны основываться на последующей

эмпирической проверке.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris, 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-science> (дата обращения: 29.09.2026).
2. Adner R. Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy // Journal of Management. 2017. Vol. 43, no. 1. P. 39-58. DOI: <https://doi.org/10.1177/0149206316678451>.
3. Public Knowledge Project. Open Journal Systems (OJS). URL: <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/> (дата обращения: 29.09.2026).
4. Hevner A. R., March S. T., Park J., Ram S. Design Science in Information Systems Research // MIS Quarterly. 2004. Vol. 28, no. 1. P. 75-105. DOI: <https://doi.org/10.2307/25148625>.
5. QAZ.Press · AutoSciPub. Публичное описание цифровой экосистемы науки. URL: <https://qaz.press/> (дата обращения: 29.09.2026).
6. Committee on Publication Ethics. Ethical guidelines for peer reviewers. URL: <https://publicationethics.org/guidance/guideline/ethical-guidelines-peer-reviewers> (дата обращения: 29.09.2026).
7. Wilkinson M. D., Dumontier M., Aalbersberg I. J. et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship // Scientific Data. 2016. Vol. 3. Article 160018. DOI: <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>.
8. ORCID. What is an ORCID iD and how do I use it? URL: <https://support.orcid.org/hc/en-us/articles/360006897334-What-is-an-ORCID-iD-and-how-do-I-use-it> (дата обращения: 29.09.2026).
9. COPE, DOAJ, OASPA, WAME. Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing. Version 4. 2022. URL: <https://publicationethics.org/guidance/guideline/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing> (дата обращения: 29.09.2026).

REFERENCES:

1. UNESCO. Recommendation on Open Science. Paris, 2021. URL: <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/recommendation-open-science> (data obrascheniya: 29.09.2026).
2. Adner R. Ecosystem as Structure: An Actionable Construct for Strategy // Journal of Management. 2017. Vol. 43, no. 1. P. 39-58. DOI: <https://doi.org/10.1177/0149206316678451>.
3. Public Knowledge Project. Open Journal Systems (OJS). URL: <https://pkp.sfu.ca/software/ojs/> (data obrascheniya: 29.09.2026).

4. Hevner A. R., March S. T., Park J., Ram S. Design Science in Information Systems Research // MIS Quarterly. 2004. Vol. 28, no. 1. P. 75-105. DOI: <https://doi.org/10.2307/25148625>.
5. QAZ.Press · AutoSciPub. Publichnoe opisanie tsifrovoy ekosistemy nauki. URL: <https://qaz.press/> (data obrascheniya: 29.09.2026).
6. Committee on Publication Ethics. Ethical guidelines for peer reviewers. URL: <https://publicationethics.org/guidance/guideline/ethical-guidelines-peer-reviewers> (data obrascheniya: 29.09.2026).
7. Wilkinson M. D., Dumontier M., Aalbersberg I. J. et al. The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship // Scientific Data. 2016. Vol. 3. Article 160018. DOI: <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>.
8. ORCID. What is an ORCID iD and how do I use it? URL: <https://support.orcid.org/hc/en-us/articles/360006897334-What-is-an-ORCID-iD-and-how-do-I-use-it> (data obrascheniya: 29.09.2026).
9. COPE, DOAJ, OASPA, WAME. Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing. Version 4. 2022. URL: <https://publicationethics.org/guidance/guideline/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing> (data obrascheniya: 29.09.2026).

ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ
ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ
ИННОВАЦИОННАЯ ПЕДАГОГИКА И
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
INNOVATIVE PEDAGOGY AND EDUCATIONAL
TECHNOLOGIES

ӘОЖ: 811.512.19

ҒТАМР: 16.01.45

АБИЛГАЛАМОВА К.К.

магистр, тілдік дайындық кафедрасы бастығының орынбасары, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы, Петропавл, Қазақстан Республикасы, ORCID: 0009-0009-8187-6920

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДА КЕЙС-ТЕХНОЛОГИЯНЫ ҚОЛДАНУ: КУРСАНТТАРДЫҢ ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ DAҒДЫЛАРЫ МЕН ҚЫЗМЕТТІК-ЖАУЫНГЕРЛІК ІС-ӘРЕКЕТКЕ КӘСІБИ ДАЯРЛЫҒЫН ДАМУ

Андатпа. Мақалада қазақ тілін оқыту барысында кейс-технологияны қолданудың теориялық-әдістемелік негіздері қарастырылады. Курсанттардың шешім қабылдау дағдыларын және қызметтік-жауынгерлік іс-әрекетке кәсіби даярлығын қалыптастырудағы кейс-технологияның рөлі мен тиімділігі талданады. Автор кейс-технологияны қазақ тілі сабақтарында қолданудың нақты әдістемелік жолдарын, кейс түрлерін, бағалау критерийлерін және күтілетін нәтижелерді ұсынады. Сонымен қатар қызметтік-жауынгерлік жағдаяттарға негізделген кейстердің үлгілері келтіріліп, олардың курсанттардың кәсіби құзыреттерін дамытуға әсері дәлелденеді.

Түйінді сөздер: кейс-технология, қазақ тілін оқыту, шешім қабылдау дағдысы, қызметтік-жауынгерлік іс-әрекет, кәсіби даярлық, құзыреттілік, интерактивті оқыту.

АБИЛГАЛАМОВА К.К.

магистр, заместитель начальника кафедры языковой подготовки, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Республика Казахстан, ORCID: 0009-0009-8187-6920

ПРИМЕНЕНИЕ КЕЙС-ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ КАЗАХСКОМУ ЯЗЫКУ: РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ К СЛУЖЕБНО-БОЕВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ У КУРСАНТОВ

Аннотация. В статье рассматриваются теоретико-методические основы применения кейс-технологии в процессе обучения казахскому языку. Анализируется роль и эффективность кейс-технологии в формировании навыков принятия решений и профессиональной подготовки курсантов к служебно-боевой деятельности. Автор предлагает конкретные методические пути применения кейс-технологии на занятиях казахского языка, виды кейсов, критерии оценивания и ожидаемые результаты. Также приводятся примеры кейсов, основанных на служебно-боевых ситуациях, и доказывается их влияние на развитие профессиональных компетенций курсантов.

Ключевые слова: кейс-технология, обучение казахскому языку, курсант, навык принятия решений, служебно-боевая деятельность, профессиональная подготовка, компетентность, интерактивное обучение.

ABILGALAMOVA K.K.

Master, Deputy Head of the Department of Language Training, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan, ORCID: 0009-0009-8187-6920

APPLICATION OF CASE TECHNOLOGY IN TEACHING THE KAZAKH LANGUAGE: DEVELOPMENT OF CADETS' DECISION-MAKING SKILLS AND PROFESSIONAL FOR SERVICE- COMBAT ACTIVITIES

Annotation. The article examines the theoretical and methodological foundations of using case technology in the process of teaching the Kazakh language. The role and effectiveness of case technology in forming decision-making skills and professional training of cadets for service and combat activities are analyzed. The author proposes specific methodological ways of using case technology in Kazakh language classes, types of cases, assessment criteria and expected results. Examples of cases based on service and combat situations are also given, and their impact on the development of professional competencies of cadets is proven.

Keywords: case technology, teaching the Kazakh language, cadet, decision-making skill, service and combat activity, professional training, competence, interactive learning.

Қазіргі таңда еліміздің қорғаныс және құқық қорғау салаларында қызмет ететін мамандарды даярлауда олардың кәсіби біліктілігімен қатар, мемлекеттік тілде еркін сөйлеу, іскерлік құжаттаманы жүргізу және қызметтік-жауынгерлік жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдау дағдыларын меңгеруі аса маңызды. Осы орайда қазақ тілін оқытудың тиімді әдістерінің бірі – кейс-технология. Кейс-технология дегеніміз нақты немесе модельденген өмірлік жағдаяттарды талдау арқылы білім алушылардың аналитикалық, коммуникативтік және шешім қабылдау қабілеттерін дамытатын интерактивті оқыту әдісі болып табылады. Бұл технология білім алушыны пассивті тыңдаушы емес, белсенді әрекет субъектісі ретінде танытатынын айқындауға болады. Қазақ тілін оқыту барысында кейс-технологияны қолданудың өзектілігін бірнеше факторлардан байқауға болады. Біріншіден, тілді тек теориялық тұрғыда емес, практикалық қызметтік жағдаяттарда қолдану қажеттілігі туындайды. Екіншіден, курсанттардың болашақ кәсіби іс-әрекетінде кездесетін нақты мәселелерді шешуге даярлау қажет. Үшіншіден, сыни ойлау, топтық жұмыс және коммуникация дағдыларын дамыту талап етіледі. Төртіншіден, оқыту үдерісін заманауи талаптарға сай ұйымдастыру қажеттігі туындайды. Осыған орай мақаланың мақсаты – қазақ тілін оқытуда кейс-технологияны қолдану арқылы курсанттардың шешім қабылдау дағдылары мен қызметтік-жауынгерлік іс-әрекетке кәсіби даярлығын қалыптастырудың тиімді жолдарын теориялық және практикалық тұрғыда негіздеу болып табылатыны анық.

Кейс-технологиясының негізі Гарвард университетінде XX ғасырдың басында қаланды. Бастапқыда құқық және бизнес салаларында, кейін бұл әдіс педагогикада кең таралды. Қазақстандық білім беру жүйесінде кейс-технология 2000-жылдардан бастап тарай бастады. Кейс-технологияның негізгі принциптеріне проблемалық жағдаятқа негізделу, шынайы немесе модельденген контекст, топтық талдау және

пікірталас, альтернативті шешімдерді салыстыру, рефлексия және кері байланыс тәсілдерін атқызуға болады. Проблемалық жағдаятқа негізделу принципі бойынша әр кейс шешімі бір текті емес мәселені қамтиды. Шынайы немесе модельденген контекст принципі бойынша жағдаят нақты қызметтік-жауынгерлік өмірден алынады. Топтық талдау және пікірталас принципі бойынша курсанттар бірлесіп шешім іздейтіні анық. Альтернативті шешімдерді салыстыру принципі бойынша әр топ өз шешімін ұсынып, дәлелдеуді бастайды. Сабақ барысында Рефлексия және кері байланыс принципі бойынша нәтижелерді бағалау және өзін-өзі бағалау жүзеге асырылады. Кейс-технологияның педагогикалық негіздері ретінде контекстік оқыту теориясын, проблемалық оқытуды, құзыреттілік тәсілді және интерактивті оқытуды өзекті мәселе ретінде атауға болады. Контекстік оқыту теориясы бойынша білім мазмұны болашақ кәсіби іс-әрекет контекстінде беріледі. Проблемалық оқыту бойынша мәселені шешу арқылы білім алу жүзеге асырылады. Құзыреттілік тәсіл бойынша білім, білік, дағдыны практикада қолдану кеңінен көзделеді. Интерактивті оқыту бойынша субъектілік қарым-қатынас орнатылады.

Қазақ тілін оқытуда қолданылатын кейстерді шартты түрде бірнеше топқа бөлу жүзеге асырылады. Жаттығу кейсі деп нақты жауаптары бар қысқа жағдаятты айтамыз, ол тілдік құрылымдарды, грамматикалық үлгілерді бекіту мақсатында қолданылады. Оқу кейсі деп талдауды қажет ететін орташа көлемді жағдайды айтамыз, ол кәсіби терминологияны меңгеру, ол сабақ барысындағы мәтінмен жұмыс мақсатында пайдаланылады. Жобалық кейс деп кешенді шешімді талап ететін көлемді мәселені айтамыз, оны жобалық құжаттармен жұмыс, топтық жоба қорғау мақсатында қолдануға болады. Ситуациялық талдау деп қызметтік-жауынгерлік жағдаятты айтамыз, ол курсанттардың оқу-жаттығу барысындағы жедел шешім қабылдауы, командирлік дағдыларды дамытуы мақсатында қолданылады. Коммуникативтік кейс деп диалог келіссөз, түсіндіру жұмыстарын айтамыз, ол тілдік қарым-қатынас, мәдениетаралық коммуникация мақсатында қолданылады. Курсанттардың болашақ кәсіби іс-әрекеті әскери немесе құқық қорғау саласымен байланысты болғандықтан, кейстер нақты қызметтік жағдаяттарға ғана негізделуі тиіс. Мысалы, тактикалық шешім қабылдау кейсінде бөлімше командирі белгіленген аймақта түсініксіз жағдайда шешім қабылдауы қажет болады, радиобайланыс үзілген, жергілікті тұрғындармен қазақ тілінде келіссөз жүргізу талап етіледі. Бұл жағдайда курсанттар жағдаятты қазақ тілінде талдап, хабарлама мәтінін құрастырып, әскери терминологияны дұрыс қолдануы керек. Сабақ барысында тақырыпқа сай құжаттармен жұмыс кейсінде қызметтік хат, баянат, түсініктеме жазу қажет болады, курсанттар ресми-іскерлік стильде құжат дайындауы, кәсіби лексиканы қолдануы, нормативтік талаптарды сақтауы тиіс.

Коммуникативтік жағдаят кейсінде жергілікті халықпен түсіндіру жұмыстарын жүргізу, келіссөздер жүргізу қажет болады, курсанттар диалог құрастыруы, арнайы терминологияны бейімдеуі, мәдениетаралық коммуникация дағдысын көрсетуі керек. Дағдарыс жағдайындағы басқару кейсінде төтенше жағдай кезінде бөлімше құрамын ұйымдастыру, нұсқаулық беру қажет болып табылады, курсанттар қазақ тілінде нақты, қысқа және түсінікті бұйрықтар мен нұсқауларды тұжырымдауы тиіс.

Кейс-технологияны қазақ тілі сабағында қолдану келесі кезеңдерді қамтиды. Бірінші кезең – кейсті дайындау, мұнда оқытушы нақты жағдаятты таңдап, оны дидактикалық мақсатқа бейімді етіп жасауды жүзеге асырады. Екінші кезең – кіріспе, мұнда курсанттарды жағдаятпен таныстыру, мақсат пен міндеттерді түсіндіру жүзеге асырылады. Үшінші кезең – жеке талдау, мұнда әр курсант өз бетінше жағдаятты талдап, шешім нұсқаларын қалай жасау қажеттігін ойластырады. Төртінші кезең – топтық талқылау, мұнда шағын топтарда пікір алмасу, ортақ шешім қабылдау жүзеге толығымен асырылу қажет. Бесінші кезең – презентация, мұнда курсанттар топ-топқа бөлініп, әр топ өз шешімін ұсынып, дәлелдеуі тиіс. Алтыншы кезең – жалпы талдау және қорытынды, бұл кезеңде оқытушы барлық шешімдерді салыстырып, қорытынды жасайды. Жетінші кезең – рефлексия, бұл кезеңде курсанттар өз және бір-бірінің іс-әрекетін бағалайды, қандай дағдыларды дамытқанын анықтап, пікірлерін ортаға салады. Бұл кезеңдер курсанттардың сыни ойлау, коммуникация, топтық жұмыс және шешім қабылдау дағдыларын кезең-кезеңімен дамытуға мүмкіндік береді.

Кейс-технология курсанттардың бірнеше құзыреттерін дамытуға бағытталған. Аналитикалық құзырет аясында ақпаратты жинақтау және талдау, себеп-салдар байланысын анықтау, басымдықтарды белгілеу, альтернативті шешімдерді салыстыру дағдылары орын алады. Коммуникативтік құзырет аясында курсанттардың қазақ тілінде ойын нақты жеткізуі, кәсіби терминологияны дұрыс қолдануы, тыңдау және кері байланыс беруі, топта жұмыс істеу дағдылары дамиды. Шешім қабылдау құзыреті аясында альтернативаларды бағалау, тәуекелдерді есепке алу, жауапкершілік таныту, жедел жағдайда дұрыс шешім қабылдау дағдылары қалыптасады. Кәсіби-жауынгерлік құзырет аясында қызметтік жағдаятты түсіну, нормативтік құжаттарды білу, жедел шешім қабылдау, әскери терминологияны меңгеру біліктілігі қалыптасады. Осы құзыреттердің жиынтығы курсанттың болашақ кәсіби іс-әрекетіне толыққанды даярлығын қамтамасыз етеді.

Кейс-технологияны қолданудың әдістемелік ұсыныстарына тоқталайық. Кейс құрылымы титулдық бөлімнен, жағдаят сипаттамасынан, қосымша ақпараттан, тапсырмалардан, бағалау критерийлерінен, әдістемелік нұсқаулардан және уақыт регламентінен тұруы тиіс. Титулдық бөлімде тақырып, мақсат, күтілетін нәтиже

көрсетіледі. Жағдаят сипаттамасында контекст пен деректер беріледі. Қосымша ақпарат ретінде құжаттар, карталар, схемалар ұсынылады. Тапсырмалар жеке және топтық болып еікке бөлінеді. Бағалау критерийлері алты бағыт бойынша жүзеге асырылады. Тілдік дұрыстық критерийі бойынша грамматика, лексика, стиль бағаланады. Терминология критерийі бойынша кәсіби лексиканы қолдану бағаланады. Талдау тереңдігі критерийі бойынша жағдаятты түсіну, себеп-салдар бағаланады. Шешім негізділігі критерийі бойынша логикалық дәлелдеу, альтернативалар сараланады. Коммуникация критерийі бойынша топтық жұмыс, презентация бағаланады. Рефлексия критерийі бойынша өзін-өзі бағалау, қорытынды құндылығы анықталады. Әр критерий бес ұпайға дейін бағаланады. Тиімді әдістемелік тәсілдерге саралап оқыту, проблемалық оқыту, жобамен оқыту, рефлексивті оқыту және цифрлық құралдар жатады. Саралап оқыту бойынша әр деңгейдегі курсанттарға бейімделген кейстер ұсынылады. Проблемалық оқыту бойынша шешімде бір мәнді емес жағдаяттар қолданылады.

Қорыта келе, қазақ тілін оқытуда кейс-технологияны қолдану – курсанттардың шешім қабылдау дағдылары мен қызметтік-жауынгерлік іс-әрекетке кәсіби даярлығын қалыптастырудың тиімді құралы болып табылады. Ол тілдік дағдыларды нақты қызметтік контекстте дамытуға, кәсіби терминологияны меңгеруге, сыни ойлау мен коммуникация қабілеттерін арттыруға мүмкіндік береді. Кейс-технологияның артықшылықтары ретінде курсанттардың белсенділігін арттыруын, теорияны практикамен ұштастыруын, кәсіби құзыреттерді дамытуын, топтық жұмыс дағдыларын қалыптастыруын, шешім қабылдау жылдамдығын атап өтуге болады. Болашақта кейс-технологияны цифрлық платформалармен ұштастыру, виртуалды және толықтырылған шындық элементтерін қолдану, сондай-ақ кейстердің жаңа түрлерін әзірлеу өзекті міндеттер болып табылады. Бұл қазақ тілін оқытудың сапасын арттырып, курсанттардың кәсіби даярлығын жаңа деңгейге көтереді.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Вербицкий А.А. Контекстное обучение в компетентностном подходе. – М., 2010.
2. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана, 2007.
3. Смолянинова О.Г. Кейс-технология в профессиональном обучении. – Красноярск, 2011.
4. Әбдіғапбарова Ұ.М. Қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы, 2015.
5. Жүнісова М. Интерактивті оқыту технологиялары. – Астана, 2018.

REFERENCES:

1. Verbitskiy A.A. Kontekstnoe obuchenie v kompetentnostnom podkhode. – M., 2010.
2. Qazaqstan Respublikasynyng «Bilim turaly» Zangy. – Astana, 2007.

3. Smolyaninova O.G. Keys-tehnologiya v professionalnom obuchenii. – Krasnoyarsk, 2011.
4. Abdighapbarova U.M. Qazaq tilin oqytu adistemesi. – Almaty, 2015.
5. Zhunisova M. Interaktivti oqytu tekhnologiyalary. – Astana, 2018.

UDC: 316.776.32

IRSTI: 14.35.09

ANTSIBOR Y.

старший преподаватель, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Казахстан, ORCID: 0000-0002-2265-019X

ENGLISH AS A MEANS OF DEVELOPING A SHARED COMMUNICATIVE SPACE IN A MULTICULTURAL GROUP OF CADETS

Annotation. The article examines the potential of English as a means of developing a shared communicative space in a multicultural group of cadets. The relevance of the study is determined by the need to create conditions for effective interaction among learners with different linguistic and cultural backgrounds. The aim of the study is to identify the role of English as a universal communicative resource in educational, project-based, research, and sociocultural activities. The hypothesis is that the systematic use of English in meaningful communicative situations contributes to expanding intercultural interaction, increasing communicative activity, and strengthening the sociocultural inclusion of foreign cadets. The methodological framework combines communicative, competence-based, cultural, and personality-oriented activity approaches, as well as the theory of intercultural communicative competence and the concept of English as a Lingua Franca. The empirical basis comprises pedagogical observation, questionnaire data, and an analysis of cadets' collaborative activities.

Keywords: English, multicultural environment, foreign cadets, intercultural communication, communicative space, intercultural communicative competence, military education.

АНЦИБОР Е.С.

старший преподаватель, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Казахстан, ORCID: 0000-0002-2265-019X

КУРСАНТТАРДЫҢ ПОЛИМӘДЕНИ ҰЖЫМЫНДА БІРТҰТАС КОММУНИКАТИВТІК КЕҢІСТІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕГІ АҒЫЛШЫН ТІЛІ

Андатпа. Мақалада ағылшын тілінің курсанттардың полимәдени ұжымында біртұтас коммуникативтік кеңістікті қалыптастыру құралы ретіндегі әлеуеті қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі тілдік және мәдени тұрғыдан әртүрлі білім алушылардың тиімді өзара әрекеттесуіне жағдай жасау қажеттілігімен айқындалады. Зерттеудің мақсаты – оқу, жобалық, ғылыми-зерттеу және әлеуметтік-мәдени қызмет барысында ағылшын тілінің әмбебап коммуникативтік құрал ретіндегі рөлін анықтау. Зерттеу болжамы ағылшын тілін мазмұндық тұрғыдан маңызды коммуникативтік жағдаяттарда жүйелі қолдану мәдениетаралық өзара әрекеттесуді кеңейтуге, коммуникативтік белсенділікті арттыруға және шетелдік курсанттардың әлеуметтік-мәдени ортаға кірігуін күшейтуге ықпал етеді деген тұжырымға негізделеді. Зерттеудің әдіснамалық негізін коммуникативтік, құзыреттілік, мәдени-танымдық және тұлғалық-әрекеттік тәсілдер, сондай-ақ мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік теориясы мен English as a Lingua Franca (ELF) тұжырымдамасы құрайды. Эмпирикалық база педагогикалық бақылау, сауалнама жүргізу және курсанттардың бірлескен қызмет өнімдерін талдау нәтижелерін қамтиды.

Түйінді сөздер: ағылшын тілі, полимәдени орта, шетелдік курсанттар, мәдениетаралық коммуникация, коммуникативтік кеңістік, мәдениетаралық коммуникативтік құзыреттілік, әскери білім.

АНЦИБОР Е.С.

старший преподаватель, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Казахстан, ORCID: 0000-0002-2265-019X

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК КАК СРЕДСТВО ФОРМИРОВАНИЯ ЕДИНОГО КОММУНИКАТИВНОГО ПРОСТРАНСТВА В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ КОЛЛЕКТИВЕ КУРСАНТОВ

Аннотация. Статья посвящена исследованию потенциала английского языка как инструмента формирования единого коммуникативного пространства в поликультурном коллективе курсантов. Актуальность работы обусловлена необходимостью создания условий для эффективного взаимодействия обучающихся с различным языковым и культурным бэкграундом. Цель исследования заключается в выявлении роли английского языка как универсального коммуникативного средства в учебной, проектной, научно-исследовательской и социокультурной деятельности. Гипотеза состоит в том, что систематическое использование английского языка в содержательно значимых ситуациях способствует расширению межкультурного взаимодействия, росту коммуникативной активности и усилению социокультурной включённости иностранных курсантов. Методологическую основу составили коммуникативный, компетентностный, культурологический и личностно-деятельностный подходы, а также положения теории межкультурной коммуникативной компетентности и концепции English as a Lingua Franca. Эмпирическая база включает данные педагогического наблюдения, анкетирования и анализ продуктов совместной деятельности курсантов.

Ключевые слова: английский язык, поликультурная среда, иностранные курсанты, межкультурная коммуникация, коммуникативное пространство, межкультурная коммуникативная компетентность, военное образование.

Introduction.

Contemporary higher education is developing in the context of increasingly intensive intercultural contacts and academic mobility. This trend is particularly significant in the military sphere, since the professional activities of future officers require readiness to interact with representatives of different linguistic and cultural communities. Therefore, language training should provide not only mastery of a particular set of linguistic means but also the ability to use them in real-life interaction.

In the National Guard Academy of the Republic of Kazakhstan the multicultural composition of a cadet group creates a particular context for such interaction. Within a common educational environment, learners whose native languages include Kazakh, Russian, Tajik, Kyrgyz, and other languages interact with one another. Differences in linguistic experience may hinder direct communication, while at the same time creating a natural need for a common means of communication.

The problem of language as a means of intercultural interaction has been extensively addressed in contemporary language education research. In the works of M. Byram, intercultural communicative competence is viewed as the ability to interact effectively with representatives of other cultures, while foreign language education is associated not only with linguistic accuracy but also with readiness to cross cultural boundaries [1]. D. Deardorff's approach emphasizes the possibility of empirically assessing this competence and the appropriateness of combining quantitative and qualitative research methods [2].

Another important line of the research concerns English as a Lingua Franca (ELF). B. Seidlhofer views ELF as a particular domain of English use in which the language serves as a means of communication among people with different first languages [3]. In her analysis of academic communication, A. Mauranen demonstrates that in ELF situations language is shaped directly through interaction among representatives of different linguistic communities [4]. J. Jenkins examines the global functioning of English within the framework of Global Englishes, emphasizing the diversity of its functions [5], while A. Kirkpatrick highlights its role as a common means of interaction in multilingual environments [6].

The adaptation of international students has also become an important focus of contemporary research. A systematic review by M. Wilczewski and I. Alon, which included 313 publications, showed that key factors in adaptation include second-language proficiency and the nature of students' interaction with their surrounding social environment [7]. A more recent systematic review (2025) additionally emphasizes the importance of social connections and the institutional context for successful intercultural adaptation [8].

At the same time, in the context of military education, insufficient attention has been paid to the question of how English can be used not only as an academic subject but also as a shared communicative resource within a multicultural group. The transition from separate linguistic groups to a space of sustained direct interaction has also received insufficient scholarly attention.

In this article, the concept of a *shared communicative space* refers to an organized educational environment in which participants with different linguistic and cultural backgrounds have opportunities to interact directly, solve common tasks, and exchange culturally meaningful information through a shared communicative code. This concept does not imply the unification of participants' identities; on the contrary, it is based on preserving diversity while establishing a common mechanism of interaction.

The scientific novelty of the study lies in considering English simultaneously at two levels: as a means of developing individual intercultural competence and as a resource for organizing a common space of interaction within a multicultural cadet group. An additional

element of novelty is the integrated consideration of academic and extracurricular activities as interconnected components of this process.

The aim of the study is to identify and theoretically substantiate the potential of English as a means of developing a shared communicative space in a multicultural cadet group.

To achieve this aim, the following objectives were formulated:

1. To analyze contemporary approaches to the study of intercultural communication and the concept of ELF.
2. To clarify the content of the concept of a “shared communicative space” in the context of a multicultural military educational environment.
3. To identify and analyze the forms of academic and extracurricular activities that contribute to expanding intercultural interaction and using of English as a shared communicative resource.
4. To access changes in the communicative and sociocultural inclusion of foreign cadets based on questionnaire results and analysis of their participation in collaborative activities.

Research hypothesis: the systematic use of English not only in classroom activities but also in project-based, research, and cultural-educational activities contributes to expanding direct interaction among cadets from different linguistic groups, increasing their communicative activity, and strengthening their sociocultural inclusion.

Materials and Methods.

The study was conducted during Foreign Language (English) classes with cadets from four 1st-year academic groups enrolled in 2005 at the National Guard Academy of the Republic of Kazakhstan, which are characterized by a multicultural composition. The participants included Kazakhstani and foreign cadets, including 5 cadets from the Republic of Tajikistan and 8 cadets from the Kyrgyz Republic.

The empirical focus of the study was on foreign cadets and their communicative and sociocultural inclusion in the multicultural educational environment. The empirical basis of the study comprised the results of pedagogical observation, questionnaire data, products of project-based activities, presentations at scientific and practical events, materials from reading conferences, as well as the results of participation in the *Polyglot* competition, Nauryz celebrations, and the scientific and practical seminar *Cultural Code of the Nation*.

At the first stage, the initial state of communicative interaction was analyzed, with particular attention to foreign cadets' readiness to establish contact with the representatives of other linguistic groups and to use English to solve practical tasks. At the second stage, formats creating a natural need for communication were systematically incorporated into academic and extracurricular activities: visually supported tasks, mixed-

group work, project-based activities, and intercultural events. At the third stage, changes in communicative activity and sociocultural inclusion were analyzed.

For diagnostic purposes, a questionnaire was used containing statements rated on a five-point scale.

Results.

Initial pedagogical observations showed that differences in linguistic experience affected not only the quality of communication but also the nature of social contacts. At the initial stage, some foreign cadets tended to interact primarily with representatives of their familiar linguistic environment.

An important means of overcoming this situation was the use of visual aids created by the cadets with the help of artificial intelligence (AI) tools under the teacher's guidance. The use of images, diagrams, and keywords made it possible to connect linguistic production with specific content, reduce cognitive load, and facilitate independent speech production. This was particularly evident when culturally meaningful material was presented: an image became a starting point for dialogue about a literary work or national tradition.

Project-based activities expanded the possibilities for such interaction. In collaborative projects, English was used not merely to complete a language exercise but to assign roles, discuss content, and coordinate decisions. A shared goal created a natural need for communication.

Reading conferences occupied a special place. At these conferences, Kazakhstani and foreign cadets presented literary works of their countries and introduced the audience to their cultural context. In this format, foreign cadets were not perceived as learners in need of adaptation but as carriers of unique cultural experience. This fundamentally changed the nature of communication: they became sources of information, while the other participants became active interlocutors. English served as a shared communicative code that made it possible to move from presenting the material to discussing it.

The involvement of foreign cadets in research activities, including conferences and the *Cultural Code of the Nation* seminar, created another level of communication that required them to formulate and express their own positions independently. Additional opportunities for expanding interaction were provided through participation in the regional *Polyglot* competition, Nauryz celebrations, and other cultural and educational events.

Thus, several interconnected levels of communication gradually developed: academic, project-based, research, and cultural. What they had in common was the use of English as an additional communicative resource.

To assess changes in the communicative activity and sociocultural inclusion of foreign cadets, a questionnaire survey was conducted at the beginning and at the end of the

academic year. The results are presented in the Table 1.

Indicator	Beginning of the academic year	End of the academic year
Readiness to communicate with representatives of another culture	2.5	4.69
Confidence in using English	1.5	3.5
Readiness for collaborative activities	3.5	4.4
Sense of inclusion in the group	2.5	4.5
Readiness to represent one's own culture	3.8	4.69
Communicative autonomy	2.0	3.8

Table 1 - Assessment of the communicative and sociocultural inclusion of foreign cadets

** Note. The assessment was conducted using a five-point scale; 13 foreign cadets participated in the questionnaire survey.*

The questionnaire results show an increase in the average scores across all the indicators by the end of the academic year. The highest scores were recorded for readiness to communicate with representatives of another culture and to represent one's own culture (4.69).

Discussion.

The findings make it possible to consider English in multicultural military education more broadly than as a traditional academic subject. Its functional role becomes particularly apparent when participants need to solve a common substantive task.

This finding is consistent with the concept of ELF. As B. Seidlhofer emphasizes, English in global communication is used predominantly by people for whom it is not a native language [3]. A. Mauranen demonstrates that ELF functions directly in situations involving people with different linguistic backgrounds [4]. In the present context, a similar situation arises within an educational group when English becomes an accessible shared code. At

the same time, in a military higher education institution, the language connects not only individual communicative acts but also different types of activity.

The findings are also consistent with M. Byram's view that intercultural competence develops through practical participation in communication rather than solely through the acquisition of factual information about cultures [1]. For this reason, a presentation by an international cadet about a literary work from their own culture may have greater significance for the development of intercultural competence than passive study of cultural facts.

An important finding concerns a change in the position of the international cadet. When adaptation is viewed solely as adjustment to a new environment, the learner tends to become primarily a recipient of assistance. In the proposed model, the learner becomes an active participant in creating a shared space of interaction by presenting their own culture to other participants. This conclusion is consistent with contemporary research emphasizing the importance of linguistic communication and social interaction for adaptation [7; 8].

The scientific significance of the study lies in clarifying the role of English in multicultural military education as a resource for organizing collective interaction. The practical significance is associated with the possibility of incorporating forms of work into language training that create a genuine need for communication, including collaborative projects, reading conferences, research presentations, and cultural events.

Conclusion.

The study makes it possible to view English in a multicultural cadet group as a means capable of performing linguistic, communicative, and intercultural functions simultaneously.

The main result consists in substantiating the proposition that a shared communicative space is formed not by eliminating linguistic and cultural diversity but by creating conditions for collaborative activity among representatives of different groups. In this process, English functions as a shared communicative resource and becomes particularly significant in situations where cadets need to present their own culture, complete a collaborative project, or participate in a research event.

The research hypothesis receives theoretical and empirical support, as evidenced by the positive dynamics of inclusion indicators and qualitative changes in the nature of cadets' interaction.

For language-training practice, it is advisable to create situations in which English is used to solve meaningful common tasks. Further research should focus on expanding the sample, conducting comparative studies across several military educational institutions, and improving diagnostic tools.

Thus, the multicultural environment of a military higher education institution can be regarded not as an additional obstacle but as a natural environment for developing intercultural communication, in which English can function as a connecting resource while preserving the linguistic and cultural distinctiveness of the participants.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Deardorff D.K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education, 2006. Vol. 10, No. 3.
3. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. – Oxford: Oxford University Press, 2011.
4. Mauranen A. Exploring ELF: Academic English Shaped by Non-native Speakers. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
5. Jenkins J. Global Englishes: A Resource Book for Students. 3rd ed. – London: Routledge, 2015.
6. Kirkpatrick A. English as a Lingua Franca in ASEAN: A Multilingual Model. – Hong Kong: Hong Kong University Press, 2010.
7. Wilczewski M., Alon I. Language and Communication in International Students' Adaptation: A Bibliometric and Content Analysis Review // Higher Education, 2023. Vol. 85, No. 6.
8. Gebregergis W.T., Csukonyi C. A Systematic Review of Personal and Situational Factors Associated with Intercultural Adaptation of International Students: Unravelling the Resources and Demands // International Journal of Intercultural Relations, 2025. Vol. 108. Article 102252.
9. Мадиева Г.Б., Риверс У., Сейтметова Ж.Р. Межкультурная коммуникация : учебно-методическое пособие. – Алматы : Қазақ университеті, 2016.
10. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация : учебное пособие. – М. : Слово, 2000.

REFERENCES:

1. Byram M. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. – Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
2. Deardorff D.K. Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization // Journal of Studies in International Education, 2006. Vol. 10, No. 3.
3. Seidlhofer B. Understanding English as a Lingua Franca. – Oxford: Oxford University Press, 2011.

4. Mauranen A. Exploring ELF: Academic English Shaped by Non-native Speakers. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
5. Jenkins J. Global Englishes: A Resource Book for Students. 3rd ed. – London: Routledge, 2015.
6. Kirkpatrick A. English as a Lingua Franca in ASEAN: A Multilingual Model. – Hong Kong: Hong Kong University Press, 2010.
7. Wilczewski M., Alon I. Language and Communication in International Students' Adaptation: A Bibliometric and Content Analysis Review // Higher Education, 2023. Vol. 85, No. 6.
8. Gebregergis W.T., Csukonyi C. A Systematic Review of Personal and Situational Factors Associated with Intercultural Adaptation of International Students: Unravelling the Resources and Demands // International Journal of Intercultural Relations, 2025. Vol. 108. Article 102252.
9. Madieva G.B., Rivers U., Seytmetova Zh.R. Mezhkulturnaya kommunikatsiya : uchebno-metodicheskoe posobie. – Almaty : Qazaq universiteti, 2016.
10. Ter-Minasova S.G. Yazyk i mezhkulturnaya kommunikatsiya : uchebnoe posobie. – M. : Slovo, 2000.

УДК: 378.147

МРНТИ: 14.35.09

АТЫГАЕВ Ж.А.

магистр, полковник, начальник военно-научного центра, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск. ORCID: 0000-0003-1398-4160. E-mail: kz0077@mail.ru

ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВОЕННОГО ВУЗА НА ОСНОВЕ ДИАГНОСТИКИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ЗАТРУДНЕНИЙ

Аннотация. Цель исследования — разработать модель индивидуализации научно-методического сопровождения преподавателей военного вуза на основе диагностики профессиональных затруднений. Использованы тематический анализ научных публикаций, сопоставление диагностических подходов и педагогическое моделирование. Материалами послужили восемь исследований, преимущественно опубликованных в Казахстане и России. Предложено разграничивать профессиональное затруднение, подтвержденный дефицит компетенции и организационное ограничение. Разработаны диагностическая матрица, качественная шкала самостоятельности педагогического действия и алгоритм выбора индивидуального маршрута сопровождения. Алгоритм предусматривает сопоставление самооценки, анализа методических материалов и наблюдения, согласование приоритетной задачи, адресную поддержку и повторную диагностику. Представлен проект маршрута по совершенствованию оценивания учебных результатов курсантов. Научно-методическая новизна состоит в конкретизации правил перехода от диагностических свидетельств к содержанию, интенсивности и критериям завершения сопровождения с учетом условий военного вуза. Практическое применение разработки возможно в методической работе кафедр. Модель имеет проектный характер; ее надежность и результативность требуют эмпирической проверки.

Ключевые слова: военный вуз, преподаватель, профессиональные затруднения, педагогическая диагностика, научно-методическое сопровождение, индивидуальный маршрут, профессиональное развитие

АТЫГАЕВ Ж.А.

магистр, полковник, әскери-ғылыми орталықтың бастығы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы, Петропавл. ORCID: 0000-0003-1398-4160; E-mail: kz0077@mail.ru

КӘСІБИ ҚИЫНДЫҚТАРДЫ ДИАГНОСТИКАЛАУ НЕГІЗІНДЕ ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫ ОҚЫТУШЫЛАРЫН ҒЫЛЫМИ- ӘДІСТЕМЕЛІК СҮЙЕМЕЛДЕУДІ ДАРАЛАУ

Андатпа. Зерттеудің мақсаты — кәсіби қиындықтарды диагностикалау негізінде әскери жоғары оқу орны оқытушыларын ғылыми-әдістемелік сүйемелдеуді даралау моделін әзірлеу. Ғылыми жарияланымдарды тақырыптық талдау, диагностикалық тәсілдерді салыстыру және педагогикалық модельдеу әдістері қолданылды. Зерттеу материалдары ретінде негізінен Қазақстан мен Ресейде жарияланған сегіз еңбек пайдаланылды. Кәсіби қиындықты,

құзыреттіліктің дәлелденген тапшылығын және ұйымдастырушылық шектеуді ажырату ұсынылды. Диагностикалық матрица, педагогикалық әрекетті өз бетінше орындаудың сапалық шкаласы және жеке сүйемелдеу бағытын таңдау алгоритмі әзірленді. Алгоритм өзіндік бағалауды, әдістемелік материалдарды талдауды және бақылауды салыстыруды, басым міндетті келісуді, нысаналы қолдау көрсетуді және қайта диагностикалауды қамтиды. Курсанттардың оқу нәтижелерін бағалауды жетілдіруге арналған жеке бағыттың жобасы берілді. Жұмыстың жаңалығы әскери жоғары оқу орнының жағдайларын ескере отырып, диагностикалық деректерден сүйемелдеудің мазмұнына, қарқындылығына және аяқталу өлшемдеріне көшу ережелерін нақтылаумен айқындалады. Әзірлемені кафедралардың әдістемелік жұмысында қолдануға болады. Модель жобалық сипатта ұсынылған; оның сенімділігі мен нәтижелілігі эмпирикалық тексеруді қажет етеді.

Түйінді сөздер: әскери жоғары оқу орны, оқытушы, кәсіби қиындықтар, педагогикалық диагностика, ғылыми-әдістемелік сүйемелдеу, жеке бағыт, кәсіби даму

ATYGAEV Z.A.

Master's degree holder, colonel, Head of the Military Scientific Center, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk. ORCID: 0000-0003-1398-4160; E-mail: kz0077@mail.ru

INDIVIDUALIZING SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL SUPPORT FOR MILITARY UNIVERSITY TEACHERS THROUGH THE DIAGNOSIS OF PROFESSIONAL DIFFICULTIES

Annotation. This study develops a model for individualizing scientific and methodological support for military university teachers through the diagnosis of professional difficulties. The methods include thematic literature analysis, comparison of diagnostic approaches, and pedagogical modeling. Eight studies, mainly published in Kazakhstan and Russia, inform the analysis. The model distinguishes experienced difficulties, evidenced competency gaps, and organizational constraints. Its outputs comprise a diagnostic matrix, a qualitative scale of independent teaching performance, and a decision algorithm for selecting individual support pathways. The algorithm combines self-assessment, review of teaching materials, observation, negotiated priorities, targeted support, and reassessment. An illustrative pathway addresses the assessment of cadets' learning outcomes. The contribution lies in specifying how diagnostic evidence informs support content, intensity, and completion criteria within a military university. The proposed tools can inform departmental methodological work. Their reliability and effectiveness require empirical validation.

Keywords: military university, teacher, professional difficulties, pedagogical diagnostics, scientific and methodological support, individual pathway, professional development

Введение.

Научно-методическое сопровождение преподавателя военного вуза должно помогать ему решать конкретные задачи обучения курсантов. Одинаковая программа семинаров для всех преподавателей не гарантирует соответствия этой помощи их профессиональным потребностям. Один преподаватель затрудняется переводить практический опыт службы в учебную задачу, другой — определять критерии оценивания, третий — организовывать самостоятельную работу с

цифровыми материалами. При внешнем сходстве затруднений их причины и необходимая помощь могут существенно различаться.

Казахстанское исследование А.Ж. Мурзалиновой и соавторов рассматривает научно-методическое сопровождение начинающего преподавателя вуза как поддержку профессионального саморазвития в процессе педагогической деятельности [1]. Для настоящей работы значима связь диагностики с последующими формами взаимодействия внутри университетского сообщества. Региональная и вузовская близость этого исследования позволяет обсуждать его положения применительно к казахстанскому высшему образованию, однако особенности военного вуза требуют самостоятельного проектирования организационных решений.

В работе Н.В. Алтыниковой и соавторов диагностика профессиональных дефицитов связана с управлением качеством педагогического образования и построением индивидуальных образовательных траекторий [2]. И.Ю. Гутник подчеркивает значение качественных диагностических методик, рефлексии и субъектной позиции учителя [3]. М.Г. Янова и З.Г. Рязанова рассматривают профессиональные дефициты совместно с адаптационными затруднениями [4]. Эти исследования дают основания различать измерение компетенций и понимание условий, в которых преподаватель испытывает трудности.

Е.В. Ефимова и соавторы связывают диагностику предметных и методических компетенций с адресной помощью и индивидуальной траекторией профессионального роста [5]. Казахстанские публикации Ж.И. Сардаровой и соавторов [6], А. Zhunusbekova и соавторов [7] раскрывают многокомпонентность цифровой компетентности педагогов. Их положения важны для диагностики ситуаций, когда затруднение ошибочно объясняется исключительно недостаточным владением программным средством. Освоение интерфейса само по себе не решает задачу выбора содержания, организации деятельности и оценивания.

В концептуальной работе L.M. Desimone предложено исследовать профессиональное развитие через существенные характеристики образовательного опыта и его связи с изменениями знаний и практики преподавателя [8]. Такой подход позволяет обсуждать сопровождение по содержанию происходящих изменений, а не только по числу посещенных мероприятий. При этом данные о профессиональном развитии школьных учителей нельзя непосредственно переносить на преподавателей военного вуза.

Проблема настоящего исследования состоит в определении правил перехода от выявленного профессионального затруднения к индивидуальному содержанию сопровождения. Диагностическая карта становится полезной лишь тогда, когда из ее результатов следуют обоснованные решения: что именно изменяет

преподаватель, какую помощь получает, какой методический продукт создает и по каким признакам оценивается его самостоятельность. Для военного вуза дополнительно существенны связь обучения со служебно-профессиональными задачами, согласование методической работы с расписанием и использование разрешенных образовательных ресурсов.

Цель исследования — разработать модель индивидуализации научно-методического сопровождения преподавателей военного вуза на основе диагностики профессиональных затруднений. Исследовательский вопрос сформулирован следующим образом: каким образом диагностические свидетельства могут определять содержание, интенсивность и критерии завершения индивидуального сопровождения? Для ответа уточняются основные понятия, разрабатываются диагностическая матрица и алгоритм выбора маршрута, описываются условия применения и последующей проверки модели. Научно-методическая новизна работы состоит в операционализации этого перехода для контекста военного вуза, включая разграничение педагогических и организационных причин затруднения.

Материалы и методы.

Работа выполнена как теоретико-методическое исследование с использованием педагогического моделирования. Материал составили восемь научных публикаций: исследования сопровождения и диагностики педагогов, работы о цифровой компетентности и концептуальная модель изучения профессионального развития. Библиографические сведения проверялись по страницам журналов и доступным материалам издателей. Применен целевой тематический отбор; обзор не претендует на полноту систематического исследования всей литературы по проблеме.

Источники отбирались по трем содержательным основаниям: наличие связи между диагностикой и профессиональным развитием; описание индивидуальных затруднений либо компетенций преподавателя; применимость выводов к проектированию сопровождения. Преимущество отдавалось публикациям из Казахстана и России. Международная работа включена для уточнения логики оценки изменений педагогической практики. Нормативные требования к школьному учителю, приведенные в анализируемых российских исследованиях, не рассматриваются как обязательные требования к преподавателю военного вуза Казахстана.

Анализ проводился по единой схеме: объект диагностики, источники свидетельств, участие преподавателя в интерпретации, формы помощи и способы фиксации результата. Затем сопоставлялись решения, применимые в вузе, и положения, требующие адаптации. На этой основе выделены диагностические

направления и сформулированы авторские правила перехода к индивидуальному маршруту. Внутренняя согласованность модели проверялась логически: каждому затруднению должны соответствовать наблюдаемый признак, способ уточнения причины, форма поддержки и проверяемый результат.

Единицей проектирования принят конкретный эпизод педагогической деятельности: постановка учебной задачи, организация обсуждения, применение цифрового материала или оценивание выполненной работы. Выбор такой единицы позволяет обсуждать действия и продукты преподавателя, не подменяя диагностику общей характеристикой его личности. Предлагаемые шкала и матрица являются инструментами методической разработки, а не стандартизированными тестами. Экспертная валидизация и проверка межэкспертной согласованности в настоящей работе не проводились.

Собственные эмпирические данные о преподавателях и курсантах в статье не используются. Проект индивидуального маршрута представляет специально сконструированную ситуацию и не описывает фактические результаты конкретной кафедры. Поэтому статистические методы и показатели значимости не применялись. Результатом исследования выступает обоснованная последовательность диагностических и методических решений; оценка ее эффективности выделена в самостоятельную задачу дальнейшей апробации.

Результаты исследования.

Профессиональное затруднение как основание сопровождения

Под профессиональным затруднением в настоящей работе понимается обнаруживаемое преподавателем или в ходе наблюдения несоответствие между требуемым педагогическим действием и возможностью выполнить его в конкретных условиях. Такое несоответствие может иметь разные причины. Дефицит компетенции предполагает недостаточную освоенность знания или способа действия, подтвержденную анализом выполнения задачи. Организационное ограничение связано с отсутствием необходимых условий: времени, доступа к ресурсу, оборудования либо согласованной процедуры взаимодействия.

Разграничение имеет практическое значение. Если преподаватель умеет организовать работу с электронным заданием, но аудитория не располагает доступными устройствами, дополнительный курс цифровой грамотности не устраняет причину проблемы. Если техника доступна, однако задание не связано с учебной целью, требуется работа над педагогическим проектированием. При сочетании причин маршрут включает и методическую поддержку, и организационное решение. Заключение о недостаточной компетентности не должно делаться только по факту отсутствия желаемого результата.

Индивидуализация научно-методического сопровождения определяется как согласованное с преподавателем изменение содержания, форм, темпа и объема помощи на основе подтвержденного профиля затруднений и доступных условий работы. Индивидуальный маршрут — документированная последовательность действий по решению выбранной задачи. Его обязательные элементы: исходное свидетельство, цель изменения, помощь, самостоятельная работа, результат, срок и способ повторной проверки. Перечень посещаемых мероприятий без такой связи не образует полноценного маршрута.

Диагностическая матрица и правила интерпретации

Предлагаемая диагностика сочетает три источника: самоописание затруднения преподавателем, анализ продукта его работы и наблюдение педагогического действия. Самооценка уточняет субъективную значимость проблемы; методический материал показывает логику проектирования; наблюдение позволяет установить, как замысел реализуется. Для каждого направления предусмотрены конкретные свидетельства и возможные решения, представленные в таблице 1. Перечень направлений открыт для дополнения предметной кафедрой.

Таблица 1 - Связь диагностических свидетельств и адресной поддержки

Направление	Наблюдаемый признак затруднения	Свидетельство и уточнение	Возможная поддержка
Целеполагание	Цель описывает тему, но не действие курсанта	План занятия и пояснение ожидаемого результата	Совместная переработка целей и заданий
Организация деятельности	Задание выполняют отдельные курсанты; вклад остальных не виден	Наблюдение, задания и продукты групповой работы	Микропреподавание и распределение функций в группе

Оценивание	Оценка не сопровождается понятным обоснованием	Рубрика, образцы работ и объяснение выставленных оценок	Разработка критериев и совместное оценивание образцов
Цифровые средства	Ресурс используется без ясной дидактической функции	Сценарий, цифровой материал и проверка доступа	Практикум по учебной задаче либо устранение ограничения доступа
Перенос опыта службы	Рассказ о ситуации не преобразован в учебную задачу	Обезличенный открытый кейс и вопросы к нему	Конструирование кейса с проверяемым решением
Анализ собственной практики	Повторяется неудачное решение без разбора причин	Сопоставление плана, наблюдения и самоанализа	Рефлексивная консультация и проверка альтернативного решения

Интерпретация проводится по качественной шкале самостоятельности действия. Уровень «выполняет самостоятельно» означает, что преподаватель создает обоснованный продукт, реализует действие и объясняет выбор. Уровень «выполняет с поддержкой» фиксируется, если приемлемый результат достигается после подсказки, использования образца или совместного разбора. Уровень «действие пока не освоено» применяется, когда даже при уточнении задачи преподаватель не демонстрирует необходимого способа выполнения. Отдельная отметка «недостаточно данных» используется при отсутствии подходящей ситуации наблюдения. Она не приравнивается к низкому уровню.

Для каждой оценки записывается короткое обоснование: какое действие наблюдалось, при каких условиях и какая помощь была оказана. Баллы по направлениям не суммируются в общий рейтинг. Хорошее владение цифровым инструментом не компенсирует необоснованность оценивания, а недостаточная самостоятельность в новой технологии не характеризует всю педагогическую деятельность преподавателя. Профиль должен сохранять различия между задачами, а также выявленные сильные стороны, на которые можно опереться при сопровождении.

Рабочее правило подтверждения затруднения предполагает сопоставление как минимум двух разных источников свидетельств. Это проектное правило снижает зависимость решения от единичного впечатления, но не является доказанным критерием надежности. При расхождении самооценки и наблюдения проводится уточняющая беседа и выбирается дополнительное задание. Причина расхождения может состоять в неодинаковом понимании критерия, необычных условиях занятия или недостаточной полноте наблюдения; автоматически считать одну из сторон ошибочной нельзя.

Например, преподаватель оценивает организацию групповой работы положительно, поскольку все группы представили ответы. Наблюдатель фиксирует участие лишь нескольких курсантов. Уточняющая диагностика направляется на индивидуальный вклад: анализируются распределение функций и следы самостоятельной работы. Только после этого согласуется задача сопровождения. Тем самым диагностический разговор переводится от общей оценки занятия к проверяемому вопросу о действиях обучающихся.

Алгоритм выбора индивидуального маршрута

Первый этап — согласование запроса. Преподаватель описывает ситуацию, желаемое изменение и уже использованные способы решения. Методист помогает сформулировать запрос в виде действия: например, «разработать критерии оценки аргументированного ответа», а не «повысить методическую компетентность». Одновременно уточняются доступные ресурсы, особенности дисциплины и время, которое возможно выделить для работы. Результат этапа — диагностическая задача с определенными границами.

Второй этап — сбор и сопоставление свидетельств. Преподаватель предоставляет один актуальный методический продукт и поясняет его назначение; наставник наблюдает соответствующий эпизод либо организует микропреподавание. Использование моделируемого эпизода обозначается в карте отдельно, поскольку оно не тождественно работе с курсантской группой. Свидетельства обсуждаются по заранее известным признакам. Для каждого направления фиксируются самостоятельность, необходимая помощь и возможные организационные ограничения.

Третий этап — определение приоритета. Из подтвержденных затруднений выбирается одна основная задача, препятствующая достижению учебной цели и доступная для изменения в ближайшем цикле. При равной значимости предпочтение получает задача, согласованная с преподавателем и обеспеченная ресурсами. Если основная причина организационная, сначала определяется необходимое решение на уровне кафедры; индивидуальное обучение не назначается как универсальное средство. Остальные затруднения сохраняются в

профиле для последующей работы.

Четвертый этап — выбор формы и интенсивности помощи. Если преподавателю не хватает понимания принципа, используются краткая консультация и разбор контрастных примеров. Если принцип понятен, но действие не получается, требуется совместное проектирование и пробное выполнение. Если действие освоено в моделируемых условиях, но не переносится на занятие, организуются наблюдение и последующий разбор. При самостоятельном выполнении задачи интенсивная помощь сокращается; преподаватель может продолжить работу в форме взаимного рецензирования материалов.

Пятый этап — выполнение маршрута. Преподаватель создает или перерабатывает методический продукт и применяет его в согласованной ситуации. Наставник предоставляет обратную связь по выбранной задаче, сохраняя ответственность преподавателя за окончательное решение. При выявлении новой причины маршрут пересматривается, а не механически продолжается до установленной даты. Изменения кратко фиксируются с указанием основания: неподходящий материал, недостаток времени, необходимость промежуточной тренировки или ограничение ресурса.

Шестой этап — повторная диагностика. Используется сопоставимая, но не полностью идентичная задача, чтобы отличить освоение действия от воспроизведения подготовленного образца. Сравниваются исходный и итоговый продукты, степень необходимой помощи и способность объяснить выбор. Завершение маршрута предлагается связывать с самостоятельным выполнением согласованного действия в двух разных эпизодах. Это авторский рабочий критерий, подлежащий проверке при апробации. Если свидетельств недостаточно, фиксируется частичное продвижение и уточняется следующий шаг.

Проект индивидуального маршрута

Для иллюстрации разработан маршрут по совершенствованию оценивания аргументированного ответа курсанта. Исходная модельная ситуация: преподаватель предлагает содержательный кейс по учебной дисциплине, однако критерии ответа формулирует после выполнения задания и объясняет оценку общим впечатлением. Цель маршрута — самостоятельно разработать, применить и скорректировать аналитическую рубрику, согласованную с учебной задачей. Пример организации работы представлен в таблице 2; сроки имеют ориентировочный характер и уточняются с учетом расписания.

Таблица 2 - Проект маршрута по совершенствованию оценивания

Период	Действия преподавателя и помощь	Проверяемый результат
--------	---------------------------------	-----------------------

Неделя 1	Самоанализ задания; совместное оценивание двух обезличенных ответов; обсуждение расхождений	Описано затруднение; согласованы признаки аргументированного ответа
Неделя 2	Разработка рубрики; консультация по различимости уровней; проба на образцах	Критерии связаны с целью, уровни различаются наблюдаемыми признаками
Неделя 3	Применение рубрики на занятии; наблюдение; сбор пояснений преподавателя	Рубрика предъявлена заранее; оценки обоснованы признаками работы
Неделя 4	Самостоятельная адаптация рубрики к другому заданию; повторная экспертиза	Подтвержден перенос действия либо определен следующий шаг сопровождения

Рубрика в данном примере может включать обоснованность вывода, использование исходных данных и последовательность рассуждения. Конкретные признаки и границы уровней определяются содержанием дисциплины. Нельзя переносить готовую рубрику на любое задание без проверки того, какие результаты в нем действительно требуются. Обсуждение разногласий при оценивании образцов позволяет обнаружить неопределенные формулировки до применения инструмента в учебной группе.

Для завершения маршрута оценивается не наличие оформленной таблицы критериев, а самостоятельность ее разработки и использования. Наставник рассматривает исходный и переработанный варианты задания, два эпизода применения и краткий самоанализ преподавателя. Если продукт улучшен, но его использование остается зависимым от помощи, маршрут завершается промежуточным результатом и продолжается практической поддержкой. Изменение отметок курсантов само по себе не принимается как доказательство качества рубрики или эффективности сопровождения.

Обсуждение.

Предложенная модель развивает положение о связи диагностики и индивидуальной образовательной траектории, представленное в исследованиях [2; 5]. Ее предмет ограничен методическими решениями внутри военного вуза: от конкретного свидетельства затруднения до формы помощи и повторной проверки. Индивидуализация обеспечивается вариативностью содержания и интенсивности сопровождения. Даже при совпадении итоговой цели одному преподавателю требуется объяснение принципа, другому — тренировка действия, третьему —

помощь в переносе освоенного способа на занятие.

С исследованием А.Ж. Мурзалиновой и соавторов [1] разработку сближает рассмотрение профессионального развития в естественной деятельности преподавателя и взаимодействии с коллегами. В предложенной модели этот подход конкретизируется через методический продукт и наблюдаемый эпизод занятия. Положения И.Ю. Гутник о субъектной позиции педагога [3] отражены в согласовании запроса и совместной интерпретации свидетельств. Преподаватель участвует в определении проблемы и критериев ее решения, а не только получает внешнее заключение.

Разграничение дефицита компетенции и организационного ограничения дополняет рассмотрение профессиональных и адаптационных трудностей [4]. Для цифрового направления это особенно существенно: диагностировать следует педагогическую целесообразность и доступность средства, а также самостоятельность его применения. Многокомпонентное понимание цифровой компетентности в исследованиях [6; 7] предостерегает от сведения сопровождения к освоению отдельных программ. В данной модели цифровой ресурс выступает одним из средств решения профессиональной задачи.

Для оценки сопровождения полезно разделять изменение знания, изменение педагогического действия и результаты обучения курсантов. Такая последовательность согласуется с концептуальной логикой L.M. Desimone [8]. В представленной разработке первичным результатом является самостоятельное выполнение выбранного действия. Влияние на учебные достижения требует отдельного исследования с учетом исходной подготовки курсантов, сложности заданий, предмета и условий обучения. Сам факт прохождения маршрута такого влияния не доказывает.

Ограничения работы связаны с целевым отбором небольшого корпуса публикаций и отсутствием собственной эмпирической проверки. Часть источников посвящена школьным учителям, поэтому перенос их положений имеет характер обоснованной адаптации. Предложенные уровни самостоятельности и правила подтверждения затруднений не прошли психометрическую проверку; они не предназначены для аттестационного ранжирования преподавателей. Положительная оценка модели по ее логической согласованности не равнозначна доказательству практической эффективности.

Апробацию целесообразно начать с экспертного обсуждения содержания матрицы и пробного использования в нескольких предметных областях. Два независимых эксперта могут оценивать одинаковые обезличенные продукты, после чего анализируются совпадения, причины расхождений и понятность формулировок. Далее требуется сопоставление исходных и итоговых действий

преподавателей, учет фактически полученной помощи и отсроченная проверка переноса. Для порядковой шкалы возможно рассчитывать взвешенную каппу при заранее согласованных категориях и достаточном числе наблюдений. Этот расчет предлагается как элемент будущего исследования и в настоящей статье не выполнялся.

При последующей оценке результативности важно фиксировать не только завершенные маршруты, но и случаи прекращения или пересмотра сопровождения. Они позволяют понять, были ли затруднения определены верно и обеспечивались ли необходимые условия. Сравнение изменений до и после работы без группы сопоставления описывает динамику, но не устанавливает причинный эффект модели. Для более строгой проверки потребуются обоснованный дизайн с учетом дисциплины, педагогического опыта и исходного профиля затруднений.

Заключение.

Разработана модель индивидуализации научно-методического сопровождения преподавателей военного вуза, связывающая диагностические свидетельства с содержанием, интенсивностью и критериями завершения помощи. Ее основу составляют разграничение профессионального затруднения, дефицита компетенции и организационного ограничения, сопоставление нескольких источников данных и согласование приоритетной задачи с преподавателем.

Практическими результатами разработки являются диагностическая матрица, качественная шкала самостоятельности педагогического действия, шестиступенчатый алгоритм выбора маршрута и пример сопровождения в области оценивания. Предлагаемый подход позволяет описывать результат через изменение конкретного действия и методического продукта. Он может использоваться кафедрами как основа для проектирования адресной помощи при условии адаптации к дисциплине и доступным ресурсам.

Результативность модели пока не установлена эмпирически. Дальнейшее исследование должно проверить понятность диагностических признаков, согласованность экспертных оценок, устойчивость самостоятельного выполнения действий и перенос освоенных решений на новые учебные ситуации. Эти данные позволят уточнить критерии завершения маршрута и определить границы применения предложенной разработки.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Мурзалинова А.Ж., Булатбаева К.Н., Федяева М.В., Омарова М.Т., Алёшин Д.В. Научно-методическое сопровождение деятельности начинающего преподавателя вуза как фактор профессионального саморазвития в условиях образования для сложного общества // Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика». — 2023. — № 2 (110). — С. 23-35. — DOI: 10.31489/2023Ped2/23-35.

2. Алтыникова Н.В., Дорофеев А.В., Музаев А.А., Сагитов С.Т. Управление качеством педагогического образования на основе диагностики профессиональных дефицитов учителя: теоретико-методический аспект // Психологическая наука и образование. — 2022. — Т. 27, № 1. — С. 65-81. — DOI: 10.17759/pse.2022270106.
3. Гутник И.Ю. Педагогическая диагностика профессиональных дефицитов учителя в условиях трансформации современного образования // Science for Education Today. — 2021. — Т. 11, № 4. — С. 33-44. — DOI: 10.15293/2658-6762.2104.02.
4. Янова М.Г., Рязанова З.Г. Анализ индивидуальных профессиональных дефицитов и адаптационных затруднений педагогов образовательных организаций и способов их преодоления // Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. — 2022. — № 3 (61). — С. 40-49. — DOI: 10.25146/1995-0861-2022-61-3-349.
5. Ефимова Е.В., Калимуллина Г.И., Гумерова О.В., Григорьева М.Д. Диагностика профессиональных дефицитов педагогов сельских школ как условие проектирования индивидуальной траектории учительского роста // Научно-педагогическое обозрение. — 2023. — № 1 (47). — С. 7-17. — DOI: 10.23951/2307-6127-2023-1-7-17.
6. Сардарова Ж.И., Жұмашева Н.С., Мусагалиева Г.Б. Педагогтардың цифрлық құзыреттілігі: бүгінгі жағдайы, проблемалары // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия «Педагогические науки». — 2022. — № 1 (73). — С. 157-167. — DOI: 10.51889/2022-1.1728-5496.16.
7. Zhunusbekova A., Zelvys R., Askarkyzy S., Bekzhanova B. The development of digital competencies among teachers in the context of transition to the «University 4.0» // Pedagogy and Psychology. — 2023. — № 3 (56). — P. 88-97. — DOI: 10.51889/2960-1649.2023.15.3.010.
8. Desimone L.M. Improving Impact Studies of Teachers' Professional Development: Toward Better Conceptualizations and Measures // Educational Researcher. — 2009. — Vol. 38, № 3. — P. 181-199. — DOI: 10.3102/0013189X08331140.

REFERENCES:

1. Murzalinova, A.Zh., Bulatbaeva, K.N., Fedyaeva, M.V., Omarova, M.T., & Aleshin, D.V. (2023). Nauchno-metodicheskoe soprovozhdenie deyatel'nosti nachinayushchego prepodavatelya vuza kak faktor professional'nogo samorazvitiya v usloviyakh obrazovaniya dlya slozhnogo obshchestva [Scientific and methodological support for novice university teachers as a factor in professional self-development in education for a complex society]. Vestnik Karagandinskogo universiteta. Seriya «Pedagogika», 2(110), 23-35. (In Russian). <https://doi.org/10.31489/2023Ped2/23-35>

2. Altynikova, N.V., Dorofeev, A.V., Muzaev, A.A., & Sagitov, S.T. (2022). Upravlenie kachestvom pedagogicheskogo obrazovaniya na osnove diagnostiki professionalnykh defitsitov uchitelya: teoretiko-metodicheskii aspekt [Quality management in pedagogical education based on the diagnostics of teachers' professional deficits: theoretical and methodological aspect]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie*, 27(1), 65–81. (In Russian). <https://doi.org/10.17759/pse.2022270106>
3. Gutnik, I.Yu. (2021). Pedagogicheskaya diagnostika professionalnykh defitsitov uchitelya v usloviyakh transformatsii sovremennogo obrazovaniya [Pedagogical diagnostics of teachers' professional deficits in the context of the transformation of modern education]. *Science for Education Today*, 11(4), 33–44. (In Russian). <https://doi.org/10.15293/2658-6762.2104.02>
4. Yanova, M.G., & Ryazanova, Z.G. (2022). Analiz individualnykh professionalnykh defitsitov i adaptatsionnykh zatrudnenii pedagogov obrazovatelnykh organizatsii i sposobov ikh preodoleniya [Analysis of teachers' individual professional deficits and adaptation difficulties and ways of overcoming them]. *Vestnik Krasnoyarskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. V.P. Astafeva*, 3(61), 40–49. (In Russian). <https://doi.org/10.25146/1995-0861-2022-61-3-349>
5. Efimova, E.V., Kalimullina, G.I., Gumerova, O.V., & Grigoryeva, M.D. (2023). Diagnostika professionalnykh defitsitov pedagogov selskikh shkol kak uslovie proektirovaniya individualnoi traektorii uchitelskogo rosta [Diagnostics of rural school teachers' professional deficits as a condition for designing an individual trajectory of teacher development]. *Nauchno-pedagogicheskoe obozrenie*, 1(47), 7–17. (In Russian). <https://doi.org/10.23951/2307-6127-2023-1-7-17>
6. Sardarova, Zh.I., Zhumasheva, N.S., & Musagalieva, G.B. (2022). Pedagogtardyn tsifirlyk kuzyrettiligi: bugingi zhagdaiy, problemalary [Teachers' digital competence: current state and problems]. *Vestnik KazNPU imeni Abaya. Seriya «Pedagogicheskie nauki»*, 1(73), 157–167. (In Kazakh). <https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-5496.16>
7. Zhunusbekova, A., Zelvys, R., Askarkyzy, S., & Bekzhanova, B. (2023). The development of digital competencies among teachers in the context of transition to the «University 4.0». *Pedagogy and Psychology*, 3(56), 88–97. <https://doi.org/10.51889/2960-1649.2023.15.3.010>
8. Desimone, L.M. (2009). Improving impact studies of teachers' professional development: Toward better conceptualizations and measures. *Educational Researcher*, 38(3), 181–199. <https://doi.org/10.3102/0013189X08331140>

УДК: 355.233.1

МРНТИ: 78.21

ИМАНОВ А.К.¹, АЛИБЕКОВ А.Т.²

¹ кандидат педагогических наук, профессор военно-научного центра Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, г. Петропавловск, Казахстан. ORCID 0000-0002-8431-3500. E-mail: aimanov1966@list.ru

² магистр военно-административного управления, начальник отдела учебной и научной работы, Главное командование Национальной гвардии Республики Казахстан, г. Астана, Казахстан. ORCID iD: 0009-0000-7642-4289, E-mail: Alibekov_at@mail.ru

ОПТИМИЗАЦИЯ МЕТОДОВ ФОРМИРОВАНИЯ ОПЕРАТИВНО-ТАКТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ

Аннотация. Цель исследования — обосновать комплекс взаимосвязанных методов формирования оперативно-тактического мышления будущих офицеров и описать динамику его показателей при внедрении комплекса. В исследовании 2024–2026 годов участвовали 110 курсантов третьего и четвертого курсов: 54 в контрольной и 56 в экспериментальной группе. Использованы анализ литературы, педагогическое моделирование, экспертная оценка и сравнительный анализ результатов до и после обучения. Комплекс объединяет анализ профессиональных эпизодов, динамические кейсы и цифровое моделирование с разбором решений. По представленным средним значениям прирост гибкости, прогностичности, оперативности и критичности мышления в экспериментальной группе составил 1,36–1,47 балла, в контрольной — 0,26–0,38 балла по пятибалльной шкале. Выявленная динамика поддерживает целесообразность дальнейшей апробации комплекса. Причинная интерпретация и статистическая значимость требуют уточнения процедуры распределения участников и повторной обработки первичных данных.

Ключевые слова: оперативно-тактическое мышление, будущий офицер, военный вуз, контекстное обучение, динамический кейс, цифровое моделирование, экспертная оценка

ИМАНОВ А.К.¹, ӘЛІБЕКОВ А.Т.²

¹ педагогика ғылымдарының кандидаты, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұлан академиясының әскери-ғылыми орталығының профессоры, Петропавл қ., Қазақстан. ORCID 0000-0002-8431-3500. Email: aimanov1966@list.ru

² әскери-әкімшілік басқару магистрі, оқу және ғылыми жұмыс бөлімі бастығы, Қазақстан Республикасының Ұлттық ұлан Бас қолбасшылығы, Астана қаласы, Қазақстан. ORCID iD: 0009-0000-7642-4289, E-mail: Alibekov_at@mail.ru

БОЛАШАҚ ОФИЦЕРЛЕРДІҢ ЖЕДЕЛ-ТАКТИКАЛЫҚ ОЙЛАУЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ӘДІСТЕРІН ОҢТАЙЛАНДЫРУ

Андатпа. Зерттеудің мақсаты — болашақ офицерлердің жедел-тактикалық ойлауын қалыптастырудың өзара байланысты әдістер кешенін негіздеу және оны енгізу кезіндегі көрсеткіштер динамикасын сипаттау. 2024–2026 жылдары жүргізілген зерттеуге үшінші және төртінші курс курсанттары қатысты: бақылау тобында 54, эксперименттік топта 56 адам болды. Әдебиеттерді талдау, педагогикалық модельдеу, сараптамалық бағалау және оқытуға дейінгі

және кейінгі нәтижелерді салыстырмалы талдау әдістері қолданылды. Кешен кәсіби оқиғаларды талдауды, динамикалық кейстерді және қабылданған шешімдерді талқылаумен ұштасқан цифрлық модельдеуді біріктіреді. Ұсынылған орташа мәндер бойынша ойлау икемділігі, болжам жасау қабілеті, жеделдігі мен сыншылдығының өсімі эксперименттік топта бес балдық шкала бойынша 1,36–1,47 балды, бақылау тобында 0,26–0,38 балды құрады. Анықталған динамика кешенді одан әрі сынақтан өткізудің орындылығын көрсетеді. Себеп-салдарлық түсіндіру мен статистикалық мәнділікті анықтау үшін қатысушыларды топтарға бөлу рәсімін нақтылау және бастапқы деректерді қайта өңдеу қажет.

Түйінді сөздер: жедел-тактикалық ойлау, болашақ офицер, әскери жоғары оқу орны, контекстік оқыту, динамикалық кейс, цифрлық модельдеу, сараптамалық бағалау

IMANOV A.K.¹, ALIBEKOV A.T.²

¹ *candidate of Pedagogical Sciences, Professor at the Military Scientific Center, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk, Kazakhstan. ORCID 0000-0002-8431-3500. E-mail: aimanov1966@list.ru*

² *master of Military-Administrative Management, Head of the Department of Educational and Scientific Work, Main Command of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan. ORCID iD: 0009-0000-7642-4289, E-mail: Alibekov_at@mail.ru*

OPTIMIZING METHODS FOR DEVELOPING OPERATIONAL-TACTICAL THINKING IN FUTURE OFFICERS

Annotation. The study aims to substantiate an integrated set of methods for developing operational-tactical thinking in future officers and describe changes in its indicators following implementation. Conducted in 2024–2026, the study involved 110 third- and fourth-year cadets: 54 in the control group and 56 in the experimental group. Methods included a literature review, pedagogical modelling, expert assessment, and comparison of pre- and post-training results. The proposed approach combines analysis of professional episodes, dynamic cases, and digital simulations followed by decision debriefing. Reported mean gains in flexibility, predictive thinking, timeliness, and critical thinking ranged from 1.36 to 1.47 points in the experimental group and from 0.26 to 0.38 points in the control group on a five-point scale. These descriptive findings support further evaluation of the approach. Causal interpretation and statistical significance require clarification of participant allocation and reanalysis of the primary data.

Keywords: operational-tactical thinking, future officer, military higher education institution, contextual learning, dynamic case, digital modelling, expert assessment

Введение.

Подготовка будущего офицера включает освоение нормативных способов действий и развитие способности применять их при изменении условий профессиональной задачи. Для командного профиля существенны анализ неполной информации, прогнозирование последствий и обоснованный выбор решения при ограниченном времени. Поэтому результат тактической подготовки следует оценивать не только по воспроизведению изученного алгоритма, но и по качеству его применения в новой учебной ситуации.

В настоящем исследовании оперативно-тактическое мышление понимается как профессионально направленный процесс анализа обстановки, сопоставления вариантов, прогнозирования последствий и выбора решения в пределах полномочий командира. Рассматриваемые показатели — гибкость, прогностичность, оперативность и критичность — характеризуют отдельные стороны этого процесса. При этом термин «оперативно-тактическое» обозначает предмет исследования и не означает, что курсанты освоили весь комплекс компетенций управления оперативного уровня.

Психологическая основа практического мышления командира раскрыта в работе Б.М. Теплова «Ум полководца» [1]. В современной военной педагогике И.А. Маврина и С.В. Жданов рассматривают командно-тактическое мышление во взаимосвязи с деятельностью будущего офицера [2]. Эти положения позволяют связать развитие мышления с решением профессиональных задач, одновременно сохраняя различия между используемыми авторами понятиями.

Теория контекстного образования А.А. Вербицкого обосновывает моделирование предметного и социального содержания будущей профессии в учебном процессе [3]. Вопросы прогнозирования представлены в исследованиях Л.А. Регуш [4], а организация самостоятельной исследовательской деятельности курсантов — в работе В.С. Елагиной [5]. Публикации 2026 года дополняют эту основу анализом ситуационно-ролевого и эвристического обучения в военных вузах [6; 7].

Научная проблема состоит в недостаточной методической согласованности анализа профессионального опыта, решения изменяющихся кейсов и проверки решений в цифровой модели. Применение каждого средства по отдельности не гарантирует, что курсант сможет объяснить принятое решение и пересмотреть его при поступлении новых данных. Требуется описать последовательность методов и связать ее с наблюдаемыми показателями мышления.

Цель исследования — обосновать комплекс методов формирования оперативно-тактического мышления будущих офицеров и сопоставить динамику его показателей в контрольной и экспериментальной группах. Задачи: определить структуру комплекса; описать порядок его применения; провести сравнительный анализ представленных результатов; установить ограничения их интерпретации. Рабочее предположение: сочетание проблемного анализа, динамических кейсов и цифрового моделирования связано с более выраженной положительной динамикой показателей, чем обучение без данного комплекса.

Материалы и методы.

Исследование проводилось в 2024–2026 годах; в нем участвовали курсанты третьего и четвертого курсов. Контрольная группа включала 54 курсанта,

экспериментальная — 56. Сравнение строилось по схеме измерений до и после обучения в двух группах.

В контрольной группе дисциплины «Тактика» и «Управление подразделениями» изучались с применением объяснительно-иллюстративного метода и групповых упражнений на картах с заранее заданными условиями. В экспериментальной группе применялся комплекс взаимосвязанных методов: анализ профессиональных эпизодов и проблемные лекции, динамическое контекстно-кейсное моделирование, цифровая симуляция с последующим разбором решений. Описание комплекса относится к учебной деятельности и не предполагает отказа от требований уставов и наставлений.

Методологическую основу составили деятельностный и контекстный подходы. Использовались анализ научной литературы, педагогическое моделирование, экспертное оценивание решений учебных задач, диагностические задания на гибкость и прогнозирование, хронометрирование принятия решений. В программе исследования использовались задания Лачинса и методика Л.А. Регуш; их конкретная версия и порядок перевода результатов в итоговую шкалу в настоящем изложении не детализированы. Поэтому баллы в статье трактуются как авторская комплексная оценка, а не как прямые результаты стандартизированных тестов.

Оценивались гибкость — способность пересмотреть способ решения при изменении условий; прогностичность — учет возможных последствий; оперативность — своевременность обоснованного решения; критичность — проверка исходных сведений и собственных допущений. Итоговые оценки представлены по пятибалльной шкале, объединяющей диагностические задания и экспертные суждения войсковых специалистов. Стрессоустойчивость не выделена в самостоятельный количественный показатель, поэтому вывод о ее повышении не формулируется.

Для сопоставления вычислены абсолютный прирост среднего балла в каждой группе и разность приростов. В исследовании применялись критерий Вилкоксона и t-критерий Стьюдента, однако представленные результаты не содержат статистических критериев, степеней свободы, точных сравнений и обозначения величины после знака $\pm$. В настоящей редакции таблица включает средние значения и их арифметические изменения; значения p не используются как основание доказанности эффекта. Повторный расчет по первичным данным необходим для окончательного статистического вывода.

Результаты исследования.

Разработанный комплекс объединяет три последовательных способа работы с учебной задачей. Анализ профессионального эпизода выявляет проблему и

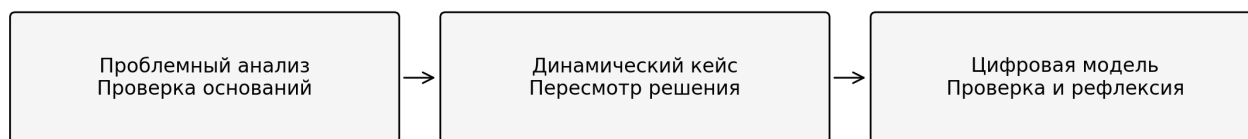
ограничения решения; динамический кейс требует корректировать первоначальный замысел; цифровая модель позволяет сопоставить ожидаемый и полученный результат. Оптимизация в данном случае означает согласование методов с целью занятия, а не доказанное достижение максимального результата за минимальное время.

На первом этапе используются разбор профессиональных эпизодов и проблемная лекция с заранее предусмотренными учебными противоречиями. Курсант должен обнаружить недостаточность исходных сведений, уточнить допущения и объяснить, какие правила применимы в данной ситуации. Если преподаватель включает ошибочные утверждения, их разбор и исправление обязательны при подведении итогов. Такая организация позволяет обсуждать основания решения и предупреждает закрепление ошибочного материала.

Второй этап строится на динамических кейсах. После предварительного решения вводится изменение условий, и курсант объясняет, какие элементы замысла остаются обоснованными, а какие требуют пересмотра. Темп предъявления вводных повышается постепенно, с учетом уровня подготовки. Ограничение времени используется для оценки своевременности решения вместе с его содержательной обоснованностью; само по себе быстрое выполнение не признается признаком высокого качества мышления.

Третий этап предусматривает цифровое симуляционно-игровое моделирование. Участники выполняют заданные учебные роли, принимают решения и обсуждают результаты, полученные в модели. Программный расчет рассматривается в пределах заложенных правил и допущений. Он не заменяет экспертную оценку и не воспроизводит боевую обстановку во всей полноте. Важен завершающий разбор: какие данные использованы, почему выбран вариант и чем объясняется расхождение ожиданий с результатом.

Последовательность применения методов представлена на рисунке 1.

Обратная связь преподавателя и обоснование решения на каждом этапе

Рисунок 1 — Последовательность методов формирования мышления

В таблице 1 приведены средние баллы до и после обучения. Все четыре показателя увеличились в обеих группах. В экспериментальной группе прирост составил от 1,36 до 1,47 балла, в контрольной — от 0,26 до 0,38 балла.

Таблица 1 - Динамика средних баллов в контрольной и экспериментальной группах

Показатель	КГ до	КГ после	Δ КГ	ЭГ до	ЭГ после	Δ ЭГ	Δ ЭГ – Δ КГ
Гибкость	3,12	3,45	0,33	3,08	4,52	1,44	1,11
Прогностичность	2,95	3,21	0,26	2,91	4,38	1,47	1,21
Оперативность	3,24	3,62	0,38	3,18	4,65	1,47	1,09
Критичность	3,02	3,34	0,32	3,05	4,41	1,36	1,04

Примечание. КГ — контрольная группа (n = 54); ЭГ — экспериментальная группа (n = 56); Δ — разность среднего балла после и до обучения. Средние значения отражают авторские результаты исследования. Приросты и их разности рассчитаны по округленным значениям; разность приростов не является оценкой статистической значимости.

Наиболее выраженное превышение прироста в экспериментальной группе получено по прогностичности — 1,21 балла. Для гибкости оно составило 1,11 балла, оперативности — 1,09, критичности — 1,04. Исходные средние значения групп близки: абсолютные различия по показателям не превышали 0,06 балла. Такая близость характеризует представленные показатели, но не доказывает сопоставимость групп по всем существенным условиям обучения.

Оперативность в экспериментальной группе увеличилась с 3,18 до 4,65 балла, в контрольной — с 3,24 до 3,62. Балльная динамика не позволяет определить процент сокращения времени принятия решения. Поскольку исходные результаты хронометрирования не приведены, утверждение о сокращении времени на 42% не включено в количественные выводы. Наблюдения в ходе итоговых учений рассматриваются как качественное дополнение, требующее отдельного протокола для систематического анализа.

Обсуждение.

Полученная описательная динамика согласуется с предположением о целесообразности последовательного сочетания анализа проблемы, изменения учебных условий и проверки результата. Контекстный подход позволяет связать знания с профессиональными действиями [3], а исследования ситуационно-ролевого и эвристического обучения показывают возможность организации активной работы курсанта с задачей [6; 7]. Эти теоретические основания помогают интерпретировать результаты, но не заменяют проверку авторских данных.

Значение цифрового моделирования определяется его сочетанием с другими методами и обратной связью. Метаанализ Р. Wouters и соавторов показал, что результаты обучения с серьезными играми зависят от условий применения, в том числе от дополнительной учебной поддержки и числа занятий [8]. Перенос этого положения на военный вуз следует проверять отдельно: использованные в настоящей работе сценарии, критерии и состав участников отличаются от совокупности исследований метаанализа.

Практически комплекс целесообразно применять после освоения базовых нормативных действий, постепенно увеличивая сложность кейсов. Преподаватель заранее определяет учебную цель, допустимые варианты, критерии оценки и порядок разбора. Не рекомендуется полностью заменять традиционные задачи компьютерным тестированием: работа с картой, обоснование решения и практические упражнения дают взаимодополняющие сведения о подготовке курсанта.

Ограничения исследования связаны с одной образовательной базой, отсутствием описания распределения участников, неполной характеристикой педагогической нагрузки и нераскрытой процедурой объединения тестовых и экспертных оценок. Не представлены данные о согласованности экспертов, выбывании участников и результатах отсроченного измерения. Без этих сведений нельзя исключить влияние исходных различий, преподавателя, неодинаковой продолжительности занятий и повторного выполнения диагностических заданий.

Для окончательной оценки эффекта требуется уточнить состав выборки и процедуру измерений, определить межэкспертную согласованность, представить статистики критериев и интервальные оценки. При наличии связанных индивидуальных измерений можно сравнивать изменения внутри группы; для оценки различий между группами следует выбирать процедуру, учитывающую исходный уровень и структуру данных. Результаты должны сопровождаться оценкой размера эффекта, а не только пороговыми значениями.

Заключение.

Разработан комплекс методов формирования оперативно-тактического мышления будущих офицеров, объединяющий проблемный анализ профессиональных эпизодов, динамическое контекстно-кейсное моделирование и цифровую симуляцию с рефлексивным разбором. Его методическая особенность состоит в последовательном переходе от выявления оснований решения к пересмотру замысла и оценке последствий.

По представленным средним значениям в экспериментальной группе выявлен большой прирост гибкости, прогностичности, оперативности и критичности

мышления, чем в контрольной. Превышение прироста составило соответственно 1,11; 1,21; 1,09 и 1,04 балла. Эти результаты поддерживают дальнейшую апробацию комплекса, однако имеющееся описание статистической обработки недостаточно для вывода о доказанной причинной эффективности.

Практическое применение предполагает согласование комплекса с действующей программой тактической подготовки, постепенное усложнение заданий и обязательный разбор решений. Дальнейшее исследование должно уточнить процедуру диагностики, проверить устойчивость изменений и перенос сформированных способов мышления на новые учебные ситуации. Масштабирование целесообразно после повторной проверки результатов по первичным данным и апробации на другой образовательной базе.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Теплов Б.М. Ум полководца // Избранные труды: в 2 т. Т. 1. Москва: Педагогика, 1985. С. 223–305. Текст: <https://psychologos.ru/articles/view/um-polkovodca-b.m.-teplov> (дата обращения: 02.10.2026).
2. Маврина И.А., Жданов С.В. Командно-тактическое мышление как инструмент формирования будущего офицера // Человеческий капитал. 2024. № 8 (188). С. 207–216. DOI: 10.25629/HC.2024.08.22. URL: https://humancapital.su/wp-content/uploads/2024/08/ЧК-202408_p207-216.pdf (дата обращения: 02.10.2026).
3. Вербицкий А.А. Теория и технологии контекстного образования: учебное пособие. Москва: МПГУ, 2017. ISBN 978-5-4263-0384-3. Каталогная запись: <https://search.rsl.ru/ru/record/01008927845> (дата обращения: 02.10.2026).
4. Регуш Л.А. Психология прогнозирования: успехи в познании будущего. Санкт-Петербург: Речь, 2003. ISBN 5-9268-0206-7. Каталогная запись: <https://search.rsl.ru/ru/record/01002352795> (дата обращения: 02.10.2026).
5. Елагина В.С. Организация исследовательской деятельности курсантов военного вуза // Международный журнал экспериментального образования. 2017. № 11. С. 11–16. URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=11772> (дата обращения: 02.10.2026).
6. Крапивин М.А., Шарухин А.П. Технология ситуационно-ролевого обучения курсантов образовательных учреждений высшего образования войск национальной гвардии Российской Федерации управлению огнем подразделения: теоретико-методологическое обоснование // Международный научно-исследовательский журнал. 2026. № 5 (167). DOI: 10.60797/IRJ.2026.167.14. URL: <https://research-journal.org/archive/5-167-2026-may/10.60797/IRJ.2026.167.14> (дата обращения: 02.10.2026).

7. Григорьев О.В., Богданова Ю.Г. Вопросы эвристического обучения курсантов Военной академии Росгвардии // Мир педагогики и психологии. 2026. № 7 (120). URL: <https://scipress.ru/pedagogy/articles/voprosy-evristicheskogo-obucheniya-kursantov-voennoj-akademii-rosgvardii.html> (дата обращения: 02.10.2026).
8. Wouters P., van Nimwegen C., van Oostendorp H., van der Spek E.D. A meta-analysis of the cognitive and motivational effects of serious games // Journal of Educational Psychology. 2013. Vol. 105, no. 2. P. 249-265. DOI: 10.1037/a0031311. URL: <https://research.tue.nl/en/publications/a-meta-analysis-of-the-cognitive-and-motivational-effects-of-seri/> (accessed: 02.10.2026).

REFERENCES:

1. Teplov B.M. Um polkovodtsa [The mind of a military commander]. Izbrannye trudy: v 2 t. Vol. 1. Moscow: Pedagogika, 1985. Pp. 223-305. URL: <https://psychologos.ru/articles/view/um-polkovodca-b.m.-teplov> (accessed: 02.10.2026). (In Russian).
2. Mavrina I.A., Zhdanov S.V. Komandno-takticheskoe myshlenie kak instrument formirovaniya budushchego ofitsera [Command-tactical thinking as a tool for developing a future officer]. Chelovecheskiy kapital. 2024. No. 8 (188). Pp. 207-216. DOI: 10.25629/HC.2024.08.22. (In Russian).
3. Verbitskiy A.A. Teoriya i tekhnologii kontekstnogo obrazovaniya [Theory and technologies of contextual education]. Moscow: MPGU, 2017. ISBN 978-5-4263-0384-3. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01008927845> (accessed: 02.10.2026). (In Russian).
4. Regush L.A. Psikhologiya prognozirovaniya: uspekhi v poznanii budushchego [The psychology of forecasting: advances in understanding the future]. Saint Petersburg: Rech, 2003. ISBN 5-9268-0206-7. URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01002352795> (accessed: 02.10.2026). (In Russian).
5. Elagina V.S. Organizatsiya issledovatel'skoy deyatel'nosti kursantov voennogo vuza [Organizing research activities of cadets at a military higher education institution]. Mezhdunarodnyy zhurnal eksperimental'nogo obrazovaniya. 2017. No. 11. Pp. 11-16. URL: <https://expeducation.ru/ru/article/view?id=11772> (accessed: 02.10.2026). (In Russian).
6. Krapivin M.A., Sharukhin A.P. Tekhnologiya situatsionno-rovovogo obucheniya kursantov obrazovatel'nykh uchrezhdeniy vysshego obrazovaniya voysk natsionalnoy gvardii Rossiyskoy Federatsii upravleniyu ognem podrazdeleniya: teoretiko-metodologicheskoe obosnovanie [Technology of situational role-based training in unit fire control for cadets of Russian National Guard higher education institutions: theoretical and methodological foundations]. Mezhdunarodnyy nauchno-issledovatel'skiy zhurnal. 2026. No. 5 (167). DOI: 10.60797/IRJ.2026.167.14. (In Russian).

7. Grigorev O.V., Bogdanova Yu.G. Voprosy evristicheskogo obucheniya kursantov Voennoy akademii Rosgvardii [Issues of heuristic learning for cadets of the Military Academy of the Russian National Guard]. Mir pedagogiki i psikhologii. 2026. No. 7 (120). URL: <https://scipress.ru/pedagogy/articles/voprosy-evristicheskogo-obucheniya-kursantov-voennoj-akademii-rosgvardii.html> (accessed: 02.10.2026). (In Russian).
8. Wouters P., van Nimwegen C., van Oostendorp H., van der Spek E.D. A meta-analysis of the cognitive and motivational effects of serious games // Journal of Educational Psychology. 2013. Vol. 105, no. 2. P. 249–265. DOI: 10.1037/a0031311. URL: <https://research.tue.nl/en/publications/a-meta-analysis-of-the-cognitive-and-motivational-effects-of-seri/> (accessed: 02.10.2026).

UDC: 372.881.111.1

IRSTI: 14.07.09

МАХМЕТОВА А.Т.¹, YESHTAEVA A.Z.²

¹ *Master, lecturer of the Languages Department, National Guard Academy of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk. ORCID: 0009-0000-3394-8082*

² *Master, lecturer of the Languages Department, National Guard Academy of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk. ORCID: 0009-0008-2828-0856*

INNOVATIVE TECHNOLOGIES FOR FOREIGN LANGUAGE TEACHING AT A MILITARY UNIVERSITY AS A MEANS OF DEVELOPING PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE OFFICERS

Annotation. The article examines modern innovative technologies for foreign language teaching in higher military education as a means of developing the professional competencies of future officers. The relevance of the study is determined by the growing role of foreign language communication in military personnel's professional activities, the need to work with information in a foreign language, participate in international cooperation, joint activities, and professional exchange. The article substantiates the need to move from a predominantly reproductive model of language training toward practice-oriented, activity-based, and digital learning. It considers the potential of the communicative-activity approach, problem-based learning, situational modeling, role-playing and business games, project-based learning, gamification, digital educational resources, artificial intelligence, and elements of virtual environments. Particular attention is paid to adapting these technologies to the professional context of a military university. Practical examples of tasks aimed at developing cadets' communicative, professional speech, intercultural, teamwork, information, and digital competencies are presented. It is concluded that the effectiveness of innovative technologies is determined not by the number of digital tools used, but by their pedagogical appropriateness, professional orientation, systematic application, and the learner's involvement in solving educational and professional tasks.

Keywords: foreign language, military education, cadets, professional competencies, pedagogical mastery, innovative technologies, digitalization, artificial intelligence, communicative competence, situational learning, project-based learning.

МАХМЕТОВА Ә.Т.¹, ЕШТАЕВА А.З.²

¹ *Магистр, Тілдік даярлық кафедрасының оқытушысы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы, Петропавл, Қазақстан, ORCID: 0009-0000-3394-8082*

² *Магистр, Преподаватель кафедры языковой подготовки, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Казахстан, ORCID: 0009-0008-2828-0856*

ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ БОЛАШАҚ ОФИЦЕРДІҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТЕРІН ДАМУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Андатпа. Осы мақалада жоғары әскери білім беру жүйесінде шет тілін оқытудың заманауи инновациялық технологиялары болашақ офицердің кәсіби құзыреттерін дамыту құралы ретінде

қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі әскери қызметшілердің кәсіби қызметіндегі шет тіліндегі коммуникацияның рөлінің артуымен, шет тіліндегі ақпаратпен жұмыс істеу, халықаралық өзара іс-қимылға, бірлескен іс-шараларға және кәсіби тәжірибе алмасуға қатысу қажеттілігімен айқындалады. Тілді даярлаудың басым репродуктивті моделінен практикалық-бағдарланған, іс-әрекеттік және цифрлық оқытуға көшу қажеттілігі негізделеді. Коммуникативтік-іс-әрекеттік тәсілді, проблемалық оқытуды, жағдаяттық модельдеу әдісін, рөлдік және іскерлік ойындарды, жобалық оқыту технологиясын, геймификацияны, цифрлық білім беру ресурстарын, жасанды интеллектті және виртуалды ортаның элементтерін қолдану мүмкіндіктері қарастырылады. Аталған технологияларды әскери жоғары оқу орнының кәсіби контекстіне бейімдеуге ерекше назар аударылады. Курсанттардың коммуникативтік, кәсіби-сөйлеу, мәдениетаралық, командалық, ақпараттық және цифрлық құзыреттерін қалыптастыруға бағытталған практикалық тапсырмалардың мысалдары ұсынылады. Инновациялық технологиялардың тиімділігі пайдаланылатын цифрлық құралдардың санымен емес, олардың педагогикалық мақсатқа сәйкестігімен, кәсіби бағыттылығымен, жүйелілігімен және білім алушының оқу-кәсіби міндеттерді шешу үдерісіне белсенді қатысуымен айқындалады деген қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: шетел тілі әскери білім беру курсанттар кәсіби құзыреттер педагогикалық шеберлік инновациялық технологиялар цифрландыру жасанды интеллект коммуникативтік құзыреттілік жағдаяттық оқыту жобалық оқыту

МАХМЕТОВА А.Т.¹, ЕШТАЕВА А.З.²

¹ *Магистр, Преподаватель кафедры языковой подготовки, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Казахстан, ORCID: 0009-0000-3394-8082*

² *Магистр, Преподаватель кафедры языковой подготовки, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Казахстан, ORCID: 0009-0008-2828-0856*

ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ В ВОЕННОМ ВУЗЕ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ БУДУЩЕГО ОФИЦЕРА

Аннотация. В настоящей статье рассматриваются современные инновационные технологии обучения иностранному языку в системе высшего военного образования как инструмент развития профессиональных компетенций будущего офицера. Актуальность исследования обусловлена возрастающей ролью иноязычной коммуникации в профессиональной деятельности военнослужащих, необходимостью работы с информацией на иностранном языке, участия в международном взаимодействии, совместных мероприятиях и профессиональном обмене. Обосновывается необходимость перехода от преимущественно репродуктивной модели языковой подготовки к практико-ориентированному, деятельностному и цифровому обучению. Рассматриваются возможности применения коммуникативно-деятельностного подхода, проблемного обучения, метода ситуационного моделирования, ролевых и деловых игр, проектной технологии, геймификации, цифровых образовательных ресурсов, искусственного интеллекта и элементов виртуальной среды. Особое внимание уделяется адаптации данных технологий к профессиональному контексту военного вуза. Предлагаются практические примеры заданий, направленных на формирование коммуникативной, профессионально-речевой, межкультурной,

командной, информационной и цифровой компетентностей курсантов. Делается вывод о том, что эффективность инновационных технологий определяется не количеством используемых цифровых инструментов, а их педагогической целесообразностью, профессиональной направленностью, системностью и включением обучающегося в решение учебно-профессиональных задач.

Ключевые слова: иностранный язык, военное образование, курсанты, профессиональные компетенции, педагогическое мастерство, инновационные технологии, цифровизация, искусственный интеллект, коммуникативная компетентность, ситуационное обучение, проектное обучение.

Modern higher education is developing in the context of digital transformation, expanding international cooperation, and changing requirements for professional training. These processes directly affect military education, in which the preparation of future officers involves not only mastering specialized disciplines but also developing universal competencies that enable them to act effectively in complex, dynamic, and information-rich professional situations.

Foreign language training occupies a special place in this system. At a military university, a foreign language should not be regarded merely as an academic discipline aimed at mastering lexical and grammatical material. Its functional role is much broader: a foreign language serves as a means of professional communication, obtaining and analyzing information, interacting with representatives of other linguistic and cultural communities, participating in international events and professional exchange, and solving communicative tasks.

Modern approaches to language education also focus on an activity-based model. In the Companion Volume to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR), the learner is viewed as a social agent, while key areas include the action-oriented approach, mediation, online interaction, intercultural education, and plurilingual education. [1]

For a military university, this concept is of particular importance. A future officer must not only understand and reproduce information in a foreign language but also use it to perform professionally significant tasks: deliver a report, conduct a briefing, request or transmit information, participate in negotiations, analyze a document, explain a situation, interact as part of a group, and make a communicative decision under time constraints.

Thus, there is a need to identify foreign language teaching technologies that ensure the integration of language and professional training.

The aim of the study is to provide a theoretical justification and practical application of innovative technologies in foreign language teaching for the development of cadets' professional competencies at a military university.

Research objectives:

1. To determine the role of foreign language training in the professional development of future officers; 2. to characterize the innovative technologies that are most promising for military language education; 3. to determine the relationship between the technologies used and cadets' professional competencies; 4. to present practical examples of tasks and learning situations; 5. to formulate pedagogical conditions for the effective application of innovative technologies.

Research methods: analysis of scientific and methodological literature, generalization of teaching experience, comparative analysis of modern foreign language teaching technologies, pedagogical modeling, and design of learning situations.

Professional activity of a modern officer requires the ability to function not only within one's own professional environment but also in conditions of information, communicative, and intercultural interaction. In this regard, a foreign language acquires the status of a professional tool.

The future officer's foreign-language professional competence can be viewed as a complex construct including: language knowledge and skills; the ability to engage in professional communication; the ability to perceive and analyze professional information; the ability to participate in intercultural interaction; skills in working with professional documents and digital resources; the ability to substantiate one's position; teamwork skills; and the ability to use a foreign language to solve professionally significant tasks.

Of particular relevance is the transition from teaching language as a "system" to teaching language as an "activity." Therefore, the activity-based communicative approach appears promising, as language units are mastered in the process of solving specific tasks.

The Council of Europe emphasizes the importance of the action-oriented approach, within which the learner acts as a social agent performing specific actions in cooperation with other participants in the educational process. Communicative activity includes not only reception and production of texts, but also interaction and mediation [2].

For military education, this makes it possible to construct learning situations that closely resemble professional activity. For example, instead of the traditional task "Learn the vocabulary on the topic 'Military Equipment'," it is appropriate to offer a professionally oriented situation: Your international partner asks you to describe the main characteristics of the equipment used by your unit. Prepare a short briefing and answer three questions from the partner.

In this case, vocabulary becomes a means of accomplishing a communicative task rather than an end in itself. This approach makes it possible to develop linguistic, professional-communicative, analytical, and social competencies simultaneously.

An innovative technology in the educational process should not be reduced merely to the use of a digital device or online service. Its innovative nature is determined primarily

by changes in the organization of learning activities, the roles of the teacher and learner, the nature of the learning task, and the ways in which educational outcomes are achieved.

The most promising technologies for cadets' language training are:

1. Communicative-activity technology
2. Problem-based and situational learning
3. Role-playing and business games
4. Project-based learning
5. Gamification
6. Digital educational technologies
7. Artificial intelligence technologies
8. Elements of virtual and augmented reality
9. Blended learning
10. Formative assessment and reflection

1. Communicative-activity technology.

The main advantage of the communicative-activity approach is the shift from formal knowledge of the language to the ability to use it in a specific situation.

Tasks for cadets are especially effective when they require them to request information, give instructions, report a situation, report results, clarify information, coordinate actions, justify a decision, conduct a short briefing, and participate in professional discussion.

Example: "Situation Report." Scenario: During a training exercise, the situation changes unexpectedly. Prepare a 1-2 minute report for your commander.

The cadet uses the structure: Situation → Problem → Action → Result → Recommendation. Thus, the teacher develops both language skills and the professional structure of a report.

2. Situational learning and professional modeling.

One of the most effective technologies for a military university is the modeling of professional situations. Its essence is to create a learning situation in which the cadet must use a foreign language to solve a specific professional task.

Example: "International Briefing." Cadets imagine that they are participating in an international professional event. One learner acts as the briefing officer, while others represent the partner side.

Tasks: present the situation; report the main facts; answer questions; clarify unclear information; make a brief conclusion.

After the task, reflection is conducted using the questions: What was difficult? Which expressions were useful? What would you change next time?

This model develops not only speech skills but also the ability to act in conditions of professional interaction.

3. Role-playing and business games as a means of developing professional communication.

Role-playing games have considerable potential in cadets' language training because they create a simulated professional situation in which the foreign language becomes a tool of interaction.

Example: "International Meeting." Roles: meeting leader; military representative; interpreter; technical specialist; communications officer; observer.

Each participant receives a specific communicative task. For example: Meeting leader: open the meeting and introduce the participants; Military representative: present the current situation; Technical specialist: explain a technical problem; Communications officer: suggest a solution.

This format corresponds to the activity-based logic of CEFR, in which interaction and mediation are important components of language activity [4].

4. Project-based technology.

Project-based learning combines foreign language study with independent research and professionally oriented activity.

Project 1. "My Future Profession." The cadet creates a presentation about their future specialty: responsibilities; professional skills; equipment; communication; international cooperation.

Project 2. "Military Communication Guide." A group creates an electronic guide to professional communicative phrases: giving instructions; reporting; requesting information; asking for clarification; agreeing/disagreeing; emergency communication.

Project 3. "International Briefing." A group prepares and conducts a professional briefing in English.

An important outcome is not only the language product but also the development of independence, responsibility, role distribution, and teamwork.

5. Gamification as an innovative teaching technology.

Gamification involves using game elements in a non-game educational process. At a military university, it can be particularly effective for terminology and operational communication.

"Mission: Communication" may include: Stage 1. Decode — cadets decode professional terms. Stage 2. Report — they prepare a short report. Stage 3. Decide — they receive a situation and choose a course of action. Stage 4. Communicate — they communicate the decision to a partner in English. Stage 5. Debrief — they explain why the decision was made.

Unlike ordinary testing, this model requires cadets to apply knowledge sequentially. Gamification can increase speaking practice, emotional engagement, and the need to use the foreign language to achieve a result. However, game elements should serve specific educational outcomes rather than become an end in themselves.

6. Digital technologies and artificial intelligence in language training.

One of the most visible areas of contemporary transformation in language education is the use of digital technologies and artificial intelligence.

Recent research shows growing use of AI tools in higher education English-language teaching. A 2026 systematic review of 101 empirical studies reports the use of AI tools as learning assistants, language-practice tools, and means of feedback and assessment. The researchers also note risks of excessive dependence on technology, variation in feedback quality, ethical issues, and the need to improve teacher readiness [8].

Another 2026 systematic review of 103 studies also identified widespread use of AI chatbots for developing integrated language skills, writing, and speaking [9]. Therefore, artificial intelligence should be regarded not as a replacement for the teacher but as an additional educational tool.

Possible AI scenario: You are preparing a short briefing for an international delegation. Write a 150-word briefing in English.

After preparing the text, the cadet can use AI to identify grammatical errors, suggest more natural formulations, analyze professional vocabulary, simulate interlocutor questions, and practice dialogue.

Recommended algorithm: Step 1: student writes the text independently. Step 2: AI identifies possible language problems. Step 3: student evaluates the AI suggestions. Step 4: student corrects the text. Step 5: student explains why the corrections were accepted or rejected.

This algorithm turns AI from a tool for obtaining a ready-made answer into a means of developing critical thinking and language reflection.

UNESCO emphasizes the need for human-centered, safe, ethical, and pedagogically justified use of generative AI, including data protection and preservation of human agency [6]. UNESCO's 2024 AI Competency Framework for Teachers includes 15 competencies across five areas, including human-centered approach, AI ethics, AI foundations and applications, AI pedagogy, and professional development with AI [7]. Thus, digital transformation of language education requires not only cadets' digital competence but also teachers' digital pedagogical competence.

7. Developing professional competencies through innovative technologies.

An important methodological principle is to establish a direct link between the teaching technology and the competency being developed.

Innovative technology	Being developed competency
Communicative tasks	foreign-language communicative competence
Situational modeling	professional-communicative competence.
Role-playing	teamwork and leadership
Project-based learning	independence, responsibility, and research skills.
Gamification	motivation, speed of response, and application of knowledge.
AI tools	digital and information literacy, critical thinking
Online interaction	intercultural communication
Virtual scenarios	decision-making and communication in changing conditions
Reflection	self-assessment and professional self-development

Thus, an innovative technology should be considered through its educational outcome rather than by itself.

8. Elements of a virtual and immersive environment.

The use of virtual and augmented reality is a promising area. These technologies can create situations that are difficult to reproduce in a traditional classroom: an international meeting, command post, airport, checkpoint, emergency situation, professional briefing, or joint task.

Example: a cadet enters a virtual “International Checkpoint” situation and must greet the participant, request documents, clarify the purpose of the visit, ask additional questions, and explain further actions.

A 2026 meta-analysis of new technologies in English-language teaching reports the use of mobile learning, AI, VR/AR, and other technologies. The experimental and quasi-experimental studies reviewed showed a small overall positive effect on learning outcomes, while the authors emphasize study heterogeneity and the need for pedagogically grounded technology integration [10].

9. Formative assessment as a component of innovative technology.

Changes in teaching technologies imply changes in assessment. In a traditional approach, the teacher mainly records whether an answer is correct. In a competency-based model, it is appropriate to assess the learner’s ability to apply knowledge.

Example rubric for “Military Briefing”:

Indicator	1 point	2 points	3 points
Vocabulary	limited	sufficient	professionally diverse
Grammar	many errors	some errors	mostly accurate
Fluency	hesitant	relatively	fluent
Professional communication	partially completes the task	completes it effectively	manages the communication
Interaction	experiences difficulties	interacts confidently	manages communication

Self-assessment is particularly important. After the task, the cadet can complete: I can...

- introduce myself professionally;
- give a short briefing;
- ask for clarification;
- explain a problem;
- suggest a solution;
- communicate in a team.

This corresponds to the contemporary CEFR logic, in which descriptors can be used for planning learning, setting goals, monitoring activity, and organizing collaborative work [2].

Pedagogical conditions for effective application.

First, professional orientation: task content should be connected with cadets’ future professional activities.

Second, communicative appropriateness: the foreign language should be used as a means of solving a task, not merely as an object of study.

Third, gradual complexity: tasks should progress from simple communicative actions to complex professional scenarios.

Fourth, an active cadet position: the learner should be a subject of activity rather than a passive recipient of information.

Fifth, pedagogically justified use of digital technologies: the presence of a digital tool does not itself improve educational quality; its specific pedagogical purpose must be

identified.

Sixth, development of digital and AI literacy: cadets should critically evaluate information received from digital systems and understand AI limitations.

UNESCO considers learner AI competence through four interrelated dimensions: human-centered approach, AI ethics, knowledge of AI technologies and their applications, and AI-system design.

Seventh, combination of technologies with teachers' pedagogical mastery. Innovative tools do not eliminate the professional role of the teacher. Digitalization increases demands on methodological competence: teachers must select tools, design tasks, organize interaction, provide feedback, and assess results.

Conclusion. Innovative foreign language teaching technologies have considerable potential for improving the professional training of cadets at a military university. Their value lies not so much in the use of modern digital tools as in the opportunity to change the nature of learning activity — from reproducing language material to its meaningful application in professionally significant situations.

The communicative-activity approach ensures practical use of the foreign language; situational modeling brings learning closer to professional activity; role-playing and business games develop interaction and teamwork; project-based learning develops independence and responsibility; gamification increases engagement; digital technologies expand the educational environment; artificial intelligence creates additional opportunities for language practice, feedback, and personalized learning; virtual scenarios make it possible to model professional situations.

Importantly, these technologies should not be regarded as a disparate set of teaching techniques, but as elements of an integrated system of professionally oriented foreign language training.

In this system, the teacher acts not only as a source of language information but also as a designer of the educational environment, moderator of professional communication, consultant, and organizer of reflective activity. Modern pedagogical mastery is therefore manifested in the teacher's ability to select a technology based on the specific educational task and the anticipated competency outcome.

A promising direction for further research is the development and testing of a model for integrating digital technologies and artificial intelligence into professionally oriented foreign language teaching for cadets at a military university, as well as the development of diagnostic tools for assessing changes in professional-communicative competencies.

Thus, innovative foreign language teaching at a military university should be regarded as an important component of preparing a modern officer capable of effective professional communication, working with foreign-language information, interacting in a team, making

informed decisions, and adapting to changing conditions of professional activity.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
3. Piccardo E., North B. The Action-oriented Approach: A Dynamic Vision of Language Education. Bristol: Multilingual Matters, 2019.
4. Council of Europe. Mediation in the classroom. Strasbourg: Council of Europe.
5. UNESCO. AI Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO, 2024.
6. UNESCO. AI Competency Framework for Students. Paris: UNESCO, 2024.
7. Wang Y., Hasim Z., Wu L., Fang Y. The use of artificial intelligence in English language teaching and learning in higher education: a systematic literature review. Cogent Education. 2026. Vol. 13, Issue 1. Article 2696619.
8. Artificial Intelligence in English as a foreign language learning: A systematic review of technologies, tools, and their impacts. Computers and Education: Artificial Intelligence. 2026. Vol. 10. Article 100595.
9. Liu M., Hashim H., Sulaiman N. A. A systematic review of emerging technology applications for teaching English as a foreign language across different educational levels. Educational Research Review. 2026. Vol. 52. Article 100795.
10. Qiao H. Artificial Intelligence for Language Learning: A Systematic Review of its Design, Theoretical Foundations, Implementation, and Impact. International Journal of Applied Linguistics. 2026.
11. NATO Archives Online. STANAG 6001 – Language Proficiency Levels. NATO Archives.
12. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003.
13. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

REFERENCES:

1. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2020.
2. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
3. Piccardo E., North B. The Action-oriented Approach: A Dynamic Vision of Language Education. Bristol: Multilingual Matters, 2019.

4. Council of Europe. Mediation in the classroom. Strasbourg: Council of Europe.
5. UNESCO. AI Competency Framework for Teachers. Paris: UNESCO, 2024.
6. UNESCO. AI Competency Framework for Students. Paris: UNESCO, 2024.
7. Wang Y., Hasim Z., Wu L., Fang Y. The use of artificial intelligence in English language teaching and learning in higher education: a systematic literature review. *Cogent Education*. 2026. Vol. 13, Issue 1. Article 2696619.
8. Artificial Intelligence in English as a foreign language learning: A systematic review of technologies, tools, and their impacts. *Computers and Education: Artificial Intelligence*. 2026. Vol. 10. Article 100595.
9. Liu M., Hashim H., Sulaiman N. A. A systematic review of emerging technology applications for teaching English as a foreign language across different educational levels. *Educational Research Review*. 2026. Vol. 52. Article 100795.
10. Qiao H. Artificial Intelligence for Language Learning: A Systematic Review of its Design, Theoretical Foundations, Implementation, and Impact. *International Journal of Applied Linguistics*. 2026.
11. NATO Archives Online. STANAG 6001 – Language Proficiency Levels. NATO Archives.
12. Ellis R. Task-Based Language Learning and Teaching. Oxford: Oxford University Press, 2003.
13. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

UDC: 378.147.227

IRSTI: 16.01.45

NURLYBAI D.

Master, teacher of the Department of Language Training, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan, ORCID: 0009-0004-2450-2272

ENGLISH LANGUAGE AS A MEANS OF DEVELOPING LEARNERS' COMMUNICATIVE ABILITIES IN THE SYSTEM OF MODERN EDUCATION

Annotation. The article examines the role of English as a means of developing learners' communicative abilities in modern education. Particular attention is paid to communicative interaction, learner-centered approaches, authentic tasks, collaborative learning, and digital educational technologies. The study emphasizes that effective English language education should develop not only linguistic knowledge but also the ability to use language appropriately in real communication.

Keywords: English language, education, communicative abilities, communicative competence, language learning, learner-centered education, digital technologies.

НУРЛЫБАЙ Д.

магистр, тілдік дайындық кафедрасының оқытушысы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы, Петропавл, Қазақстан Республикасы, ORCID: 0009-0004-2450-2272

АҒЫЛШЫН ТІЛІ ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМУЫ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Андатпа. Мақалада қазіргі білім беру жағдайында білім алушылардың коммуникативтік қабілеттерін дамыту құралы ретінде ағылшын тілінің рөлі қарастырылады. Коммуникативтік өзара әрекетке, білім алушыға бағытталған оқытуға, шынайы тапсырмаларға, бірлескен оқу мен цифрлық білім беру технологияларына ерекше назар аударылады. Ағылшын тілін нақты қарым-қатынас жағдайларында қолдана білу қабілетін қалыптастырудың маңыздылығы көрсетіледі.

Түйінді сөздер: Ағылшын тілі, білім, коммуникативтік қабілеттер, коммуникативтік құзыреттілік, тілді үйрену, оқушыларға бағытталған білім, сандық технологиялар.

НУРЛЫБАЙ Д.

магистр, преподаватель кафедры языковой подготовки, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Республика Казахстан, ORCID: 0009-0004-2450-2272

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СИСТЕМЕ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассматривается роль английского языка как средства развития коммуникативных способностей обучающихся в условиях современного образования. Особое внимание уделяется коммуникативному взаимодействию, личностно ориентированному обучению, аутентичным заданиям, сотрудничеству и цифровым образовательным технологиям.

Подчеркивается необходимость формирования способности использовать английский язык в реальных коммуникативных ситуациях.

Ключевые слова: Английский язык, образование, коммуникативные способности, коммуникативная компетентность, изучение языка, образование, ориентированное на учащихся, цифровые технологии.

The development of communicative abilities has become one of the important objectives of contemporary education. Modern society requires learners to be able not only to acquire and reproduce theoretical knowledge but also to apply this knowledge in different social, academic and professional situations. Communication has therefore become an essential component of educational development, while foreign language education provides particularly favourable conditions for its formation. English occupies a significant position in this process because it is widely used in international communication, education, science, professional cooperation and digital environments. The increasing role of English in global communication makes the development of learners' ability to communicate in English an important objective of modern educational systems.

The contemporary understanding of English language education goes beyond the traditional transmission of grammatical rules and vocabulary. Successful language learning involves the development of the ability to understand other people, express ideas, ask and answer questions, participate in discussions, explain opinions, negotiate meaning and adapt communication to a particular context. The British Council emphasizes that communicative competence includes not only linguistic knowledge but also interpersonal, strategic, discourse and sociolinguistic dimensions of communication.

The growing international role of English also changes the purposes of language education. English is increasingly used between speakers with different first languages and cultural backgrounds. Consequently, learners need to develop flexibility, tolerance of linguistic variation and the ability to communicate effectively rather than simply reproduce a particular model of native-speaker English. Research on Global Englishes demonstrates the importance of adapting language teaching to the contemporary sociolinguistic reality in which English functions as an international means of communication.

The purpose of this article is to examine the potential of English language education for the development of learners' communicative abilities and to identify pedagogical conditions that contribute to effective communication-oriented language learning. The article considers the relationship between language knowledge and communicative performance, the importance of interaction, learner-centered approaches, authentic communicative tasks, collaborative learning and digital educational environments.

Language is fundamentally connected with human interaction. In educational contexts, English should therefore be regarded not only as an academic subject but also as

a practical means of communication. Learners study a foreign language in order to use it for meaningful purposes, and this requires the integration of linguistic knowledge with communicative action. Grammar, vocabulary, pronunciation, reading and writing remain essential components of language proficiency, but they acquire greater educational value when learners can apply them in meaningful situations.

Communicative abilities can be understood as a complex set of skills that enables a person to participate effectively in interaction. These abilities include the capacity to formulate understandable messages, interpret information, maintain a conversation, respond appropriately, express agreement or disagreement, clarify meaning and overcome communication difficulties. They also involve social and pragmatic awareness because successful communication depends on the relationship between speakers, the purpose of communication and the specific context.

Contemporary research in language learning emphasizes the importance of interaction and contextualized learning. The Cambridge Handbook of Language Learning presents interaction, skill development, pedagogical interventions and learning contexts as interconnected dimensions of second language learning. This perspective is particularly relevant to modern education because learners require opportunities to use the language rather than merely study descriptions of the language.

The communicative orientation of English teaching changes the role of the teacher and the learner. The teacher becomes not only a source of linguistic information but also an organizer of meaningful communication. The learner, in turn, becomes an active participant in the educational process. This transformation creates opportunities for learners to take responsibility for their own language development and to develop confidence in using English.

A communicative approach also requires attention to the relationship between accuracy and fluency. Excessive concentration on grammatical accuracy may restrict learners' willingness to communicate, while insufficient attention to linguistic form may result in persistent errors that interfere with understanding. Effective English language education therefore seeks an appropriate balance between meaningful communication and focused attention to language form. Research on pedagogical interventions in second language learning confirms the continuing importance of instruction while recognizing the value of contextualized language use.

Interaction is one of the central conditions for communicative development. A learner can memorize a considerable amount of vocabulary and understand grammatical rules but still experience difficulties when required to participate in spontaneous communication. Regular interaction provides learners with opportunities to transform linguistic knowledge into practical communicative performance.

Classroom interaction may take place between teacher and learner, between individual learners and in small groups. Each type of interaction contributes to communicative development in a different way. Teacher-learner interaction can provide linguistic support, clarification and corrective feedback. Pair work creates opportunities for repeated speaking practice and reduces the psychological pressure associated with speaking in front of the entire class. Group work allows learners to exchange different opinions, negotiate meaning and solve problems collaboratively.

Task-based language teaching provides a particularly relevant framework for developing communicative abilities. In task-based instruction, learners use language to achieve a specific objective rather than simply demonstrate knowledge of a grammatical structure. Such objectives may involve solving a problem, making a decision, obtaining information, planning an activity or reaching an agreement. Nina Spada notes that communicative tasks occupy a central position in task-based language teaching, linking instructional activity with meaningful language use.

The value of communicative tasks lies in their ability to create situations in which language becomes a tool for action. When learners need to exchange information in order to complete a task, they have a genuine communicative reason to speak and listen. This can increase the meaningfulness of language learning and support the development of communicative confidence.

Another important characteristic of effective interaction is the opportunity to negotiate meaning. In real communication, speakers sometimes fail to understand each other and must ask for clarification, repeat information or reformulate an idea. These processes are educationally valuable because learners develop strategies for maintaining communication despite linguistic limitations. Consequently, communicative ability should not be reduced to the production of grammatically perfect sentences. It also includes the ability to manage communication when difficulties arise.

The transition from teacher-centered to learner-centered education is another important factor influencing the development of communicative abilities. Learner-centered education places the learner's needs, experiences, interests and educational objectives at the center of the teaching process. In English language education, this approach can create more meaningful opportunities for communication because learners participate actively in selecting, performing and evaluating communicative activities.

Learner-centered English teaching requires an educational environment in which learners feel that their contributions have value. If students are afraid of making mistakes, they may avoid speaking and reduce their participation. The teacher therefore has to establish an atmosphere in which mistakes are considered a natural part of language development. Constructive feedback should help learners understand how their

communication can be improved without undermining their confidence.

Learner autonomy is closely related to communicative development. When learners are encouraged to set goals, monitor their progress and evaluate their communicative performance, they become more conscious of the strategies they use during language learning. Autonomous learners are more likely to seek opportunities to communicate outside the classroom, use digital resources and engage with authentic English-language materials.

The digital transformation of education has created new possibilities for English language learning. Digital technologies can support communication through video conferencing, collaborative documents, online discussion platforms, multimedia materials, virtual exchanges and interactive learning applications. These resources can increase the amount of English learners encounter and create additional opportunities for interaction.

Virtual exchange is particularly relevant because it can connect language learners with other learners or speakers in different geographical locations. Dooly and Vinagre describe virtual exchange as an area in which second language acquisition research can be translated into teaching practices based on communication and interaction. Such activities can provide learners with opportunities to use English for genuine interpersonal purposes.

Digital learning can also support individualized language practice. Learners can choose materials appropriate to their proficiency level, repeat activities, record their speech and monitor their progress. This flexibility is especially useful in heterogeneous educational groups where learners have different levels of English proficiency.

The increasing availability of artificial intelligence also creates new possibilities for language learning. AI-based tools can provide conversational practice, generate language exercises, support vocabulary development and offer immediate feedback. Nevertheless, learners need to develop the ability to evaluate automatically generated information critically and use technological tools responsibly. The primary educational objective should remain the development of human communicative abilities rather than technological dependence.

The development of communicative abilities requires appropriate forms of assessment. Traditional language tests often focus on vocabulary, grammar and reading comprehension. Although these components are important, they do not always demonstrate whether learners can communicate effectively in real situations.

Communicative assessment should therefore include tasks that require learners to use English for meaningful purposes. Speaking activities, interviews, presentations, discussions, role plays and problem-solving tasks can provide information about learners' ability to communicate. Assessment criteria may include comprehensibility, fluency, vocabulary use, grammatical control, interactional ability, pronunciation and

appropriateness of language.

The use of communicative assessment is also consistent with international approaches to language proficiency. The British Council notes that communicative assessment tasks can be designed around real-life interaction and mapped to the Common European Framework of Reference for Languages. Such approaches make it possible to evaluate not only what learners know about English but also what they can do with English.

An important principle of communicative assessment is the provision of constructive feedback. Feedback should identify successful aspects of performance as well as areas requiring improvement. When learners receive specific information about how to improve their communication, assessment becomes part of the learning process rather than simply a mechanism for assigning grades.

Self-assessment can also contribute to communicative development. Learners can reflect on their ability to participate in conversations, express opinions, understand others and use appropriate vocabulary. Such reflection promotes learner autonomy and helps students develop realistic goals for further language learning.

The importance of English for professional communication is also reflected in current international initiatives aimed at improving English language education. The British Council's programmes in Central Asia, for example, emphasize teacher development, curriculum improvement, English language development and educational quality. Such initiatives demonstrate the continuing relevance of English language education to broader educational development.

The analysis demonstrates that the development of communicative abilities should be regarded as a central objective of modern English language education. Effective communication requires the integration of linguistic, sociolinguistic, pragmatic, strategic and interpersonal dimensions. Learners need not only knowledge of English but also opportunities to apply this knowledge in situations that resemble real communication.

The contemporary educational environment provides significant opportunities for this development. Communicative tasks, collaborative learning, learner-centered instruction, authentic materials, virtual exchange and digital technologies can increase the quantity and quality of learners' interaction with English. However, these approaches are most effective when they are integrated into a coherent pedagogical system.

The role of the teacher remains essential. The teacher determines the objectives of instruction, selects appropriate materials, creates communicative situations, provides feedback and supports learners who experience difficulties. Digital tools can expand the learning environment, but they cannot independently determine whether communication is meaningful or educationally valuable.

Another important issue is the balance between language accuracy and communicative fluency. Learners should be encouraged to communicate even when their language contains errors, while systematic instruction should help them gradually improve accuracy. Communication-oriented teaching should therefore not reject grammar or vocabulary instruction. Instead, linguistic knowledge should be integrated with meaningful language use.

The modern role of English as a global language also requires an expanded understanding of communicative competence. Learners may communicate with speakers from different countries and with different varieties of English. Therefore, successful communication depends increasingly on intelligibility, adaptability, intercultural awareness and the ability to negotiate meaning. The future of English education is consequently connected not only with linguistic proficiency but also with learners' capacity to function effectively in diverse communicative environments.

English language education has considerable potential for developing learners' communicative abilities in the system of modern education. Its educational value is determined not simply by the amount of vocabulary or grammatical knowledge that learners acquire but by their ability to use English purposefully, appropriately and confidently in different situations.

The development of communicative abilities requires an educational environment based on interaction, active participation, meaningful tasks and learner involvement. Communicative activities should give learners opportunities to speak, listen, negotiate meaning, express opinions, solve problems and cooperate with others. Authentic materials and professionally relevant situations can make communication more meaningful, while digital technologies can expand opportunities for language practice beyond the traditional classroom.

At the same time, technology should serve pedagogical objectives rather than replace human interaction. The teacher remains a central figure in designing communication-oriented instruction, providing guidance and creating a supportive learning environment. The combination of communicative pedagogy, learner-centered education, authentic tasks and carefully selected digital resources can contribute to the comprehensive development of learners' English language abilities.

Thus, English can be considered not only an academic discipline but also an important educational instrument for developing communication, cooperation, intercultural awareness and professional interaction. The communicative orientation of English language education corresponds to the demands of contemporary society and creates conditions for learners to use language as a practical means of participating in academic, social and professional life.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Schwieter, J. W., & Benati, A. (Eds.). (2019). The Cambridge Handbook of Language Learning. Cambridge University Press.
2. Rose, H., McKinley, J., & Galloway, N. (2021). Global Englishers and language teaching: A review of pedagogical research. *Language Teaching*, 54(2), 157-189.
3. Spada, N. (2021). Reflecting on task-based language teaching from an instructed SLA perspective. *Language Teaching*, 54(1), 86-98.
4. Dooly, M., & Vinagre, M. (2021). Research into practice: Virtual exchange in language teaching and learning. *Language Teaching*, 54(2), 392-406.
5. Friedman, D. A. (2022). Language socialization and academic discourse in English as a foreign language context: A research agenda. *Language Teaching*, 55(4), 493-508.
6. Nagle, C. L., Trofimovich, P., O'Brien, M. G., & Kennedy, S. (2021). Beyond linguistic features: Exploring behavioral and affective correlates of comprehensible second language speech. *Studies in Second Language Acquisition*, 43(4), 791-817.
7. British Council. (2024). Ten Trends and Innovations in English Language Teaching 2024. British Council.

REFERENCES:

1. Schwieter, J. W., & Benati, A. (Eds.). (2019). The Cambridge Handbook of Language Learning. Cambridge University Press.
2. Rose, H., McKinley, J., & Galloway, N. (2021). Global Englishers and language teaching: A review of pedagogical research. *Language Teaching*, 54(2), 157-189.
3. Spada, N. (2021). Reflecting on task-based language teaching from an instructed SLA perspective. *Language Teaching*, 54(1), 86-98.
4. Dooly, M., & Vinagre, M. (2021). Research into practice: Virtual exchange in language teaching and learning. *Language Teaching*, 54(2), 392-406.
5. Friedman, D. A. (2022). Language socialization and academic discourse in English as a foreign language context: A research agenda. *Language Teaching*, 55(4), 493-508.
6. Nagle, C. L., Trofimovich, P., O'Brien, M. G., & Kennedy, S. (2021). Beyond linguistic features: Exploring behavioral and affective correlates of comprehensible second language speech. *Studies in Second Language Acquisition*, 43(4), 791-817.
7. British Council. (2024). Ten Trends and Innovations in English Language Teaching 2024. British Council.

УДК: 378.147.227

МРНТИ: 14.35.07

ЧЕКАЛЕВА Н.В.¹, ЛОРЕНЦ В.В.²

¹ доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики, Омский государственный педагогический университет, Омск, Российская Федерация, ORCID: 0000-0003-4772-1676

² кандидат педагогических наук, доцент. Омский государственный педагогический университет. ORCID: 0000-0002-0215-3591 E-mail: v.lorents@yandex.ru

МОТИВАЦИЯ И ВОСТРЕБОВАННОСТЬ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ У АБИТУРИЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА С УЧЕТОМ ПОКАЗАТЕЛЕЙ В ПРАКТИКЕ НАСТАВНИЧЕСТВА

Аннотация. В статье рассматриваются мотивационные аспекты абитуриентов, способствующие выбору образовательных программ педагогического вуза. Проведен анализ результатов эмпирического исследования в области изучения взаимосвязи мотивации при поступлении абитуриента в педагогический вуз и дальнейшим построением индивидуально-образовательного маршрута с ориентацией на педагогическую профессию. Выявлены ключевые факторы эффективности деятельности института наставничества в педагогическом университете, влияющего на помощь студентам при обучении в педагогическом вузе и повышение престижа педагогической профессии у студентов. Результаты исследования могут быть использованы при разработке программ повышения квалификации педагогов, а также при организации деятельности кураторов академических групп

Ключевые слова: мотивация абитуриентов, наставничество, образовательные программы, педагогическая профессия

ЧЕКАЛЕВА Н.В.¹, ЛОРЕНЦ В.В.²

¹ доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики, Омский государственный педагогический университет, Омск, Российская Федерация, ORCID: 0000-0003-4772-1676

² педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент. Омбы мемлекеттік педагогикалық университеті. ORCID: 0000-0002-0215-3591 E-mail: v.lorents@yandex.ru

ТӘЛІМГЕРЛІК ПРАКТИКАСЫНДАҒЫ КӨРСЕТКІШТЕРДІ ЕСКЕРЕ ОТЫРЫП, ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТТІҢ ТАЛАПКЕРЛЕРІНДЕ БІЛІМ БЕРУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫНЫҢ УӘЖДЕМЕСІ МЕН ҚАЖЕТТІЛІГІ

Андатпа. Мақалада талапкерлердің педагогикалық жоғары оқу орнының білім беру бағдарламаларын таңдауға ықпал ететін уәждемелік аспектілері қаралады. Талапкердің педагогикалық ЖОО-ға түсу кезіндегі уәждеменің өзара байланысын зерделеу және одан әрі педагогикалық мамандыққа бағдарланған жеке-білім беру бағытын құру саласындағы эмпирикалық зерттеу нәтижелеріне талдау жүргізілді. Педагогикалық университеттегі тәлімгерлік

институты қызметінің тиімділігінің негізгі факторлары анықталды, ол студенттердің педагогикалық жоғары оқу орнында білім алуына және студенттердің педагогикалық кәсіп беделін арттыруға ықпал етеді. Зерттеу нәтижелері педагогтердің біліктілігін арттыру бағдарламаларын әзірлеу кезінде, сондай-ақ академиялық топтар кураторларының қызметін ұйымдастыру кезінде пайдаланылуы мүмкін

Түйінді сөздер: талапкерлердің уәждемесі, тәлімгерлік, білім беру бағдарламалары, педагогикалық кәсіп

CHEKALEVA N.V.¹, LORENZ V.V.²

¹ доктор педагогических наук, профессор, профессор кафедры педагогики, Омский государственный педагогический университет, Омск, Российская Федерация, ORCID: 0000-0003-4772-1676

² Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor. Omsk State Pedagogical University. ORCID: 0000-0002-0215-3591 E-mail: v.lorents@yandex.ru

APPLICANT MOTIVATION AND DEMAND FOR EDUCATIONAL PROGRAMS AT A PEDAGOGICAL UNIVERSITY WITHIN THE CONTEXT OF MENTORSHIP

Annotation. This article examines the motivational factors influencing applicants' decisions to choose educational programs at a pedagogical university. It analyzes the results of an empirical study exploring the relationship between the motivation behind university admission and the subsequent development of an individualized educational pathway focused on the teaching profession. The study identifies key factors determining the effectiveness of mentorship programs at the university, highlighting their role in supporting students during their studies and enhancing the prestige of the teaching profession among the student body. The findings can be applied to the development of professional development programs for educators and the organization of academic group mentorship activities

Keywords: applicant motivation, mentorship, educational programs, teaching profession

Введение.

В настоящее время происходит осмысление практики наставничества с учетом социокультурных контекстов развития отечественного образования. Междисциплинарное осмысление наставничества как стратегического ресурса социально-экономического, технологического и культурного развития территорий позволяет выявить лучшие практики и совершенствовать систему кураторства, социально-педагогического сопровождения студентов, развивать культурно-досуговый и научно-исследовательский сектор внеучебной деятельности педагогического вуза.

Проблему гуманитарно-педагогических оснований наставничества исследуют не одно десятилетие многие ученые-гуманисты. Современный институт наставничества основывается на идеях великого ученого, основоположника отечественной педагогики – К.Д. Ушинского, первым обосновавшего важность педагогического мастерства наставника и его роль в адаптации и воспитании человека. В XX веке

наставничество стало рассматриваться как базовый элемент профессионального педагогического образования и адаптации. С.Г. Вершловский рассматривает наставничество как важнейший элемент входа молодого педагога в профессию. С.Я. Батышев детально исследует наставничество и мотивационные компоненты в учебно-познавательной деятельности студентов [1].

Современные ученые изучают наставничество в контексте модернизации образования и внедрения «Целевой модели наставничества». В частности, Л.В. Львова рассматривает наставничество как процесс непрерывного творческого сотрудничества молодых педагогов с опытными учителями, Е.В. Игнатьева занимается сравнительным анализом систем наставничества в России и за рубежом, А.С. Фетисов и Н.В. Горбунова исследуют современные модели наставничества в системе непрерывного образования, Т.К. Ростовская и О.Е. Фомина анализируют особенности наставничества в системе высшего образования с целью развития научно-педагогических кадров [2].

Изучение наставничества и мотивационного поля абитуриентов способствует повышению эффективности профессиональной педагогической подготовки студентов педагогического вуза в эпоху технологической трансформации, цифровых вызовов и межпоколенческого диалога.

Материалы и методы.

С целью изучения практики трансформации образовательных программ высшего педагогического образования, направленной на повышение качества подготовки студентов педагогических вузов, на базе ФГБОУ ВО «Омский государственный педагогический университет» было проведено эмпирическое исследование. Целью исследования стало изучение мотивационного поля студентов, востребованность реализуемых ОПОП и направленность обучающихся на педагогическую профессию. В качестве основных методов исследования были выбраны включенное наблюдение, анкетирование, беседа со студентами, анализ документации на сайте университета. Исследование охватило 153 студента ОмГПУ по направлению подготовки 44.03.05 – Педагогическое образование с двумя профилями подготовки.

В качестве гипотезы исследования было сформулировано предположение о том, что на трансформацию высшего педагогического образования оказывают влияние такие факторы, как учет мотивационного поля абитуриентов, отражающегося в востребованности ОПОП; развитие института наставничества и системы социально-педагогического сопровождения студентов; повышение уровня адаптивности и гибкости реализуемых ОП для развития профессиональных компетенций и прикладных профессионально-педагогических навыков каждого студента.

В ОмГПУ действует интегративная модель наставничества по системе «педагог-студент», «куратор старшекурсник – студент», «опытный педагог-молодой специалист». На основе анализа материалов официального сайта ОмГПУ была выявлена ориентация вуза на ценностно-социальные запросы общества в части формирования духовно-нравственных, патриотических ценностей студентов; учет трудовых и экономических запросов рынка труда в области педагогических профессий; учет запросов общеобразовательных школ региона в качестве работодателей [3].

Образовательные программы, размещенные на сайте ОмГПУ являются гибкими и вариативными, способствуют построению индивидуально-образовательного маршрута студентов за счет выбора дисциплин вариативной части программы, реализации гибких путей обучения через выбор курсов, стажировок, программ по академическому обмену. Индивидуальность студента проявляется в выборе заданий в электронной информационной образовательной системе ОмГПУ, наличие гибкого графика образовательного процесса (свободные дни для самоподготовки), возможность обучаться по индивидуальному плану при совмещении обучения с работой по профилю подготовки.

Нелинейность образовательного процесса и вариативность подготовки в ОмГПУ позволяет каждому студенту проявить свои профессиональные и творческие способности, найти единомышленников при участии в олимпиадах, профессиональных конкурсах, научных лабораториях. Имидж ОмГПУ во многом определяет выбор абитуриентами нашего вуза, многие возвращаются для продолжения обучения в магистратуре, аспирантуре, докторантуре. Институт наставничества в ОмГПУ способствует успешной адаптации первокурсников и сопровождению студента при входе в профессию в период обучения и практической подготовки [4].

Результаты исследования.

С целью определения точек роста и направлений по совершенствованию института наставничества, а также развития гибкости и вариативности образовательного процесса в ОмГПУ, было проведено анкетирование студентов, в котором приняли участие 153 обучающихся.

При обосновании выбора абитуриентами педагогического университета были полученные следующие данные, отраженные на рисунке 1.

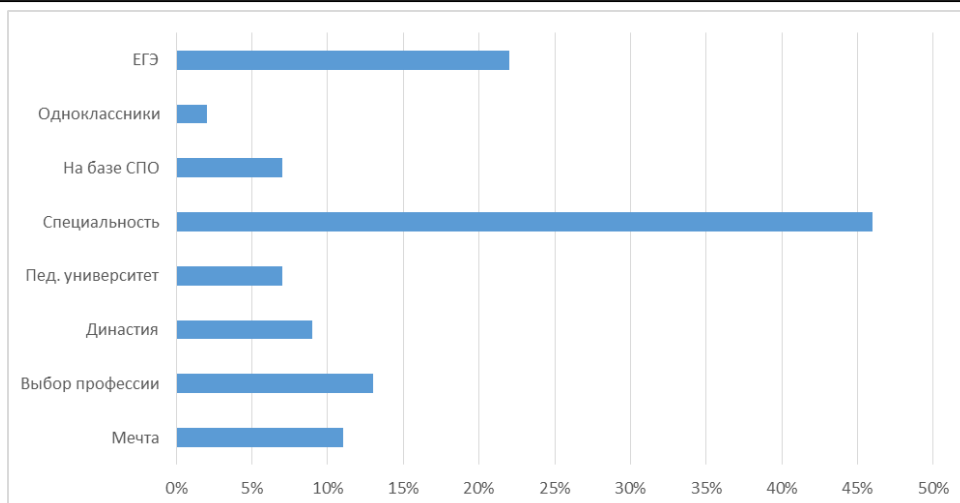

Рисунок 1 – Мотивы выбора абитуриентами образовательного учреждения

Большинство, 46% студентов отметили, что их привлекла актуальная направленность обучения и возможность освоить новую специальность на базе педагогического университета (71 чел.). Действительно, ежегодно в ОмГПУ открываются новые направления подготовки, особенно в рамках направления 44.03.05 Педагогическое образование (с двумя профилями подготовки), предлагаются профили по двум кафедрам (например, с 2025 г. открыт набор на новые профили: Экономика и математика, Китайский язык и русский язык как иностранный). Кроме того, студентам ОмГПУ предлагается получить дополнительную специальность не по профилю подготовки, тем самым повысить свою востребованность и конкурентоспособность на рынке педагогического труда.

Следующим по частотности ответов стал аргумент в пользу ЕГЭ, так как абитуриенты ориентировались при поступлении на результаты экзаменов, которые позволили им поступить в ОмГПУ – 23% опрошенных. Мотивация в данном случае отразилась в желании получить статус бюджетного студента и возможности продолжить изучать приоритетные дисциплины. Не всегда эта мотивация является весомым стимулом для дальнейшего успешного обучения студента, что может привести к последующему движению контингента первокурсников по различным профилям подготовки внутри вуза. Данная проблема была озвучена кураторами первокурсников [5].

Далее, в качестве мотивации были отмечены: продолжение педагогического образования на базе СПО – 7%, поступление в педагогический вуз совместно с одноклассниками – 2%, возможность обучаться именно в этом городе – 5%, продолжение педагогической династии – 8%, осознанный выбор педагогической профессии – 13%, педагогический вуз как путь для воплощения мечты – 11%. Часть указанных мотивационных аспектов не является существенной для выбора именно педагогической профессии, однако процент студентов, выбравших ОмГПУ

осознанно, для реализации себя в качестве педагога, с целью воплощения своей мечты и продолжения педагогической династии, может стать существенным мотивом для профессионального становления будущих педагогов. Как правило, по наблюдениям кураторов, эти студенты более активно и заинтересованно участвуют в научно-исследовательской и культурно-досуговой жизни факультета, университета.

С целью анализа влияния мотивов при поступлении на дальнейшее индивидуальное становление студента педагогического вуза, респондентам было задано несколько вопросов, результаты которых представлены на рисунке 2.

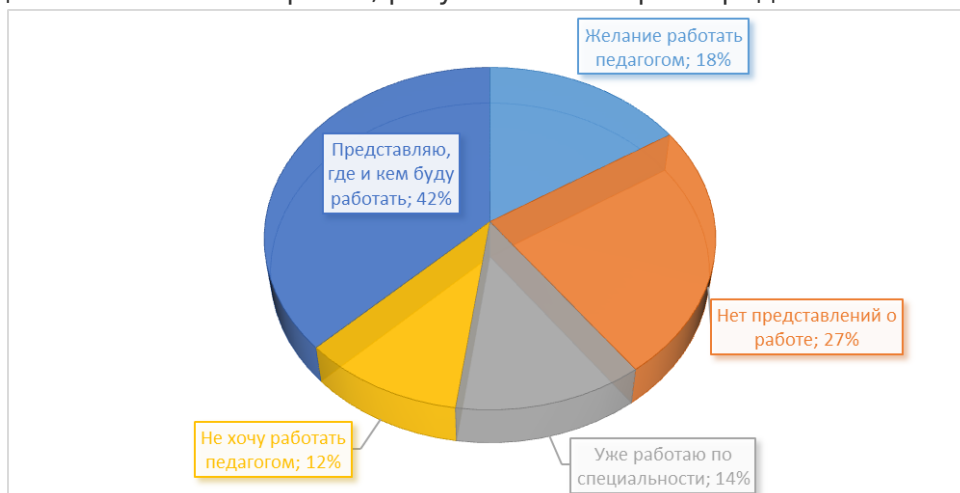

Рисунок 2 – Индивидуальное профессиональное становление студентов педагогического вуза

Лишь 18% опрошенных уверены, что хотят посвятить себя педагогической профессии, 14% уже совмещают работу по специальности с учебой. Однако существенный процент студентов – 27% (41 чел.) не имеют представлений о том, где и кем будут работать, а 12% не хотят работать по специальности. При этом 42% обучающихся имеют представления о том, кем будут работать, но это не всегда связано с педагогической профессией.

Полученные данные свидетельствуют о необходимости развития института наставничества и совершенствования системы педагогического сопровождения студентов на всех этапах обучения в педагогическом вузе.

Обсуждение.

Интерпретация полученных результатов позволяет выявить ряд ключевых аспектов, проблемных зон, требующих внимания при развитии и совершенствовании института наставничества в педагогических вузах.

Интегративная модель наставничества должна предполагать не только систему взаимодействия субъектов образования (куратор-преподаватель-студент), но и индивидуальное, психолого-педагогическое сопровождение студентов с первого курса в период адаптации до завершения обучения и трудоустройства.

По результатам исследования были выявлены ряд вопросов, определяющих перспективы дальнейшего исследования по выявлению взаимосвязи мотивации и дальнейшего профессионального становления студентов педагогического вуза, определению специфики сопровождения индивидуально-образовательного маршрута студента педагогического вуза и взаимодействия кураторов академических групп, преподавателей профильных дисциплин, сотрудников деканата и старшекурсников.

Актуальным остается вопрос формирования профессионально-значимого ценностного отношения к педагогической профессии студентов педагогического вуза, оказанию помощи при вхождении молодых специалистов в профессию, повышение имиджа педагога

Заключение.

Исследование мотивационного поля студентов педагогического вуза остается актуальным вопросом в области совершенствования института наставничества и повышения качества педагогического сопровождения студентов. Гибкость и вариативность образовательных программ дает возможность студентам самостоятельно выстраивать процесс обучения, проявить свою самостоятельность, субъектную профессиональную позицию, найти себя в педагогической профессии.

Трансформация высшего педагогического образования основана в том числе на выявлении механизмов формирования, сохранения и совершенствования лучших практик наставничества. Условиями формирования личностной и профессиональной субъектности студента педагогического вуза становятся практики наставничества и опыт, традиции педагогического сопровождения студентов в образовательных организациях

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Борисенков В.П., Гукаленко О.В. Традиционные и инновационные формы наставничества в системе непрерывного образования: теоретический обзор // Педагогика. 2023. Т. 87. № 7. С. 63–73.
2. Вакуленкова М.В. Педагогическое наставничество в профессиональном развитии студентов педагогических вузов. // Мир науки, культуры, образования. №4 (89), 2021. – С. 22-24
3. Никитина Е. Ю., Цилицкий В. С., Афанасьева О. Ю. Интегративная модель наставничества в педагогическом университете: синтез традиций, практики и инноваций // Перспективы науки и образования. 2026. № 1. С. 60–80.
4. Чекалева Н.В., Лоренц В.В. Современные социокультурные контексты в аспекте развития педагогической науки и практики // сб. Познание и деятельность: от прошлого к настоящему. Материалы VII Всероссийской научной конференции.

Омск. 2025. – С. 180-182.

5. Чекалева Н.В., Лоренц В.В. Индивидуализация практико-ориентированной подготовки студентов педагогического вуза в современных социокультурных условиях // Искусство и образование. 2025. №9 (161). – С. 244-254.

REFERENCES:

1. Borisenkov V.P., Gukalenko O.V. Traditsionnye i innovatsionnye formy nastavnichestva v sisteme nepreryvnogo obrazovaniya: teoreticheskiy obzor // Pedagogika. 2023. T. 87. No 7. S. 63–73.
2. Vakulenkova M.V. Pedagogicheskoe nastavnichestvo v professionalnom razvitii studentov pedagogicheskikh vuzov. // Mir nauki, kultury, obrazovaniya. №4 (89), 2021. – S. 22-24
3. Nikitina E. Yu., Tsilitskiy V. S., Afanaseva O. Yu. Integrativnaya model nastavnichestva v pedagogicheskom universitete: sintez traditsiy, praktiki i innovatsiy // Perspektivy nauki i obrazovaniya. 2026. № 1. S. 60–80.
4. Chekaleva N.V., Lorents V.V. Sovremennye sotsiokulturnye konteksty v aspekte razvitiya pedagogicheskoy nauki i praktiki // sb. Poznanie i deyatelnost: ot proshlogo k nastoyaschemu. Materialy VII Vserossiyskoy nauchnoy konferentsii. Omsk. 2025. – S. 180-182.
5. Chekaleva N.V., Lorents V.V. Individualizatsiya praktiko-orientirovannoy podgotovki studentov pedagogicheskogo vuza v sovremennykh sotsiokulturnykh usloviyakh // Iskusstvo i obrazovanie. 2025. №9 (161). – P. 244-254.

ӘОЖ: 378.6

ҒТАМР: 78.15

ШАКИРБАЕВА Ж.Д.

магистр, тілдік дайындық кафедрасының оқытушысы, Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланының академиясы, Петропавл, Қазақстан Республикасы, ORCID: 0009-0001-0967-7160

ӘСКЕРИ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТ ҚҰРАЛДАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН ТӘУЕКЕЛДЕРІ

Андатпа. Мақалада әскери жоғары оқу орнында жасанды интеллект құралдарын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері, тәуекелдері және ұйымдастыру шарттары қарастырылады. Зерттеу ғылыми шолуларды, ЮНЕСКО ұсынымдарын және Қазақстандағы жасанды интеллектті дамыту тұжырымдамасын теориялық тұрғыдан талдауға негізделеді. Оқытуды жекелендіру, әдістемелік материал әзірлеу, жедел кері байланыс және кәсіби қарым-қатынас жағдаяттарын модельдеу бағыттары жүйеленді. Ақпараттың сенімділігі, академиялық адалдық, технологияға тәуелділік, деректер қауіпсіздігі және этикалық жауапкершілік мәселелері талданды. Курсанттың бастапқы дербес жауабын әзірлеу, ЖИ нәтижесін тексеру, шешімді негіздеу және рефлексия жүргізу кезеңдерінен тұратын оқу үлгісі ұсынылады. Оның тиімділігі тәжірибелік зерттеуде тексерілмеген. ЖИ құралдарын қолдану оқытушының педагогикалық бақылауына, курсанттың дербес ойлауына және ақпараттық қауіпсіздік талаптарына сүйенуі тиіс деген қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: жасанды интеллект, әскери білім беру, курсант, кәсіби даярлық, цифрлық құзыреттілік, сыни ойлау, академиялық адалдық, ақпараттық қауіпсіздік.

ШАКИРБАЕВА Ж.Д.

магистр, преподаватель кафедры языковой подготовки, Академия Национальной гвардии Республики Казахстан, Петропавловск, Республика Казахстан, ORCID: 0009-0001-0967-7160

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ И РИСКИ ПРИМЕНЕНИЯ ИНСТРУМЕНТОВ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ВОЕННОМ ВУЗЕ

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические возможности, риски и организационные условия применения инструментов искусственного интеллекта в военном вузе. Исследование основано на теоретическом анализе научных обзоров, рекомендаций ЮНЕСКО и Концепции развития искусственного интеллекта в Казахстане. Систематизированы направления применения искусственного интеллекта для индивидуализации обучения, разработки методических материалов, предоставления оперативной обратной связи и моделирования ситуаций профессионального общения. Проанализированы вопросы достоверности информации, академической честности, зависимости от технологий, безопасности данных и этической ответственности. Предложена модель учебной деятельности, включающая самостоятельную подготовку курсантом первоначального ответа, проверку результата, полученного с помощью ИИ, обоснование решения и рефлексия. Эффективность данной модели не проверялась в ходе эмпирического исследования. Сделан вывод о том, что применение инструментов ИИ должно осуществляться под педагогическим контролем преподавателя, при сохранении

самостоятельности мышления курсанта и соблюдении требований информационной безопасности.

Ключевые слова: искусственный интеллект, военное образование, курсант, профессиональная подготовка, цифровая компетентность, критическое мышление, академическая честность, информационная безопасность.

SHAKIRBAYEVA Z.D.

Master, teacher of the Department of Language Training, Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Petropavlovsk, Republic of Kazakhstan, ORCID: 0009-0001-0967-7160

PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES AND RISKS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE TOOLS IN A MILITARY HIGHER EDUCATION INSTITUTION

Annotation. This article examines the pedagogical opportunities, risks, and organizational conditions associated with the use of artificial intelligence tools in a military higher education institution. The study is based on a theoretical analysis of research reviews, UNESCO recommendations, and Kazakhstan's Concept for the Development of Artificial Intelligence. It systematically identifies applications of AI in personalized learning, the development of teaching materials, the provision of timely feedback, and the simulation of professional communication scenarios. Issues of information reliability, academic integrity, dependence on technology, data security, and ethical responsibility are analyzed. A learning model is proposed that comprises cadets' independent preparation of an initial response, verification of AI-generated output, justification of their decisions, and reflection. The effectiveness of this model has not been tested empirically. The study concludes that AI tools should be used under instructors' pedagogical supervision while preserving cadets' independent thinking and ensuring

Keywords: artificial intelligence, military education, cadet, professional training, digital competence, critical thinking, academic integrity, information security.

Кіріспе. Білім беру үдерісінің цифрлануы оқытушы мен білім алушының ақпаратпен жұмыс істеу тәсілдерін өзгертуде. Генеративті жасанды интеллект мәтін мен басқа да цифрлық мазмұнды құрастыруға, тапсырмалардың нұсқаларын ұсынуға және жазбаша жауапты өңдеуге мүмкіндік береді. Дегенмен мазмұнның жылдам әзірленуі оның ғылыми дұрыстығын немесе педагогикалық құндылығын өздігінен қамтамасыз етпейді. Сондықтан әскери жоғары оқу орнындағы ЖИ қолдану мәселесі технологияны меңгерумен қатар оқу мақсаты, бағалау және кәсіби жауапкершілік тұрғысынан қарастырылуы қажет.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2024 жылғы 24 шілдедегі №592 қаулысымен Жасанды интеллектті дамытудың 2024–2029 жылдарға арналған тұжырымдамасы бекітілді [1]. Бұл құжат зерттеудің ұлттық контекстін белгілейді. Ал нақты сабақта ЖИ қолдану тәсілдерін таңдауда пәннің мазмұны, курсанттардың даярлық деңгейі және оқу орнының ақпаратпен жұмыс істеу тәртібі ескерілуі тиіс. Технологияны енгізу туралы жалпы ұстаным белгілі бір сервисті кез келген оқу міндетіне пайдалануға негіз бола алмайды.

Болашақ офицердің кәсіби даярлығы ақпаратты түсінуді, дәлелді шешім қабылдауды, нақты қарым-қатынас орнатуды және өз әрекетінің салдарына жауап беруді қамтиды. ЖИ қолдауы осы дағдыларды қалыптастыруға қызмет еткен жағдайда ғана педагогикалық мәнге ие болады. Әскери ортада ақпараттың дәлдігі мен қорғалуының маңызы жоғары болғандықтан, ашық генеративті құралдарды қолдану кезінде оқу материалының қауіпсіз мазмұнын алдын ала таңдау қажет.

Зерттеудің мақсаты – әскери жоғары оқу орнында ЖИ құралдарын қолданудың педагогикалық мүмкіндіктері мен тәуекелдерін жүйелеу және курсанттың дербес ойлауын сақтайтын оқу жұмысын ұйымдастыру шарттарын ұсыну. Міндеттері: ғылыми әдебиеттердегі негізгі бағыттарды саралау; әскери және тілдік даярлыққа қатысты қолдану тәсілдерін сипаттау; тәуекелдерді оқу әрекеттерімен байланыстыру; тапсырма мен бағалаудың әдістемелік үлгісін әзірлеу.

Зерттеу әдістері. Жұмыс теориялық-талдамалық сипатта орындалды. Дереккөздік негіз ретінде Қазақстанның ЖИ дамыту тұжырымдамасы, ЮНЕСКО-ның генеративті ЖИ жөніндегі нұсқаулығы мен құзыреттілік шеңберлері, жоғары білім берудегі ЖИ туралы ғылыми шолулар және ЮНЕСКО жобасының материалдары алынды [1–7]. Құжаттар білім беру міндеттерімен байланысы, тәуекелдерді сипаттауы және педагогикалық қолдануға бағдар беруі тұрғысынан салыстырылды.

Талдау төрт өлшем бойынша құрылды: оқу әрекетіне беретін мүмкіндігі; білім алушының дербестігіне ықпалы; ақпараттың сенімділігі мен қауіпсіздігі; оқытушы бақылауы мен бағалаудың қажеттілігі. Салыстыру, тақырыптық жүйелеу және жалпылау әдістері қолданылды. Бұл жұмыс толық жүйелі шолу болып табылмайды: барлық жарияланымды қамтитын іздеу хаттамасы немесе дерекқорлық іріктеу жүргізілген жоқ. Сауалнама, эксперимент және курсанттардың оқу нәтижелерін өлшеу орындалмағандықтан, ұсыныстар әдістемелік болжам ретінде берілді.

Жасанды интеллектінің педагогикалық мүмкіндіктері. Оқытуды жекелеуді ЖИ қолданудың ықтимал бағыттарының бірі болып табылады. Бір тапсырманың күрделілігі әртүрлі нұсқаларын, қосымша түсіндірмелерін және өзіндік бақылау сұрақтарын әзірлеу курсанттардың оқу қажеттіліктерін ескеруге көмектеседі. Мысалы, тілдік даярлықта бір кәсіби тақырып бойынша терминдерді сәйкестендіру, қысқа диалог құру және дәлелді пікір айту тапсырмалары ұсынылуы мүмкін. Нұсқалардың деңгейін оқытушы анықтап, мазмұнын тексеруі қажет.

ЖИ оқытушының әдістемелік жұмысын да қолдай алады. Сабақ жоспарының бастапқы құрылымын жасау, мәтінді тілдік деңгейге бейімдеу, пікірталас сұрақтарын дайындау және тапсырманың балама нұсқаларын ұсыну осы бағытқа жатады. Әдістемелік шешімнің сапасы алынған материалдың көлемімен өлшенбейді. Оқытушы тапсырманың оқу мақсатына сәйкестігін, терминдердің

дұрыстығын және курсанттан қандай ойлау әрекетін талап ететінін бағалауы тиіс.

Кері байланыс ұйымдастыруда ЖИ жазбаша жауаптың құрылымын, тілдік қателерін немесе дәлелдердің байланысын алдын ала талдау құралы ретінде қолданылуы мүмкін. Курсант ұсынылған түзетулердің әрқайсысын қабылдау себебін түсіндірсе, бұл жұмыс рефлексияға ұласады. Ал мәтінді автоматты түрде ауыстыру дербес редакциялау дағдысын көрсетпейді. Сондықтан қорытынды баға мен педагогикалық түсіндірмені оқытушы береді.

Бұл мүмкіндіктерді барлық ЖИ жүйесіне бірдей телуге болмайды. Білім берудегі ЖИ саласы бейімделетін жүйелерді, оқу аналитикасын және генеративті құралдарды қамтиды; олардың қызметі мен дәлелденген нәтижелері әртүрлі. Bond және әріптестері жоғары білім берудегі шолуларды жинақтап, бейімделу мен жекелендірудің кең таралғанын және этикалық, әдіснамалық, контекстік мәселелерге назар аудару қажеттігін көрсетті [5]. Wang және әріптестерінің жүйелі әдебиет шолуы саладағы зерттеу бағыттарын қарастыруға негіз береді [6]. Бұл тұжырымдар әскери жоғары оқу орнындағы нақты құралдың тиімділігі дәлелденді дегенді білдірмейді.

Болашақ офицердің кәсіби және тілдік даярлығы. Әскери білім беруде ЖИ көмегімен кәсіби қарым-қатынасқа жақын оқу жағдаяттарын құрастыруға болады. Мұндай жағдаяттар ойдан алынған, жариялауға болатын мазмұнмен шектелуі тиіс. Оқу мақсаты жедел қызметтік шешімді автоматтандыру емес, ақпаратты түсіндіру, сұрақ қою және өз ұсынысын негіздеу дағдыларын дамыту болып белгіленеді.

Мысалы, бірінші курс курсанттарына оқу жаттығуына жиналу туралы қысқа хабарлама әзірлеу ұсынылады. Алдымен әр курсант өз мәтінін жазады. Кейін ЖИ ұсынған нұсқамен салыстырып, кімге, қашан және қандай әрекет жасау керектігі түсінікті берілгенін тексереді. Соңында курсант мәтіннің соңғы нұсқасын таңдап, енгізген екі өзгерісін түсіндіреді. Нақты бөлімше атауы, жеке дерек немесе жабық кесте қолданылмайды.

Тілдік даярлықта қазақ, орыс және шет тілдеріндегі диалогтар, кәсіби терминдерді контексте қолдану және қысқа баянаттың оқу нұсқасын өңдеу пайдалы бағыттар болуы мүмкін. ЖИ мәтініндегі терминді сөздікпен немесе оқытушы ұсынған материалмен салыстыру тілдік сауаттылық пен дерек тексеруді байланыстырады. Қазақ тіліндегі сөйлемдердің мағыналық дәлдігін, сөз тіркестерінің табиғилығын және ресми стильге сәйкестігін бөлек қарастыру қажет.

Оқу үдерісіндегі рөлдер нақты бөлінеді: оқытушы мақсат пен бағалау өлшемдерін белгілейді; ЖИ балама мәтін немесе түсіндірме ұсынады; курсант салыстырады, тексереді және шешімін қорғайды. Бұл рөлдік құрылым педагогикалық ұсыныс ретінде қарастырылады. Оның курсанттардың

коммуникативтік құзыреттілігіне әсерін анықтау үшін арнайы тәжірибелік зерттеу қажет.

Сыни ойлауды дамытуға арналған оқу үлгісі. ЖИ жауабын тексеру тапсырманың қосымша бөлігі емес, оның негізгі оқу әрекетіне айналуы мүмкін. Курсант дайын мәтіннің қисынды көрінуі мен дәлелінің жеткіліктілігін ажыратуды үйренуі тиіс. Әсіресе нақты дерек, дәйексөз немесе нормативтік құжат аталған жағдайда бастапқы дереккөзге жүгіну қажет. Қайтадан сол ЖИ жүйесінен растау сұрау тәуелсіз тексеру болып саналмайды.

Ұсынылатын үлгі бес кезеңнен тұрады. Бірінші кезеңде курсант сұраққа өз білімінің негізінде бастапқы жауап әзірлейді. Екінші кезеңде ЖИ-ге нақты оқу міндетін береді. Үшінші кезеңде алынған жауаптан тексеруді қажет ететін негізгі тұжырымдарды бөліп, оларды сенімді дереккөздермен салыстырады. Төртінші кезеңде өзінің соңғы шешімін құрастырып, қабылданған және қабылданбаған ұсыныстарды негіздейді. Бесінші кезеңде ЖИ қолданудың қай тұста көмектескенін және қандай мәселені өзі шешкенін қысқаша түсіндіреді.

Мысалы, «Болашақ офицер үшін көптілділік неге қажет?» деген сұрақ бойынша курсант бастапқы пікірін білдіреді. ЖИ жауабынан үш тұжырымды таңдап, әрқайсысының дәлелін тексереді. Дәлелсіз жалпылауды анықтап, бір тұжырымды нақты оқу жағдаятымен толықтырады. Қорытындысында «Мен қандай ойды өзгерттім және не себепті?» деген сұраққа жауап береді. Осылайша тапсырма дайын жауаптың мазмұнын қайталаумен шектелмейді.

Бағалау төрт белгіге сүйенуі мүмкін: дереккөздің сәйкестігі; күмәнді тұжырымды анықтау; жеке шешімді негіздеу; ЖИ көмегін ашық көрсету. Әр белгі бойынша «орындалды», «ішінара орындалды», «орындалмады» деңгейлері сипатталады. Бұл өлшемдер тапсырма басталғанға дейін түсіндіріледі. Сонымен бірге курсанттың ЖИ көмегінсіз ауызша түсіндіруі оның мазмұнды меңгеруін бағалауға қосымша негіз береді.

Жасанды интеллектіні қолданудың негізгі тәуекелдері. Ақпараттың сенімділігі тәуекелі генеративті жүйенің дәлелсіз мәлімет немесе қате сілтеме ұсынуынан көрінеді. Мұндай қателердің алдын алу үшін тапсырмада дереккөздің авторын, жарияланған уақытын және нақты тұжырыммен байланысын тексеру талап етіледі. ЖИ ұсынған әдебиеттер тізімі пайдаланылмас бұрын әр еңбек жеке тексерілуі тиіс. Ғылыми атауы бар мәтіннің өзі сенімділік кепілі болмайды.

Академиялық адалдық мәселесі авторлық үлес пен сыртқы көмектің арақатынасына байланысты. Курсант ЖИ құрастырған мәтінді өзгеріссіз тапсырғанда оқытушы оның нақты білімін ажырата алмауы мүмкін. Сондықтан бастапқы жауап, тексеру жазбасы және қорытынды түсіндірме бағаланатын

жұмысқа енгізіледі. Рұқсат етілетін ЖИ көмегінің көлемі тапсырманың мақсатына қарай алдын ала белгіленуі қажет.

Технологияға шамадан тыс сүйену дербес жұмысқа бөлінетін әрекеттерді қысқартуы ықтимал. Алайда осы теориялық талдау курсанттардың есте сақтау немесе ойлау қабілеті төмендегенін дәлелдемейді. Әдістемелік тұрғыдан тәуекелді азайту үшін бастапқы жауапты дербес әзірлеу, ауызша қорғау және ЖИ қолданылмайтын тапсырмалармен кезектестіру ұсынылады. Көмектің мөлшері оқу нәтижесіне сай реттеледі.

Деректер қауіпсіздігі әскери білім беруде бөлек назар аударуды талап етеді. Ашық жүйеге жеке деректерді, жабық оқу материалын немесе жариялауға арналмаған қызметтік ақпаратты енгізу ақпараттың бақылаудан шығуына әкелуі мүмкін. Оқытушы тапсырмаларға тек ашық немесе ойдан алынған материалдарды таңдап, курсанттарға қолдануға болатын мазмұнның шекарасын түсіндіруі қажет. Нақты сервиске қолжетімділік пен оны қолдану тәртібі оқу орнының талаптарына сәйкес анықталады.

Этикалық тәуекелдерге біржақты бағалау, стереотиптер және тілдік не мәдени контекстің бұрмалануы жатады. ЖИ жауабы белгілі бір топ туралы негізсіз қорытынды жасаса, курсант оны түзетудің себебін көрсетуі тиіс. ЮНЕСКО нұсқаулығы адамға бағдарланған қолдануды, деректерді қорғауды және педагогикалық тұрғыдан тексеруді ұсынады [2]. Кәсіби шешімнің дұрыстығын бағалау мен оның салдары үшін жауапкершілік адамда қалады.

Тиімді қолданудың педагогикалық шарттары. Бірінші шарт – ЖИ қолдануды нақты оқу нәтижесімен байланыстыру. Оқытушы курсанттың сабақ соңында нені түсіндіруі, салыстыруы немесе орындай алуы керектігін анықтайды. Егер құрал бұл әрекетті курсанттың орнына орындап берсе, тапсырманың құрылымы қайта қаралады. Мақсатқа қарай ЖИ тек балама нұсқа, сұрақ немесе алдын ала кері байланыс ұсынуы мүмкін.

Екінші шарт – ЖИ сауаттылығын пәндік мазмұнмен байланыстыра дамыту. Курсант жүйенің жауабы қате болуы мүмкін екенін түсініп, сұрауды нақтылауды, дерек тексеруді және көмектің шекарасын белгілеуді меңгеруі қажет. ЮНЕСКО-ның білім алушыларға арналған шеңбері адамға бағдарлану, ЖИ этикасы, технологиялар мен қолдану және жүйелерді жобалау бағыттарын қамтиды [4]. Мектептік білімге бағдарланған бұл шеңбер әскери жоғары оқу орнына тікелей дайын стандарт ретінде емес, бейімдеуге арналған бағдар ретінде қарастырылады.

Үшінші шарт – оқытушының кәсіби даярлығы. Педагог тек сұрау құрастыруды емес, алынған мазмұнды пәндік тұрғыдан бағалауды және оқу әрекетіне айналдыруды білуі тиіс. ЮНЕСКО мұғалімдерге арналған шеңберінде адамға

бағдарланған ұстаным, ЖИ этикасы, негіздері мен қолданылуы, ЖИ педагогикасы және кәсіби дамуда қолдану бағыттарын белгілейді [3]. Әскери жоғары оқу орнында осы бағыттарды қауіпсіз оқу мазмұнын таңдау және кәсіби коммуникация тапсырмаларымен толықтыру ұсынылады.

Төртінші шарт – бағалаудың айқын болуы. Тапсырманың нәтижесімен бірге курсанттың дәлелдері мен орындау үдерісі қарастырылады. Бесінші шарт – ақпараттық қауіпсіздік тәртібін оқу жұмысына енгізу. Алтыншы шарт – қолдануды шағын көлемде сынап, нәтижесін талдау. Оқытушы тапсырманы орындау сапасын, анықталған қателерді және дербес түсіндіру деңгейін бақылап, кейінгі сабақтағы әдістемені түзете алады.

Талқылау. Қарастырылған әдебиеттер ЖИ қолданудың мүмкіндігін педагогикалық басқарумен байланыстыруға негіз береді. ЮНЕСКО-ның «Жасанды интеллект және оқытудың болашағы» жобасы саясат, зерттеу және әлеуетті дамыту мәселелерін біріктіреді [7]. Ғылыми шолулардың нәтижелері әскери білім беруге қатысты әдістемелік шешімдерді талқылауға пайдалы болғанымен, олардың контекстін ескеру қажет: жалпы жоғары білім берудегі нәтиже курсанттарға арналған сабақта дәл сондай нәтиже береді деп тұжырымдауға болмайды.

Ұсынылған оқу үлгісінің ерекшелігі – курсанттың бастапқы жауабы мен қорытынды шешімін салыстыруға мүмкіндік беруі. Осы салыстыру арқылы оқытушы ЖИ мәтінінің сапасынан бөлек, курсанттың қандай негізде пікірін өзгерткенін байқай алады. Әдістің шектеуі де бар: дерек тексеруге уақыт қажет, курсанттардың тілдік деңгейі әртүрлі, ал сервистерге қолжетімділік бірдей болмауы мүмкін. Сондықтан бір тапсырмада тексерілетін тұжырымдардың көлемін шектеу және оқытушы таңдаған ашық дереккөздермен жұмыс істеу орынды.

Келесі зерттеу кезеңінде осы үлгіні шағын оқу тобында сынап, дереккөзді дұрыс таңдау, дәлелсіз тұжырымды анықтау және жауапты ауызша негіздеу көрсеткіштері бойынша бағалауға болады. ЖИ қолданылатын және қолданылмайтын тапсырмалардың бастапқы күрделілігі мен бағалау өлшемдері салыстырмалы болуы тиіс. Мұндай зерттеу ұсынылған шарттардың оқу нәтижесіне әсерін нақтылауға мүмкіндік береді.

Қорытынды. Теориялық талдау әскери жоғары оқу орнында ЖИ құралдарын жекелендірілген тапсырмалар әзірлеу, әдістемелік жұмысты қолдау, алдын ала кері байланыс беру және кәсіби коммуникация жағдаяттарын құрастыру үшін қолдануға болатынын көрсетті. Бұл бағыттардың құндылығы курсанттың оқу әрекетін қаншалықты қолдайтынымен анықталады.

ЖИ қолдануды ұйымдастырудың негізгі шарттары ретінде нақты оқу мақсаты, оқытушының бақылауы, курсанттың дербес бастапқы жауабы, тәуелсіз дерек

тексеру, академиялық адалдық және ақпараттық қауіпсіздік бөлінді. Ұсынылған оқу үлгісі дайын мәтінді қабылдаудан гөрі оны бағалау мен өз шешімін негіздеуге бағытталған. Оның тиімділігі туралы қорытынды жасау үшін тәжірибелік тексеру қажет. Әскери білім беруде ЖИ технологиясын енгізу кәсіби жауапкершілік пен дербес ойлау дағдыларын дамыту міндетімен үйлестірілуі тиіс.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Қазақстан Республикасы Үкіметі. Жасанды интеллектті дамытудың 2024-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасын бекіту туралы: 2024 жылғы 24 шілдедегі №592 қаулы. – 2024. – Қолжетімділік сілтемесі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000592> (қаралған күні: 30.09.2026).
2. Miao F., Holmes W. Білім беру мен зерттеулерде генеративті жасанды интеллектіні қолдану жөніндегі нұсқаулық. – Париж: ЮНЕСКО, 2023. – Қолжетімділік сілтемесі: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693> (қаралған күні: 30.09.2026).
3. Miao F., Cukurova M. Мұғалімдерге арналған жасанды интеллект бойынша құзыреттілік шеңбері. – Париж: ЮНЕСКО, 2024. – Қолжетімділік сілтемесі: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104> (қаралған күні: 30.09.2026).
4. Miao F., Shiohira K., Lao N. Білім алушыларға арналған жасанды интеллект бойынша құзыреттілік шеңбері. – Париж: ЮНЕСКО, 2024. – Қолжетімділік сілтемесі: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391105> (қаралған күні: 30.09.2026).
5. Bond M., Khosravi H., De Laat M., Bergdahl N. және т.б. Жоғары білім берудегі жасанды интеллект туралы жүйелі шолулардың меташолуы: этикаға, ынтымақтастыққа және ғылыми қатаңдыққа назарды күшейту қажеттілігі // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2024. – 21-том. – №4 мақала. – DOI: 10.1186/s41239-023-00436-z.
6. Wang S., Wang F., Zhu Z., Wang J., Tran T., Du Z. Білім берудегі жасанды интеллект: әдебиеттерге жүйелі шолу // Expert Systems with Applications. – 2024. – 252-том. – №124167 мақала. – DOI: 10.1016/j.eswa.2024.124167.
7. ЮНЕСКО. Жасанды интеллект және оқытудың болашағы [Электрондық ресурс]: жоба материалдары. – Қолжетімділік сілтемесі: <https://www.unesco.org/en/digital-education/ai-future-learning> (қаралған күні: 30.09.2026).

REFERENCES:

1. Qazaqstan Respublikasy Ukimeti. Zhasandy intellekti damytudying 2024-2029 zhyldargha arналған tuzhyrymdamasyn bekitu turaly: 2024 zhylyghy 24 shildedegi №592 qaulы. – 2024. – Qolzhetimdilik siltemesi: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P2400000592> (qaralghan kuni: 30.09.2026).
2. Miao F., Holmes W. Bilim беру men zertteulerde generativti zhasandy intellektini qoldanu zhonindegi nusqaulyq. – Parizh: YuNESKO, 2023. – Qolzhetimdilik siltemesi:

- <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000386693> (qaralghan kuni: 30.09.2026).
3. Miao F., Cukurova M. Mughalimderge arnalghan zhasandy intellekt boyynsha quzyrettilik shengberi. – Parizh: YuNESKO, 2024. – Qolzhetimdilik siltemesi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391104> (qaralghan kuni: 30.09.2026).
 4. Miao F., Shiohira K., Lao N. Bilim alushylargha arnalghan zhasandy intellekt boyynsha quzyrettilik shengberi. – Parizh: YuNESKO, 2024. – Qolzhetimdilik siltemesi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000391105> (qaralghan kuni: 30.09.2026).
 5. Bond M., Khosravi H., De Laat M., Bergdahl N. zhane t.b. Zhoghary bilim berudegi zhasandy intellekt turaly zhuyeli sholulardying metasholuy: etikagha, yntymaqtastyqqa zhane ghylymi qatangdyqqa nazardy kusheyту qazhettligi // International Journal of Educational Technology in Higher Education. – 2024. – 21-tom. – №4 maqala. – DOI: 10.1186/s41239-023-00436-z.
 6. Wang S., Wang F., Zhu Z., Wang J., Tran T., Du Z. Bilim berudegi zhasandy intellekt: adebietterge zhuyeli sholu // Expert Systems with Applications. – 2024. – 252-tom. – №124167 maqala. – DOI: 10.1016/j.eswa.2024.124167.
 7. YuNESKO. Zhasandy intellekt zhane oqytudying bolashaghy [Elektrondyq resurs]: zhoba materialdary. – Qolzhetimdilik siltemesi: <https://www.unesco.org/en/digital-education/ai-future-learning> (qaralghan kuni: 30.09.2026).

ӘОЖ: 373.3

ҒТАМР: 14.25.09

ҚОЖАМУРАТ С.Н.¹, МАКАЖАНОВА Ж.М.²

¹ студент, Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл, Қазақстан. E-mail: sandugaskozamurat9@gmail.com

² философия докторы (PhD), профессор ассистенті, Манаш Қозыбаев атындағы Солтүстік Қазақстан университеті, Петропавл, Қазақстан. ORCID: 0000-0001-7107-278X, Scopus Author ID: 57211620554, E-mail: zhuldyzmakazhanova@gmail.com

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМУ: ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Андатпа. Бұл мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығының төмен болуы мәселесі қарастырылады. Қазіргі білім беру жағдайында оқушының тек оқу материалын есте сақтауы немесе дайын тапсырманы орындауы жеткіліксіз. Маңыздысы – алған білімін күнделікті өмірде кездесетін нақты жағдайларда қолдана білуі. Осыған байланысты функционалдық сауаттылықтың мәні, оның негізгі бағыттары және бастауыш сынып оқушыларында қалыптасуына әсер ететін педагогикалық жағдайлар талданды. Зерттеу теориялық сипатта жүргізіліп, педагогика және психология саласындағы ғылыми еңбектерге, функционалдық сауаттылық туралы зерттеулерге және халықаралық білім беру құжаттарына талдау жасалды. Ғылыми әдебиеттерді талдау нәтижесінде функционалдық сауаттылықтың төмен болуы тек білім көлемінің аздығымен байланысты емес екені анықталды. Оның қалыптасуына оқушының білімді қолдану тәжірибесі, оқу тапсырмаларының өмірлік жағдайлармен байланысы, мұғалімнің сұрақ қою тәсілдері және оқушының өздігінен ойлануына мүмкіндік берілуі әсер етеді.

Түйінді сөздер: функционалдық сауаттылық, бастауыш сынып, оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, өмірлік жағдаят, білімді қолдану, бастауыш білім

КОЖАМУРАТ С.Н.¹, МАКАЖАНОВА Ж.М.²

¹ Студент, Северо-Казахстанский университет имени Манаша Козыбаева, Петропавловск, Казахстан. E-mail: sandugaskozamurat9@gmail.com

² доктор философии (PhD), ассистент профессора, Северо-Казахстанский университет имени Манаша Козыбаева, Петропавловск, Казахстан. ORCID: 0000-0001-7107-278X, Scopus Author ID: 57211620554, E-mail: zhuldyzmakazhanova@gmail.com

РАЗВИТИЕ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Аннотация. В статье рассматривается проблема низкой функциональной грамотности учащихся начальных классов. В современных условиях образования недостаточно, чтобы ученик только запоминал учебный материал или выполнял стандартные задания. Важным результатом обучения является способность применять полученные знания в конкретных жизненных ситуациях. В связи с этим в статье рассматриваются сущность функциональной грамотности, ее основные направления и педагогические условия ее формирования у младших школьников. Исследование имеет теоретический характер и основано на анализе научных трудов по

педагогике и психологии, исследований функциональной грамотности и международных образовательных материалов. Анализ литературы показывает, что низкая функциональная грамотность связана не только с объемом усвоенных знаний, но и с недостаточным опытом их практического применения, особенностями учебных заданий и организации учебной деятельности. Особое внимание уделяется использованию жизненных ситуаций, межпредметных связей и самостоятельной деятельности учащихся.

Ключевые слова: функциональная грамотность, начальная школа, читательская грамотность, математическая грамотность, жизненная ситуация, применение знаний, начальное образование

KOZHAMURAT S.N.¹, MAKAZHANOVA Z.M.²

¹ student, Manash Kozybayev North Kazakhstan University, Petropavlovsk, Kazakhstan. E-mail: sandugaskozamurat9@gmail.com

² PhD, Assistant Professor, , Manash Kozybayev North Kazakhstan university, Petropavlovsk, Kazakhstan. ORCID: 0000-0001-7107-278X, Scopus Author ID: 57211620554, E-mail: zhuldyzmakazhanova@gmail.com

DEVELOPING FUNCTIONAL LITERACY AMONG PRIMARY SCHOOL STUDENTS: THEORETICAL ASPECTS

Annotation. This article examines the problem of low functional literacy among primary school students. In modern education, it is not enough for a student only to remember educational material or complete a standard task. It is important for students to apply acquired knowledge in real-life situations. Therefore, the article analyzes the meaning of functional literacy, its main areas, and pedagogical conditions that influence its development in primary school students. The study is theoretical in nature and is based on an analysis of scientific works in pedagogy and psychology, research on functional literacy, and international educational materials. The analysis shows that low functional literacy is not determined only by the amount of knowledge acquired by a student. It is also related to the student's experience of applying knowledge, the connection of learning tasks with real-life situations, the teacher's questioning methods, and opportunities for independent thinking. The article also considers practical ways of improving functional literacy through situational, interdisciplinary and activity-based learning tasks.

Keywords: functional literacy, primary school, reading literacy, mathematical literacy, real-life situation, application of knowledge, primary education

Кіріспе.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушының жетістігін тек оның қанша ақпарат білетінімен анықтау жеткіліксіз. Білімнің шынайы нәтижесі оқушы сол білімді түсініп, қажет жағдайда қолдана алған кезде байқалады. Әсіресе бастауыш сынып кезеңінде бұл мәселенің маңызы жоғары, себебі дәл осы кезеңде баланың оқу әрекетінің, ойлау тәсілдерінің және өздігінен әрекет ету дағдыларының негізі қалыптасады.

Функционалдық сауаттылық ұғымы білімді өмірде қолданумен тығыз байланысты. ЮНЕСКО-ның анықтамасында функционалдық сауаттылық адамның өз

ортасында тиімді әрекет ету үшін оқу, жазу және есептеу дағдыларын қолдана алу қабілетімен байланыстырылады [1]. Демек, сауаттылық тек мәтінді оқи алу немесе есеп шығара алу деңгейімен шектелмейді. Оның маңызды бөлігі – осы дағдыларды нақты жағдайда пайдалану.

Бастауыш сынып оқушылары үшін функционалдық сауаттылықты күнделікті қарапайым әрекеттерден байқауға болады. Мысалы, бала мәтінді оқып, оның негізгі ойын түсінуі, дүкендегі бағаны салыстыруы, уақытты дұрыс есептеуі, берілген ақпараттан қажетті мәліметті табуы немесе табиғи құбылысты түсіндіру үшін алған білімін қолдануы қажет. Бұл мысалдардың барлығы мектептегі білімнің өмірмен байланысын көрсетеді.

Зерттеушілердің еңбектерінде оқушының білімді дайын күйінде қабылдауы емес, оны өз әрекеті арқылы меңгеруі мен қолдануы маңызды екені көрсетіледі. Л.С. Выготский оқыту мен баланың ойлау дамуы арасындағы байланысты қарастырса [2], В.В. Давыдов дамыта оқыту теориясында оқушының оқу әрекеті мен теориялық ойлауын дамытуға ерекше мән береді [3].

Функционалдық сауаттылық мәселесін зерттеуде А.В. Хуторской оның білім нәтижесін нақты әрекетте қолдану жағына назар аударады [4]. Ал бастауыш мектепке арналған Н.Ф. Виноградова және әріптестерінің еңбегінде функционалдық сауаттылықты қалыптастыру оқу тапсырмаларын баланың тәжірибесімен байланыстыру қажеттігімен сабақтастырылады [5].

Осыған байланысты зерттеу мәселесі ретінде бастауыш сынып оқушыларының мектепте алған білімін күнделікті және жаңа жағдаяттарда қолдануда кездесетін қиындықтары қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты – бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығының төмен болу себептерін теориялық тұрғыдан талдау және оны дамытуға мүмкіндік беретін педагогикалық жолдарды анықтау.

Зерттеу міндеттері:

- 1) функционалдық сауаттылық ұғымының мәнін анықтау;
- 2) бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығына әсер ететін факторларды қарастыру;
- 3) функционалдық сауаттылықтың негізгі бағыттарын сипаттау;
- 4) білімді өмірлік жағдайда қолдануға кедергі келтіретін мәселелерді анықтау;
- 5) функционалдық сауаттылықты дамытуға бағытталған тиімді педагогикалық тәсілдерді ұсыну.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы бастауыш сынып оқушысының функционалдық сауаттылығын тек жеке сауаттылық түрлерінің жиынтығы ретінде емес, білімді нақты жағдайда қолдануға мүмкіндік беретін өзара байланысты дағдылар жүйесі

ретінде қарастырудан көрінеді.

Материалдар мен әдістер.

Зерттеу теориялық сипатта жүргізілді. Зерттеу барысында функционалдық сауаттылық, бастауыш білім беру, оқушының оқу әрекеті және білімді қолдану мәселелеріне арналған ғылыми әдебиеттерге теориялық талдау жасалды. Сонымен бірге педагогика мен психология саласындағы еңбектердің негізгі тұжырымдары салыстырылды. Зерттеу әдістері ретінде теориялық талдау, салыстыру, жүйелеу, жинақтау және қорытындылау әдістері қолданылды.

Теориялық талдау арқылы функционалдық сауаттылықтың негізгі мазмұны анықталды. Салыстыру әдісі арқылы әртүрлі авторлардың білімді меңгеру және оны қолдану туралы көзқарастары қарастырылды. Жүйелеу барысында функционалдық сауаттылықтың негізгі бағыттары мен оған әсер ететін педагогикалық жағдайлар топтастырылды. Жинақтау негізінде бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамытуға қатысты авторлық қорытынды жасалды.

Зерттеу нәтижелері.

Зерттеу барысында функционалдық сауаттылықты түсіндіруде бірнеше өзара байланысты мәселе анықталды. Біріншіден, функционалдық сауаттылықты тек оқу, жазу немесе есептеу дағдысымен шектеуге болмайды. ЮНЕСКО түсінігінде функционалдық сауаттылық адамның күнделікті және қоғамдық өмірде сауаттылыққа байланысты әрекеттерді орындай алуымен сипатталады [1]. Осыдан функционалдық сауаттылықтың негізгі ерекшелігі – білім мен әрекеттің байланысында екенін көруге болады. Екіншіден, оқушының білімді білуі мен оны қолдана алуы бірдей нәтиже емес. Мысалы, оқушы математикалық амалдардың ережесін білуі мүмкін, бірақ нақты өмірлік есепте қай амалды қолдану керектігін анықтауда қиналуы ықтимал. Сол сияқты бала мәтінді дұрыс оқығанымен, мәтіндегі негізгі ақпаратты ажыратып, оны жаңа сұраққа жауап беру үшін қолдана алмауы мүмкін. Осы жағдайды шартты түрде «Бала біледі, бірақ қолдана алмайды» деген қарапайым тұжырыммен көрсетуге болады. Мұндағы мәселе баланың қабілетсіздігінде емес. Мәселе оқу барысында білімді түрлі жағдайда қолдануға жеткілікті мүмкіндік берілмеуінде болуы мүмкін. Үшіншіден, функционалдық сауаттылықтың қалыптасуына оқу тапсырмаларының мазмұны тікелей әсер етеді. Егер тапсырмалардың басым бөлігі тек ережені қайталауға, дайын алгоритм бойынша жұмыс жасауға бағытталса, оқушының өздігінен шешім қабылдау мүмкіндігі шектеледі.

А.В. Хуторской функционалдық сауаттылықты білімді белгілі бір нәтижеге жеткізетін құрал ретінде қарастырады және оны құзыреттіліктермен байланыстырады [4]. Бұл көзқарас функционалдық сауаттылықтың жай ғана білім

қоры емес, әрекет барысында байқалатын қабілет екенін түсіндіруге мүмкіндік береді.

Бастауыш сынып оқушысының функционалдық сауаттылығын бірнеше негізгі бағыт бойынша қарастыруға болады:

- оқу сауаттылығы;
- математикалық сауаттылық;
- жаратылыстану-ғылыми сауаттылық;
- ақпараттық және цифрлық сауаттылық;
- қаржылық сауаттылықтың бастапқы элементтері;
- коммуникативтік сауаттылық.

Бұл бағыттар бір-бірінен бөлек қалыптаспайды. Математикалық тапсырманы орындау кезінде оқушы алдымен мәтінді түсінуі, қажетті ақпаратты анықтауы, салыстыруы және содан кейін математикалық амал орындауы мүмкін.

Сондықтан функционалдық сауаттылықты пәнаралық байланыспен бірге қарастыру маңызды. Н.Ф. Виноградова, М.И. Кузнецова, В.Ю. Романова бастауыш мектеп жағдайында функционалдық сауаттылықты дамыту мәселесі ретінде [5], ал Ж.М. Макажанова, Д.С. Асакаева, Ф.А. Батаева бұл үрдісті оқушылардың алған білімдерін оқу жағдайында ғана емес, күнделікті өмірде және практикалық міндеттерді шешу барысында қолдана алу қабілеті ретінде қарастырады [6]. Бұл еңбектің мазмұны бастауыш сынып оқушысының оқу әрекетін оның жас ерекшелігіне және практикалық тәжірибесіне сәйкес ұйымдастырудың маңызын көрсетеді. Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту білімді өмірлік тәжірибемен байланыстыруды, пәнаралық ықпалдастықты және алынған білімді практикалық жағдаяттарда қолдануға бағытталған оқу әрекетін жүйелі ұйымдастыруды талап етеді.

Сонымен қатар И.А. Зимняяның педагогикалық психологияға қатысты еңбегінде оқыту нәтижелері білімді меңгерумен қатар әрекет пен дағдының қалыптасуымен байланысты қарастырылады [7]. Бұл функционалдық сауаттылықты қалыптастыруда оқушының белсенді әрекетінің қажеттілігін түсіндіреді. Б.А. Тұрғынбаеваның еңбегіндегі педагогикалық шығармашылық мәселелері де мұғалімнің оқушыны дайын жауапқа емес, ізденуге бағыттауының маңызын түсінуге мүмкіндік береді [8].

Осы теориялық тұжырымдарды жинақтай келе, бастауыш сынып оқушысының функционалдық сауаттылығын қалыптастыруды мынадай бірізді әрекет арқылы көрсетуге болады:

БІЛУ → ТҮСІНУ → ҚОЛДАНУ → ТАЛДАУ → БАҒАЛАУ → ШЕШІМ ҚАБЫЛДАУ → ЖАҢА ЖАҒДАЙДА ҚОЛДАНУ.

Функционалдық сауаттылықтың төмен болуына әсер ететін негізгі факторларды да бірнеше топқа бөлуге болады.

Бірінші фактор – теориялық білімнің басымдығы. Оқушы ережені жаттап алғанымен, оның қай кезде және не үшін қолданылатынын түсінбеуі мүмкін.

Екінші фактор – өмірлік жағдайлардың оқу тапсырмаларында аз қолданылуы. Оқушы көбіне оқулықтағы стандартты тапсырмалармен жұмыс істесе, жаңа жағдаятқа бейімделу қиындайды.

Үшінші фактор – оқушының өздігінен шешім қабылдау мүмкіндігінің аз болуы. Егер сабақта барлық әрекетті мұғалім айтып берсе, оқушы дайын алгоритмге үйреніп қалуы мүмкін.

Төртінші фактор – сұрақтардың сипаты. Тек «Не?», «Қашан?», «Қанша?» деген сұрақтармен шектелу баланың ойлауын толық дамытуға жеткіліксіз. «Неліктен?», «Қалай ойлайсың?», «Басқа жолмен шешуге бола ма?», «Егер жағдай өзгерсе не болады?» сияқты сұрақтар оқушыны талдауға және өз ойын негіздеуге бағыттайды.

Бесінші фактор – пәнаралық байланыстың жеткіліксіздігі. Өмірдегі жағдайлар бір ғана пәннің шеңберінде болмайды. Сондықтан функционалдық сауаттылықты қалыптастыру кезінде бірнеше пән бойынша алған білімді байланыстыру қажет.

Функционалдық сауаттылықтың төмен болуы мәселесін тек оқушының оқу үлгерімімен байланыстыру дұрыс емес. Оқушының бағасы жақсы болуы мүмкін, бірақ бұл оның кез келген білімді өмірде еркін қолданатынын толық білдірмейді. Л.С. Выготскийдің еңбектерінде баланың ойлауы мен тілінің дамуы оқу үдерісімен тығыз байланыста қарастырылады [2]. Бұл бастауыш сынып оқушысына тек дайын білім берумен шектелмей, оның ойлауын, түсіндіруін және өз ойын жеткізуін дамыту қажет екенін көрсетеді. В.В. Давыдовтың дамыта оқыту теориясында оқу әрекеті оқушының ойлауын дамытуға бағытталуы керек екені көрсетіледі [3]. Осы тұрғыдан қарағанда функционалдық сауаттылықты дамыту үшін оқушыға дайын жауапты беруден гөрі, мәселені өздігінен талдауға мүмкіндік берген дұрыс.

Дж. Дьюи білім беруді өмірлік тәжірибемен байланыстыра қарастырған. Оның еңбегінде оқу мен тәжірибенің байланысы маңызды орын алады [9]. Бұл идея қазіргі функционалдық сауаттылық мәселесі үшін де маңызды. Себебі бала мектепте алған білімін өмірде қолдануды үйренуі үшін оқу тапсырмалары оның нақты тәжірибесіне жақын болуы қажет. Ж. Пиаже баланың ойлауының жас ерекшелігіне байланысты дамитынын көрсеткен [10]. Сондықтан бастауыш сыныпта берілетін функционалдық тапсырмалар баланың жасына сәйкес, түсінікті және нақты болуы керек. Тым күрделі тапсырма оқушының қызығушылығын төмендетуі мүмкін, ал өте қарапайым тапсырма жаңа ойлау әрекетін талап етпейді. Б. Блумның оқу мақсаттарын жүйелеуге арналған таксономиясы да білімді меңгеру деңгейлерінің біртіндеп

күрделенуін түсіндіруге мүмкіндік береді [11]. Осы тұрғыдан бастауыш сыныптағы тапсырмалар тек білімді еске түсірумен шектелмей, түсіну, қолдану, талдау және бағалау әрекеттеріне біртіндеп көшуі қажет.

Функционалдық сауаттылық мәселесін талдауда халықаралық зерттеулер де маңызды [6]. Алайда PISA зерттеулерінің негізгі нысаны 15 жастағы оқушылар екенін ескеру қажет. Сондықтан оның нәтижелерін бастауыш сынып оқушыларына тікелей қолдану дұрыс емес. PISA материалдары функционалдық сауаттылықтың жалпы білім беру жүйесіндегі маңызын түсіндіретін кеңірек контекст ретінде ғана қарастырылуы мүмкін [12].

Талқылау.

Осы зерттеу нәтижелерін жинақтай отырып, функционалдық сауаттылықты дамытуда мұғалімнің рөлі ерекше екенін айтуға болады. Мұғалім сабақ барысында оқушыға тек «дұрыс жауапты» тапқызуға емес, сол жауапқа қалай келгенін түсіндіруге, өз шешімін дәлелдеуге және білімін жаңа жағдайда қолдануға мүмкіндік беруі қажет. Математика сабағында жай ғана «есепті шығар» деген тапсырманың орнына дүкендегі сатып алу, уақытты жоспарлау, жол ұзақтығын анықтау сияқты өмірлік жағдаяттарды қолдануға болады. Ана тілі немесе әдебиеттік оқу сабақтарында мәтінді оқытып қана қоймай, оқушыдан мәтіндегі ақпаратты күнделікті өмірмен байланыстыруды сұрауға болады. Жаратылыстану сабақтарында табиғи құбылыстарды жаттатудан гөрі, олардың бала өміріндегі көріністерін талдатуға болады. Мұндай тапсырмалар оқушының білімін әртүрлі жағдайға ауыстырып қолдануына мүмкіндік береді.

Сонымен бірге функционалдық сауаттылықты қалыптастыру бір ғана сабақтың немесе бір ғана пәннің міндеті емес. Ол бастауыш білім берудің барлық кезеңінде біртіндеп қалыптасатын дағды ретінде қарастырылуы керек.

Зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын дамыту үшін бірнеше педагогикалық бағытты ұсынуға болады.

1. Өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмаларды көбейту. Тапсырма оқушының күнделікті өмірімен байланысқан кезде білімді қолданудың мағынасы анық болады (ақша санау, уақытты есептеу, қажетті ақпаратты табу, мәтін бойынша шешім қабылдау, табиғи құбылысты түсіндіру сияқты тапсырмалар тиімді).

2. Бір тапсырманы бірнеше жолмен орындауға мүмкіндік беру. Оқушының бір ғана дұрыс алгоритмге тәуелді болып қалмауы үшін тапсырманы әртүрлі жолмен шешуге мүмкіндік берген жөн. Бұл баланың өз шешімін түсіндіруіне жағдай жасайды.

3. Ашық сұрақтарды қолдану: «Неліктен?», «Қалай дәлелдейсің?», «Басқа жолы бар ма?», «Егер жағдай өзгерсе ше?», осы сұрақтар оқушыны ойлануға және өз пікірін негіздеуге бағыттайды.

4. Пәнаралық тапсырмаларды енгізу. Бір тапсырмада оқу, математика және жаратылыстану элементтерін байланыстыру оқушыға білімнің өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді.

5. Оқушының өздігінен жұмыс жасауын қолдау. Мұғалім барлық әрекетті өзі түсіндіріп бермей, оқушыға белгілі бір шешімді өздігінен табуға мүмкіндік жасауы қажет.

6. Қателерді тек нәтиже ретінде емес, оқу мүмкіндігі ретінде қарастыру. Оқушының қате жауабын бірден түзетіп қоюдан бұрын, оның неліктен қателескенін анықтау маңызды. Бұл оқушының өз әрекетін талдауына мүмкіндік береді.

7. Қолдану деңгейіндегі тапсырмаларды жүйелі түрде беру. Функционалдық сауаттылық бір сабақта қалыптаспайды. Сондықтан білімді өмірлік жағдайда қолдануға бағытталған тапсырмалар жүйелі түрде берілуі қажет.

Қорытынды.

Бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығының төмен болуы қазіргі білім беру үшін маңызды мәселелердің бірі. Оның негізгі себебін тек оқушының білім деңгейінің төмендігінен іздеу дұрыс емес. Функционалдық сауаттылықтың қалыптасуы оқу тапсырмаларының мазмұнына, мұғалімнің оқыту тәсіліне, оқушының белсенділігіне және алған білімін тәжірибеде қолдану мүмкіндігіне де байланысты.

Зерттеу нәтижесінде функционалдық сауаттылықты оқушының білімді түсініп, оны нақты және жаңа жағдаяттарда орынды қолдана алу қабілеті ретінде қарастыруға болады. Бұл қабілет оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану-ғылыми сауаттылық, ақпаратпен жұмыс істеу және коммуникация сияқты бірнеше бағыттың өзара байланысы арқылы қалыптасады.

Бастауыш сынып кезеңінде оқушыға дайын ақпаратты жаттатумен қатар, оны қолдануға жағдай жасау маңызды. Осы мақсатта өмірлік жағдаяттарға негізделген тапсырмалар, проблемалық сұрақтар, пәнаралық байланыс, өздігінен шешім қабылдау және өз ойын дәлелдеу жұмыстары жүйелі қолданылуы қажет.

Жалпы алғанда, функционалдық сауаттылықты дамытудағы негізгі бағытты «білімді меңгеру – білімді түсіну – білімді қолдану – жаңа жағдайда шешім қабылдау» жүйесі арқылы көрсетуге болады. Бұл жерде басты назар оқушының қанша ақпарат білетініне емес, сол білімді қай жерде және қалай қолдана алатынына аударылады.

Болашақ зерттеулерде бастауыш сынып оқушыларының функционалдық сауаттылығын нақты тапсырмалар арқылы диагностикалау, оның жеке бағыттарын салыстыру және тиімді педагогикалық әдістердің нәтижелілігін тәжірибелік тұрғыдан зерттеу маңызды.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. UNESCO Institute for Statistics. Functional literacy // UNESCO UIS Glossary. – Montreal: UNESCO Institute for Statistics.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь: психологические исследования. – Москва; Ленинград: Соцэкгиз, 1934. – 324 с.
3. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения. – Москва: ОПЦ «ИНТОР», 1996. – 541 с.
4. Хуторской А.В. Что такое функциональная грамотность // Народное образование. – 2023. – №1. – С. 57-64.
5. Виноградова Н.Ф., Кузнецова М.И., Романова В.Ю. и др. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя / под ред. Н.Ф. Виноградовой. – Москва: Вентана-Граф, 2018. – 286 с.
6. Макажанова Ж.М., Аскаева Д.С., Батаева Ф.А. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамытуда мектепшілік қосымша білім берудің маңыздылығын анықтау // Қарағанды университетінің хабаршысы. Педагогика сериясы. 2025. Т. 30. № 4 (120). С. 159-170.
7. Зимняя И.А. Педагогическая психология. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – Москва: Логос, 2000. – 384 с.
8. Тұрғынбаева Б.А. Ұстаздық шығармашылық. – Алматы, 2007. – 236 б.
9. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. – New York: Macmillan, 1916. – 434 p.
10. Piaget J. The Psychology of Intelligence. – London: Routledge & Kegan Paul, 1950. – 182 p.
11. Bloom B.S. (Ed.). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. – New York: David McKay, 1956.
12. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science. – Paris: OECD Publishing, 2019.

REFERENCES:

1. UNESCO Institute for Statistics. Functional literacy. UNESCO UIS Glossary.
2. Vygotsky L.S. Myshlenie i rech': psikhologicheskie issledovaniya. Moscow; Leningrad: Sotsekgiz, 1934. 324 p.
3. Davydov V.V. Teoriya razvivayushchego obucheniya. Moscow: OPC "INTOR", 1996. 541 p.

4. Khutorskoy A.V. Chto takoe funktsional'naya gramotnost'. Narodnoe obrazovanie, 2023, no. 1, pp. 57–64.
5. Vinogradova N.F., Kuznetsova M.I., Romanova V.Yu. et al. Funktsional'naya gramotnost' mladshego shkol'nika: kniga dlya uchitelya. Ed. by N.F. Vinogradova. Moscow: Ventana-Graf, 2018. 286 p.
6. Makazhanova Zh.M., Askaeva D.S., Bataeva F.A. Oqushylardyn funktsionaldyq sauattylygyn damytuda mektepishilik qosymsha bilim berudin manyzdylygyn anyqtau [Determining the Importance of In-School Additional Education in Developing Students' Functional Literacy]. Karagandy universitetinin khabarshysy. Pedagogika seriyasy, 2025, vol. 30, no. 4(120), pp. 159–170.
7. Zimnyaya I.A. Pedagogicheskaya psikhologiya. 2nd ed., revised and enlarged. Moscow: Logos, 2000. 384 p.
8. Turgynbayeva B.A. Ustazdyq shyǵarmashylyq. Almaty, 2007. 236 p.
9. Dewey J. Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education. New York: Macmillan, 1916. 434 p.
10. Piaget J. The Psychology of Intelligence. London: Routledge & Kegan Paul, 1950. 182 p.
11. Bloom B.S. (Ed.). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. New York: David McKay, 1956.
12. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science. Paris: OECD Publishing, 2019.

КЕШЕНДІ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ТҰРАҚТЫЛЫҚ
КОМПЛЕКСНАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ И УСТОЙЧИВОСТЬ
INTEGRATED SAFETY AND SUSTAINABILITY

УДК: 355.232.5
МРНТИ: 14.35.21

ЖАУМИТОВА М.Д.

доктор по профилю «Экономика», профессор, Национальный университет обороны Республики Казахстан, г. Астана

КАДРОВАЯ ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТОВ В СФЕРЕ МОБИЛИЗАЦИОННОЙ ПОДГОТОВКИ

Аннотация. В статье рассматривается кадровая преемственность как один из значимых факторов обеспечения качества и эффективности подготовки специалистов в сфере мобилизационной подготовки. Актуальность исследования обусловлена необходимостью сохранения профессионального опыта, методических компетенций и накопленных образовательных практик при изменении кадрового состава образовательной организации. Статья подготовлена с использованием системного, сравнительного и структурно-функционального подходов, методов анализа, обобщения и экспертной оценки. Рассмотрена взаимосвязь между профессиональным опытом профессорско-преподавательского состава, преемственностью образовательных практик, качеством подготовки обучающихся и устойчивостью образовательного процесса. Обоснована необходимость сохранения кадрового состава действующего профессорско-преподавательского состава и создания условий для его дальнейшего профессионального и должностного развития. Предложены основные направления совершенствования кадровой политики, включающие наставничество, передачу методического опыта, повышение квалификации, профессиональный рост и формирование кадрового резерва. Сделан вывод о том, что кадровая преемственность должна рассматриваться как системный элемент управления качеством подготовки специалистов.

Ключевые слова: кадровая преемственность, мобилизационная подготовка, подготовка специалистов, профессорско-преподавательский состав, кадровый потенциал, профессиональное развитие, образовательный процесс, наставничество, кадровая политика, качество подготовки.

ЖАУМИТОВА М.Д.

«Экономика» бейіні бойынша докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық Қорғаныс Университеті, Астана қаласы

КАДРЛЫҚ САБАҚТАСТЫҚ ЖҰМЫЛДЫРУ ДАЙЫНДЫҒЫ САЛАСЫНДА МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ ТИІМДІЛІГІН АРТТЫРУ ФАКТОРЫ РЕТІНДЕ

Андатпа. Мақалада кадрлық сабақтастық жұмылдыру дайындығы саласында мамандарды даярлаудың сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ететін маңызды факторлардың бірі ретінде қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі білім беру ұйымының кадрлық құрамының өзгеруі жағдайында кәсіби тәжірибені, әдістемелік құзыреттерді және жинақталған білім беру тәжірибелерін сақтап қалу қажеттілігімен негізделеді. Мақала жүйелік, салыстырмалы және құрылымдық-функционалдық тәсілдер, сондай-ақ талдау, жинақтау және сараптамалық бағалау әдістері негізінде әзірленді. Профессор-оқытушылар құрамының кәсіби тәжірибесі, білім беру

практикаларының сабақтастығы, білім алушыларды даярлау сапасы және білім беру процесінің тұрақтылығы арасындағы өзара байланыс қарастырылды. Қолданыстағы профессор-оқытушылар құрамын сақтау және оның одан әрі кәсіби әрі лауазымдық дамуына жағдай жасау қажеттілігі негізделді. Кадр саясатын жетілдірудің негізгі бағыттары ұсынылды. Олар тәлімгерлікті дамыту, әдістемелік тәжірибені беру, біліктілікті арттыру, кәсіби өсу және кадрлық резервті қалыптастыруды қамтиды.

Түйінді сөздер: кадрлық сабақтастық, жұмылдыру даярлығы, мамандарды даярлау, профессор-оқытушылар құрамы, кадрлық әлеует, кәсіби даму, білім беру процесі, тәлімгерлік, кадр саясаты, даярлау сапасы.

ZHAUMITOVA M.D.

Doctor of Economics, Professor, National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana

STAFF SUCCESSION AS A FACTOR IN ENHANCING THE EFFECTIVENESS OF SPECIALIST TRAINING IN THE FIELD OF MOBILIZATION TRAINING

Annotation. The article examines staff succession as one of the significant factors in ensuring the quality and effectiveness of specialist training in the field of mobilization training. The relevance of the study is determined by the need to preserve professional experience, methodological competencies, and accumulated educational practices amid changes in the staffing structure of an educational organization. The article was prepared using systemic, comparative, and structural-functional approaches, as well as methods of analysis, generalization, and expert assessment. The study examines the relationship between the professional experience of academic staff, the continuity of educational practices, the quality of learner training, and the sustainability of the educational process. The necessity of retaining the existing academic staff and creating conditions for their further professional and career development is substantiated. The main areas for improving personnel policy are proposed, including mentoring, the transfer of methodological experience, professional development, career advancement, and the formation of a personnel reserve. The study concludes that staff succession should be regarded as a systemic element of quality management in specialist training.

Keywords: staff succession, mobilization training, specialist training, academic staff, human resources potential, professional development, educational process, mentoring, personnel policy, training quality

Введение. В соответствии с действующим законодательством качество подготовки специалистов определяется совокупностью организационных, методических, материально-технических и кадровых факторов.

При этом особое значение принадлежит профессорско-преподавательскому составу, поскольку именно преподаватели обеспечивают передачу профессиональных знаний, формируют практические компетенции обучающихся и участвуют в совершенствовании образовательных программ [1].

В сфере мобилизационной подготовки значение кадровой составляющей приобретает дополнительную актуальность. Подготовка специалистов требует не

только знания нормативных и организационных основ, но и понимания практических механизмов планирования, управления, взаимодействия и принятия решений в соответствующей сфере [2].

В условиях кадровых изменений сохранение накопленного профессионального и методического опыта приобретает особое значение для обеспечения устойчивости образовательного процесса. Профессиональный стандарт для педагогов (профессорско-преподавательского состава) организаций высшего и (или) послевузовского образования предусматривает развитие профессиональных компетенций преподавателей, планирование их переподготовки и повышения квалификации, а также профессиональное и карьерное развитие [3].

Таким образом, кадровая политика образовательной организации должна быть направлена не только на привлечение новых специалистов, но и на сохранение преемственности, передачу накопленного опыта и создание условий для дальнейшего профессионального и должностного развития действующего профессорско-преподавательского состава.

Особую роль играет сохранение основного кадрового состава, которое на протяжении определённого периода обеспечивает реализацию образовательного процесса, формирует методическую базу и приобретает специализированный опыт. Следует отметить, что последовательное развитие такого кадрового потенциала позволяет обеспечить стабильность образовательной деятельности и одновременно создавать условия для профессионального роста преподавателей.

Целью исследования является определение роли кадровой преемственности в повышении эффективности подготовки специалистов в сфере мобилизационной подготовки.

Для достижения поставленной цели определены следующие задачи:

- раскрыть содержание понятия кадровой преемственности;
- определить её значение для подготовки специалистов;
- выявить основные факторы, влияющие на сохранение профессионального опыта профессорско-преподавательского состава;
- определить направления профессионального развития действующего кадрового состава;
- предложить модель обеспечения кадровой преемственности в образовательной организации.

Материалы и методы. Методологическую основу исследования составили системный, структурно-функциональный и компетентностный подходы.

Системный подход позволил рассмотреть кадровую преемственность как элемент общей системы управления качеством образовательного процесса.

Структурно-функциональный подход применялся для определения взаимосвязи между профессиональным составом преподавателей, распределением функциональных обязанностей, методической работой и результатами подготовки обучающихся.

В исследовании использовались методы анализа научной и учебно-методической литературы, обобщения практического опыта, сравнительного анализа и экспертной оценки.

В качестве основных критериев оценки кадровой преемственности рассматривались:

- продолжительность работы специалистов по соответствующему направлению;

- наличие профессионального и педагогического опыта;
- уровень методической подготовки;
- участие в разработке и совершенствовании учебно-методических материалов;
- способность передавать накопленный опыт новым сотрудникам;
- участие в повышении квалификации и профессиональном развитии;
- наличие условий для карьерного и должностного роста.

На основании указанных критериев предложена модель кадровой преемственности, включающая четыре взаимосвязанных элемента: сохранение кадрового ядра, передача опыта, профессиональное развитие и формирование кадрового резерва.

Результаты. Проведённое исследование показывает, что кадровая преемственность оказывает непосредственное влияние на устойчивость образовательного процесса и качество подготовки специалистов.

Первым компонентом кадровой преемственности является сохранение квалифицированного состава. Преподаватели, длительное время работающие по соответствующему направлению, обладают не только теоретическими знаниями, но и накопленным опытом организации образовательного процесса, знакомы с особенностями контингента обучающихся, содержанием образовательных программ, методическими подходами и организационными механизмами реализации дисциплин [4].

Вторым компонентом является передача профессионального и методического опыта. Накопленные знания должны сохраняться не только на уровне отдельных сотрудников, но и становиться частью организационного опыта образовательной организации. Для этого целесообразно развивать систему наставничества, совместной разработки учебно-методических материалов, открытых занятий и методических семинаров [5, 6].

Третьим компонентом выступает профессиональное развитие действующего профессорско-преподавательского состава. Вместе с тем, сохранение кадровой преемственности не означает отказ от обновления состава или методов работы. Напротив, действующие специалисты должны иметь возможность повышать квалификацию, расширять компетенции и последовательно переходить на более высокий уровень профессиональной и должностной ответственности [7, 8].

Четвёртым компонентом является формирование кадрового резерва. Подготовка будущих специалистов и руководителей должна осуществляться заблаговременно, такой подход позволяет снизить риски, связанные с внезапным кадровым дефицитом, и обеспечить непрерывность образовательного процесса [9].

Таким образом, рассмотренные подходы позволяют рассматривать кадровую преемственность как комплексный процесс, включающий сохранение квалифицированного состава, передачу профессионального и методического опыта, непрерывное профессиональное развитие профессорско – преподавательского состава и формирование кадрового резерва.

На основе выделенных компонентов предлагается рассмотреть модель обеспечения кадровой преемственности в образовательной организации, объединяющая механизмы сохранения, развития и воспроизводства кадрового потенциала.

Модель предполагает взаимосвязь наставничества, профессионального развития, передачи опыта и подготовки кадрового резерва, что обеспечивает не только сохранение накопленного опыта, но и планомерное обновление профессорско-преподавательского состава, изложено на рисунке 1.

Рисунок 1. Модель кадровой преемственности

Эффективность модели кадровой преемственности определяется взаимосвязью между её основными элементами.

К примеру, если профессиональный опыт не передаётся новым сотрудникам, образовательная организация становится зависимой от отдельных специалистов.

В случае отсутствия возможности профессионального роста, снижается мотивация действующего профессорско – преподавательского состава.

Если не формируется кадровый резерв, возникает риск нарушения преемственности при естественном обновлении кадрового состава.

Таким образом, эффективная кадровая политика должна сочетать сохранение накопленного опыта и последовательное обновление кадрового потенциала.

Для сферы мобилизационной подготовки данный подход имеет особое значение, поскольку профессиональные компетенции преподавателей формируются не только посредством формального образования, но и в процессе длительной практической и методической работы.

Обсуждение. Результаты исследования позволяют рассматривать кадровую преемственность не как формальный кадровый процесс, а как один из механизмов обеспечения качества образовательной деятельности.

Важным условием является создание сбалансированной кадровой модели, при которой опытные специалисты сохраняют возможность дальнейшего профессионального развития, а молодые сотрудники получают возможность перенимать накопленные знания и постепенно включаться в самостоятельную профессиональную деятельность.

Особое внимание следует уделить действующему профессорско-преподавательскому составу, который на протяжении последних двух лет обеспечивает работу по соответствующему направлению с момента формирования данного кадрового состава. За этот период специалистами формируются профессиональные компетенции, накапливается методический опыт и создаётся образовательная база.

В связи с этим целесообразно не только сохранять данный кадровый потенциал, но и создавать условия для его дальнейшего профессионального и должностного развития. Продвижение специалистов, уже обладающих необходимым опытом, позволяет одновременно решать несколько задач: сохранять преемственность, повышать мотивацию работников, закреплять профессиональные компетенции внутри организации и формировать основу для подготовки будущих руководителей.

Перспективным направлением является внедрение индивидуальных траекторий профессионального развития преподавателей. Такая система может включать

повышение квалификации, участие в научно-методической деятельности, разработку учебных материалов, наставничество, участие в профессиональных мероприятиях и последовательное продвижение по должностям.

Для повышения эффективности кадровой преемственности рекомендуется:

- разработать систему оценки профессионального потенциала профессорско-преподавательского состава;
- определить индивидуальные направления профессионального развития;
- внедрить механизм наставничества;
- обеспечить сохранение и систематизацию учебно-методических материалов;
- создавать возможности для участия преподавателей в научно-исследовательской работе;
- формировать кадровый резерв;
- предусмотреть прозрачные критерии профессионального и должностного роста.

Таким образом, кадровая преемственность должна рассматриваться как долгосрочный процесс, направленный на сохранение профессионального опыта, развитие компетенций и воспроизводство кадрового потенциала.

Заключение

Проведённое исследование позволяет сделать вывод о значимой роли кадровой преемственности в обеспечении эффективности подготовки специалистов в сфере мобилизационной подготовки.

Стабильность профессорско-преподавательского состава способствует сохранению профессионального и методического опыта, обеспечивает последовательность образовательного процесса и создаёт условия для дальнейшего совершенствования подготовки специалистов.

Значимым фактором выступает сохранение действующего кадрового состава, уже обладающего опытом работы по соответствующему направлению. При этом кадровая преемственность должна сочетаться с профессиональным развитием преподавателей и формированием условий для их дальнейшего должностного роста.

В свою очередь, реализация подходов, указанных в Модели кадровой преемственности позволит снизить риски потери накопленного опыта, повысить мотивацию профессорско-преподавательского состава, обеспечить устойчивость образовательного процесса и сформировать условия для долгосрочного развития системы подготовки специалистов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании».

2. О мобилизационной подготовке и мобилизации / Закон Республики Казахстан от 16 июня 1997 года № 127-І.
3. Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 ноября 2023 года № 591 «Об утверждении профессионального стандарта для педагогов (профессорско-преподавательского состава) организаций высшего и (или) послевузовского образования».
4. Аверкиева Г. В., Щекина С. С. Педагогическая практика как рефлексивная среда формирования профессионального опыта будущего учителя // [научное издание].
5. Осадчук О. Л., Рыбакова Н. Н. Опыт разработки и внедрения программы наставничества «педагог – педагог» в автодорожном университете // Наука о человеке: гуманитарные исследования.
6. Панина С. В. О наставничестве в высшем образовании // Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М. К. Аммосова. Серия: Педагогика. Психология. Философия. 2023. № 4. С. 56–64.
7. Сергунин К. Н. Профессиональное развитие преподавательского состава высшей школы в рамках получения дополнительного профессионального образования: некоторые проблемы и перспективы // Аудиторские ведомости. 2024. № 4. с. 255–259.
8. Стародубцев В. А., Исаева Е. В. Повышение квалификации НПР: персонализация профессионального развития // Высшее образование в России. 2017. № 1. с. 93–98.
9. Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023–2029 годы: Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248.

REFERENCES:

1. Zakon Respubliki Kazakhstan ot 27 iyulya 2007 goda № 319-III «Ob obrazovanii».
2. O mobilizatsionnoy podgotovke i mobilizatsii / Zakon Respubliki Kazakhstan ot 16 iyunya 1997 goda № 127-І.
3. Prikaz Ministra nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazakhstan ot 20 noyabrya 2023 goda № 591 «Ob utverzhdenii professionalnogo standarta dlya pedagogov (professorsko-prepodavatelskogo sostava) organizatsiy vysshego i (ili) poslevuzovskogo obrazovaniya».
4. Averkieva G. V., Schekina S. S. Pedagogicheskaya praktika kak reflektivnaya sreda formirovaniya professionalnogo opyta buduschego uchitelya // [nauchnoe izdanie].
5. Osadchuk O. L., Rybakova N. N. Opyt razrabotki i vnedreniya programmy nastavnichestva «pedagog – pedagog» v avtodorozhnom universitete // Nauka o cheloveke: humanitarnye issledovaniya.

6. Panina S. V. O nastavnichestve v vysshem obrazovanii // Vestnik Severo-Vostochnogo federalnogo universiteta im. M. K. Ammosova. Seriya: Pedagogika. Psikhologiya. Filosofiya. 2023. № 4. S. 56–64.
7. Sergunin K. N. Professionalnoe razvitie prepodavatelskogo sostava vysshey shkoly v ramkakh polucheniya dopolnitelnogo professionalnogo obrazovaniya: nekotorye problemy i perspektivy // Auditorskie vedomosti. 2024. № 4. s. 255–259.
8. Starodubtsev V. A., Isaeva E. V. Povyshenie kvalifikatsii NPR: personalizatsiya professionalnogo razvitiya // Vysshee obrazovanie v Rossii. 2017. № 1. s. 93–98.
9. Ob utverzhdenii Kontseptsii razvitiya vysshego obrazovaniya i nauki v Respublike Kazakhstan na 2023–2029 gody: Postanovlenie Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 28 marta 2023 goda № 248.

ӘОЖ: 009

ҒТАМР: 15.01.11

РЫСКУЛБЕКОВ А.И.¹, ЖАМПЕИСОВ Г.Н.²

¹ *Философия ғылымдарының докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университеті, Астана қаласы, Қазақстан. ORCID: 0000-0001-6894-9974 E-mail: ryskulbekov.a73@mail.ru*

² *Философия ғылымдарының докторы (PhD), профессор, Қазақстан Республикасы Әскери ғылымдар академиясының профессоры, Астана қ., Қазақстан. ORCID: 0009-0006-9367-1031 E-mail: Gaziz-kui@mail.ru*

ЖАУЫНГЕРЛІК МІНДЕТТЕРДІ ОРЫНДАУ КЕЗІНДЕ ЖЕКЕ ҚҰРАМНЫҢ МОРАЛЬДЫҚ-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Андатпа. Мақалада Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жеке құрамының жауынгерлік міндеттерді орындау кезіндегі моральдық-психологиялық тұрақтылығы мәселелері қарастырылады. Қазіргі заманғы әскери қақтығыстар жағдайындағы адам факторының маңызы, сондай-ақ әскери қызметшілердің тұрақты моральдық-психологиялық жағдайын қалыптастырудағы мотивациялық, интеллектуалдық, еріктік және эмоционалдық компоненттердің рөлі ашылады. Әскери ұжымның, командирлердің, әскери тәртіптің, кәсіби және жауынгерлік даярлықтың әскери қызметшілердің күрделі және экстремалды жағдайларда өзін-өзі ұстай білуіне, шешімді әрекет етуіне және қойылған міндеттерді орындауға дайындығына ықпалына ерекше назар аударылады. Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын бейбіт уақытта жүйелі әрі үздіксіз қалыптастыру қажеттілігі негізделеді. Мақалада моральдық-психологиялық тұрақтылық жауынгерлік әзірліктің маңызды құрамдас бөлігі және жауынгерлік міндеттерді тиімді орындаудың негізгі факторларының бірі болып табылады деген қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: моральдық-психологиялық тұрақтылық, жеке құрам, әскери қызметшілер, Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері, жауынгерлік міндеттер, әскери ұжым, жауынгерлік даярлық, әскери тәртіп, мотивация, психологиялық тұрақтылық.

РЫСКУЛБЕКОВ А.И.¹, ЖАМПЕИСОВ Г.Н.²

¹ *Доктор философий (PhD), ассоциированный профессор, Национальный университет обороны Республики Казахстан, г. Астана, Казахстан. ORCID: 0000-0001-6894-9974 E-mail: ryskulbekov.a73@mail.ru*

² *Доктор философий (PhD), профессор, профессор Академий военных наук Республики Казахстан, г. Астана, Казахстан. ORCID: 0009-0006-9367-1031 E-mail: Gaziz-kui@mail.ru*

К ВОПРОСАМ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ЛИЧНОГО СОСТАВА ПРИ ВЫПОЛНЕНИИ БОЕВЫХ ЗАДАЧ

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы морально-психологической устойчивости личного состава Вооружённых Сил Республики Казахстан при выполнении боевых задач. Раскрывается значение человеческого фактора в современных условиях ведения военных

конфликтов, а также роль мотивационного, интеллектуального, волевого и эмоционального компонентов в формировании устойчивого морально-психологического состояния военнослужащих. Особое внимание уделяется влиянию воинского коллектива, командиров, воинской дисциплины, профессиональной и боевой подготовки на способность военнослужащих сохранять самообладание, решительность и готовность к выполнению поставленных задач в сложных и экстремальных условиях. Обосновывается необходимость системного и непрерывного формирования морально-психологической устойчивости личного состава уже в мирное время. Сделан вывод о том, что морально-психологическая устойчивость является важной составляющей боевой готовности и одним из ключевых факторов эффективного выполнения боевых задач.

Ключевые слова: морально-психологическая устойчивость, личный состав, военнослужащие, Вооружённые Силы Республики Казахстан, боевые задачи, воинский коллектив, боевая подготовка, воинская дисциплина, мотивация, психологическая устойчивость.

RYSKULBEKOV A.I.¹, ZHAMPEISOV G.N.²

¹ Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, National Defense University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan. ORCID: 0000-0001-6894-9974 E-mail: ryskulbekov.a73@mail.ru

² Doctor of Philosophy (PhD), Professor, Professor of the Academy of Military Sciences of the Republic of Kazakhstan, Astana, Kazakhstan. ORCID: 0009-0006-9367-1031 E-mail: Gaziz-kui@mail.ru

ISSUES OF MORAL AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE OF MILITARY PERSONNEL IN THE PERFORMANCE OF COMBAT MISSIONS

Annotation. The article examines the issues of the moral and psychological resilience of military personnel of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan in the performance of combat missions. The importance of the human factor in modern armed conflicts is considered, as well as the role of motivational, intellectual, volitional and emotional components in maintaining a stable moral and psychological state of military personnel. Particular attention is paid to the influence of the military team, commanders, military discipline, professional and combat training on the ability of servicemen to maintain self-control, determination and readiness to perform assigned tasks in difficult and extreme conditions. The necessity of systematic and continuous development of the moral and psychological resilience of military personnel in peacetime is substantiated. The article concludes that moral and psychological resilience is an important component of combat readiness and one of the key factors in the effective performance of combat missions.

Keywords: moral and psychological resilience, military personnel, servicemen, Armed Forces of the Republic of Kazakhstan, combat missions, military team, combat training, military discipline, motivation, psychological resilience.

Кіріспе.

Соңғы онжылдықтағы жаһандық өзгерістер қарама-қарсы тұрған алпауыт мемлекеттер мен әскери-саяси блоктардың өзара текетіресінен туындаған тежеуші фактордың әлсіреуіне алып келді. Сонымен қатар мемлекетаралық қайшылықтар күшейіп, аумақтар мен ресурстарға қатысты талаптар шиеленісе түсті. Өкінішке қарай, қалыптасып отырған халықаралық қатынастар жүйесі әскери қауіп-

қатерлердің деңгейін төмендеткен жоқ. Мемлекеттер арасындағы өзара қарым-қатынаста күш басымдығы әлі де шешуші фактор болып қалып отыр. Бұған Таяу Шығыстағы және Украинадағы оқиғалар мысал бола алады.

Ғылым мен техниканың қарқынды дамуы соғыс жүргізу құралдарында түбегейлі өзгерістерге алып келді. Олардың орасан зор қиратушы күші бар және күрестің стратегиялық мақсаттарына қысқа мерзім ішінде қол жеткізуге мүмкіндік береді. Әскери істің материалдық-техникалық жағы жаңа сипатқа ие болған жағдайда қазіргі заманғы соғыста адамның рөлін төмендетуге жол бермеу қажет. Кез келген қаруды адамдар қолданады, сондықтан шешуші рөл де соларға тиесілі. Себебі қаруды адамдар жасайды және оны қарсыласқа қарсы күресте пайдаланады. Бұл жағдай адамдар мен техниканың арақатынасының шынайы диалектикасын көрсетеді және кез келген соғыстағы екі тарапқа да қатысты.

Тарихтан белгілі болғандай, қару-жарақ пен басқа да күрес құралдарының жеткілікті мөлшерде және ұқсас болуының өзінде соғыс бір тараптың жеңісімен, екінші тараптың жеңілісімен аяқталады. Мұның себебі соғыс барысында қару-жарақ пен басқа да күрес факторларының әртүрлі тәсілдермен, әртүрлі шешімділікпен және тиімділікпен қолданылуында. Бұл тек адамдардың шеберлігіне ғана емес, ең алдымен олардың жүргізіліп жатқан күрестің мақсаттары мен міндеттерін қалай түсінетініне және оларға деген көзқарасына байланысты. Бұған тарихтағы Кеңес халқының фашистік Германияны жеңуі мысал бола алады.

Негізгі бөлім

Зерттеудің мақсаты.

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жеке құрамының жауынгерлік тапсырмаларды орындау кезіндегі моральдық-психологиялық төзімділігін қалыптастыру мен нығайтудың негізгі факторлары мен жағдайларын анықтау.

Зерттеудің міндеті.

1 Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығының мәні мен мазмұнын ашып көрсету, оның негізгі компоненттерін анықтау: мотивациялық, зияткерлік, ерік-жігер және эмоционалдық;

2 Әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастырудың негізгі шарттарын анықтау, соның ішінде әскери-кәсіби дайындық, мақсаттар мен міндеттерді түсіну, жауапкершілік, тәртіп, ұйысқандық және жолдастық қолдау;

3 Сабақтарды жауынгерлік жағдайға барынша жақындатуды, жауынгерлік үйлесімділікті қалыптастыруды және әскери ұжымдағы сенімді нығайтуды ескере отырып, жауынгерлік даярлық пен командирлердің қызметі барысында жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын арттырудың негізгі бағыттарын

негіздеу.

Зерттеу материалдары мен әдістері.

Әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығы, әскери психология және жеке құрамды даярлау мәселелері бойынша ғылыми және оқу-әдістемелік әдебиеттер, сондай-ақ қорғаныс қабілеті мен әскери қызмет мәселелеріне арналған нормативтік-аналитикалық материалдар зерттеу материалдары болып қызмет етті. Жұмыста Б. Момышұлының [2], Г.Д. Луковтың [5], М.П. Шерстневтің [6], Г.К. Жуковтың [7] еңбектері, сондай-ақ әскерлердің моральдық-психологиялық жағдайын бағалау бойынша оқу құралы пайдаланылды.

Зерттеу әдістері: ғылыми әдебиеттер мен әскери-психологиялық тәжірибені талдау және қорытындылау, салыстырмалы талдау, моральдық-психологиялық тұрақтылықты анықтаудың ғылыми тәсілдерін жүйелеу және жіктеу, сондай-ақ оның негізгі компоненттерінің — мотивациялық, зияткерлік, ерік-жігер және эмоционалдық компоненттердің құрылымдық-функционалдық талдауы.

Көрсетілген әдістерді қолдану жауынгерлік міндеттерді орындау кезінде жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастырудың негізгі факторларын, шарттары мен бағыттарын анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеудің әдістемелік негізі.

Зерттеудің әдістемелік негізін жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын өзара байланысты компоненттердің біртұтас жүйесі ретінде қарастыруға мүмкіндік беретін жүйелі, құрылымдық-функционалдық және іс-әрекеттік тәсілдер құрады. Зерттеу шеңберінде моральдық-психологиялық тұрақтылық өзара байланыста және өзара тәуелділікте болатын мотивациялық, зияткерлік, ерік-жігер және эмоционалдық компоненттер арқылы қарастырылады.

Сондай-ақ зерттеудің негізін әскери қызметшінің экстремалды жағдайлардағы мінез-құлқы туралы әскери психологияның ережелері, сондай-ақ әскери-кәсіби дайындық, мақсаттар мен міндеттерді түсіну, әскери тәртіп, жауапкершілік және әскери ұжымның ұйысқандығы арқылы жеке құрамның тұрақты моральдық-психологиялық жағдайын қалыптастырудың ғылыми тәсілдері құрады.

Пайдаланылған әдебиеттерде ұсынылған әскери психология және әскери қызметшілердің моральдық-психологиялық тұрақтылығы проблемалары бойынша еңбектер теориялық негіз болды.

Зерттеу нәтижелері және оларды талқылау.

Қазіргі заманғы күрес әдістері адамдардың санасына әсер етіп, олардың барлық практикалық қызметін реттеуге мүмкіндік береді. Кез келген әрекетке деген ұмтылыс адам санасы арқылы өтіп, оның ерік-жігері мен идеологиясына, психологиясына, белгілі бір саяси және діни мақсаттар үшін күресуге деген

дайындығына айналады.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.-Ж. К. Тоқаев: «Әскери қызметтің беделін арттыру және елдің қорғаныс қабілетін нығайту – мемлекеттік басымдық», – деп атап өтеді [1].

Қазақстан Республикасының Қарулы Күштері бейбіт уақытта әскери қауіпсіздік міндеттерін (сыртқы және ішкі) шешуге, Қазақстан Республикасына және оның одақтастарына жасалған агрессияны тойтаруға, сондай-ақ заңнамаға сәйкес жеке құрамнан жоғары ұйымдастырушылықты талап ететін және өмірге қауіп төндіретін өзге де міндеттерді орындауға арналған.

Қазіргі таңда Қазақстан армиясы жоғары мобильділікке және қақтығыстар жағдайында міндеттерді дербес немесе одақтас мемлекеттердің қарулы күштерімен бірлесіп орындау қабілетіне ие.

Алайда әскери қақтығыстар ауқымы мен қарқындылығының төмендеуіне қарамастан, барған сайын кеңістіктік сипат алып, оларда жанама стратегиялық іс-қимылдар кеңінен қолданылуда. Олардың қатарына саяси және психологиялық қысым, экономикалық санкциялар, көлік коммуникацияларын қоршау, күш көрсету жатады.

Мұның барлығы Қазақстан Республикасы Қарулы Күштері жеке құрамының жауынгерлік міндеттерді орындау кезіндегі моральдық-психологиялық жағдайының тұрақтылығын арттыру мәселесінде жаңа тәсілдерді іздеуді талап етеді.

Ұрыс жағдайының негізгі ерекшеліктерін ескере отырып, бейбіт уақыттағы әскери қызметшілерді даярлаудың бүкіл процесі, негізінен, қажет болған жағдайда қазіргі заманғы күрделі ұрыс жағдайында әрекет етуге мүмкіндік беретін жеке қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған. Ұрыста әрекет ету дегеніміз – жауынгерлік міндеттерді орындау. Бұл міндеттер әрбір ұрысқа қатысушының алдына қойылып, нақты жағдайларда шешіледі. Сондықтан олардың өзіндік ерекшеліктері бар және бұл ерекшеліктерді әскерлердің даярлығын ұйымдастыру мен өткізу кезінде ескеру қажет.

Әскери істің көрнекті теоретигі әрі тәжірибелі маманы Б. Момышұлы: «Егер жауынгерлердің жаны бекем болмаса, ең мықты бекіністің де құны шамалы», – деп атап өткен [2].

Әскери қызметші әрекет ететін жағдай әрдайым психологиялық шиеленіспен байланысты. Жауынгерлік жағдайда адам үнемі қауіп-қатердің ортасында болады. Бұл жағдай жауынгерден зор батылдықты, өзін-өзі ұстай білуді және төзімділікті талап етеді. Әртүрлі жауынгерлердің экстремалды жағдайларға психологиялық реакциясы бірдей болмайды. Кейбіреулер мұндай жағдайда жұмылып, есеппен әрі батыл әрекет етеді. Ал басқалары, керісінше, қиын жағдайдың әсерінен әрекет ету

қабілетін жоғалтып, күресуге деген ерік-жігерінен айырылып, моральдық-психологиялық тұрақтылығын төмендетуі мүмкін.

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығы – оның әлеуметтік функцияларын жоғалтпай, деструктивті факторлар мен экстремалды жағдайлардың әсеріне қарсы тұру қабілеті [3, 19-б.].

Бұл жағдайда «тұрақтылық» термині моральдық-психологиялық жағдайдың негізгі элементтері жүйесінің (қажеттіліктер, уәждер, құндылық бағдарлары, қоғамдық пікір, дәстүрлер, сенімдер) жетілу, тұрақтылық және жағымсыз әсерлерге төзімділік деңгейін сипаттайды [4, 23-б.].

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығының ерекшелігі – оның өзіндік дербес пәндік сипаты болмайды, керісінше әскери ұжымның мәнін айқындайтын нақты байланыстар мен қарым-қатынастардың мазмұны арқылы көрініс табады.

Жеке құрам өзіне жүктелген жауынгерлік міндеттерді табысты орындауы үшін бірқатар жағдайлардың болуы қажет [3, 19-б.]:

- әскери ұжымның әрбір мүшесінің жоғары әскери-кәсіби даярлығы. Бұл бірлескен жауынгерлік қызмет процесінің қалыпты жүруі үшін қажет;
- барлық әскери қызметшілердің бөлімше, әскери бөлім, кеме алдында тұрған ортақ мақсаттарды терең түсінуі;
- әрбір жауынгердің ұжым, қызметтестері және командирлері алдындағы жауапкершілігі, жеке мүдделерін бөлімшенің жауынгерлік әзірлігінің қажеттіліктеріне бағындыра білуі;
- әскери ұжым мүшелерінің әлеуметтік белсенділігі. Бұл ретте әскери қызметшілер қоғамдық істерге бейжай қарамай, ұжымның әрбір мүшесінің жеке қадір-қасиетіне құрметпен қарайды.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығының құрылымында мотивациялық, интеллектуалдық, еріктік және эмоционалдық компоненттерді бөліп көрсетуге болады. Олардың барлығы өзара байланысты және бір-біріне тәуелді [3, 20-б.].

Жауынгерлік міндеттерді орындау жағдайындағы жауынгерлердің мінез-құлқындағы мотивтердің моральдық-психологиялық тұрақтылық құрылымындағы компонент ретіндегі маңызын аша отырып, мотивтер адамның жекелеген қимылдарға, әрекеттерге, іс-әрекеттерге және жалпы қызметке итермелейтін күштер екенін атап өткен жөн. Мотивтер адамның саналы әрекетінің іске асу жағын білдіреді, өйткені дәл солар арқылы сана адамның ақыл-ойын, сезімі мен ерік-жігерін бағыттап отырып, оның мінез-құлқын реттейді [5, 57-б.].

Бұл тәуелділік жауынгерлік міндеттерді орындау жағдайында қалай көрінеді?

Біріншіден, әскери қызметтің мақсаттары мен міндеттерін түсінудің әсерінен жауынгерлерде әскери іс-қимылдар басталғанға дейін болған көптеген мотивтер ұрыс барысында әлсірейді немесе күшейеді.

Екіншіден, осы мотивтердің кейбірі ұрыс барысында жойылып, ал кейбір жаңа мотивтер пайда болады [5, 58-б.].

Интеллектуалдық компонент жеке құрамның техникалық, жалпы және идеялық-теориялық даярлығының осындай деңгейін сипаттайды, ол барлық жауынгерлерге жауынгерлік жағдайдың әртүрлі өзгерістерін барабар бағалауға және туындаған қиындықтарды еңсерудің оңтайлы жолдарын әзірлеуге мүмкіндік береді.

Интеллектуалдық сезімдерге болжам жасау сезімі, қызығушылық сезімі, таңдану сезімі, жаңалықты сезіну, өлшем сезімі, ақиқаттылыққа деген сенімділік сезімі жатады [6, 29-б.].

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығында еріктік және эмоционалдық компоненттер де маңызды рөл атқарады.

Ерікті іс-әрекет (ерік-жігер) – адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру жолындағы кедергілерді жеңу қабілеті. Ерік-жігер еріктік психикалық процестердің жүзеге асуын қамтамасыз етеді. Оларға қалау, ұмтылыс, ниет және шешім қабылдау жатады. Еріктік психикалық процестер адамның тактикалық және жедел мақсаттарын қалыптастырудың негізінде жатыр [6, 30-б.].

Эмоционалдық қызмет деп адамның сезімдік өмірінің мәнін құрайтын эмоцияларды, көңіл-күйді және сезімдерді түсінеміз. Эмоциялар ішкі тітіркендіргіштер мен қоршаған орта факторларын бағалау тәсілдерінің бірі болып табылады [6, 27-б.].

Әскери ұжымда жекелеген әскери қызметшілердің ерік-жігерін ұжымның бірыңғай ерік-жігеріне біріктіру әскери қызметшілердің командирлердің бұйрықтарына саналы түрде бағынуы, олардың жоғары орындаушылық тәртібі мен тәртіптілігі, сондай-ақ әрбір әскери қызметшінің әскери жарғыларда белгіленген бөлімшедегі мінез-құлық нормалары мен ережелерін ерікті түрде қабылдауы арқылы жүзеге асырылады.

Ұжымның моральдық-психологиялық тұрақтылығында жеке құрамның әлеуметтік сезімдері мен көңіл-күйлері де маңызды рөл атқарады. Оң эмоциялар моральдық күштерді жұмылдырып, тұлғаның шығармашылық мүмкіндіктерін арттырады, қызметтестеріне деген сенімді нығайтады, демек, кез келген қиындықты жеңу мүмкіндігіне деген сенімді де күшейтеді.

Жауынгерлік жағдайда міндеттерді орындаудың маңызды шарттарының бірі – бейбіт уақытта жеке құрам арасында қолайлы моральдық ахуалды сақтау. Бұл командирлер мен бастықтардың өз қарамағындағы әскери қызметшілермен рухани

жақындығын қамтамасыз етуді көздейді.

Мұндай жақындық офицерлердің, келісімшарт бойынша әскери қызметшілердің және мерзімді әскери қызметтегі сарбаздардың қызметтік қарым-қатынастарына эмоционалдық жылылық пен өзара құрмет береді. Сонымен қатар ол таныстыққа, шектен тыс еркіндікке және жол берушілікке ешқандай қатысы жоқ. Тәжірибе көрсеткендей, жеке құрам қатаң, бірақ әділ әрі қамқор командирлерге құрметпен қарайды. Мұндай командирлер әскери киімнің біркелкілігі артында әрбір нақты тұлғаны көре біледі.

Кеңес Одағының Маршалы Г. К. Жуков: «Күресте өзіне сеніп тапсырылған әскерлерді саяси-моральдық тұрғыдан жақсы дайындаған, соғыстың және алдағы операцияның мақсатын әскерлердің санасына неғұрлым анық жеткізе алған, әскерлердің рухын көтерген, жауынгерлік ерлікке ұмтылған, қолайсыз жағдайларда шайқасудан қорықпаған және өз қарамағындағыларға сенген адам жеңіске жетеді», – деп атап өткен [7].

Жауынгерлік жағдайда ақпарат алмасудың, берілген командалар мен өкімдерге жедел әрекет етудің маңызы айтарлықтай артады. Мұндай жағдайда жолдастың немесе командирдің жігерлендіретін сөзі де маңызды психологиялық мәнге ие болады.

Жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастыруға жауынгерлік даярлық жүйесі үлкен әсер етеді. Бұл ретте бірқатар талаптарды сақтау қажет.

Біріншіден, әрбір сабақ ұрыс жағдайына барынша жақындатылып, орынды тәуекел элементтерін қамтуы, динамикалық түрде, шарттылықтар мен жеңілдіктерсіз өткізілуі және жүктеме біртіндеп арттырылуы тиіс.

Екіншіден, экипаждардың, есептоптардың және бөлімшелердің жауынгерлік үйлесімділігін пысықтауға, кез келген жағдайда келісілген іс-қимыл дағдыларын қалыптастыруға ерекше назар аудару қажет. Жауынгерлік үйлесімділікпен қатар жауынгерлерде командирлер мен қызметтестерінің кәсіби құзыреттілігіне деген сенім қалыптасады.

Үшіншіден, жеке құрам қойылған міндетті, оның жауынгерлік әзірлікті қамтамасыз етудегі маңызын және әрқайсысының оны табысты орындаудағы рөлін нақты білуі тиіс. Бұл жеке құрамның жауапкершілігін арттырып, қиындықтарды табандылықпен жеңуге ынталандырады.

Төртіншіден, әрбір мамандық бойынша өткізілетін сабақтар жеке құрамда техника мен қару-жарақтың сенімділігіне және олардың жауынгерлік мүмкіндіктеріне деген терең сенімді қалыптастыруы маңызды.

Бесіншіден, жауынгерлік даярлық достықтың, әскери жолдастықтың, өзара қолдаудың және қызметтестерінің істеріне қызығушылық танытудың мектебі болуы тиіс.

Әрине, аталған бағыттар командирлер мен тәрбие құрылымдары органдарының жеке құрамның моральдық-психологиялық жағдайының тұрақтылығын арттыру жөніндегі жұмысының барлық нысандарын, тәсілдері мен әдістерінің алуан түрлілігін толық қамтымайды. Бұл жұмыс лауазымды тұлғалардан шығармашылық көзқарасты, педагогикалық шеберлікті, қарамағындағы әскери қызметшілердің мінез-құлқын бақылау қабілетін, олардың тәрбиесіндегі мықты және әлсіз жақтарын көре білуді, оң қасиеттердің барлығын қолдап, кемшіліктерден арылуға көмектесуді талап етеді.

Осылайша, жеке құрамның моральдық-психологиялық тұрақтылығы жауынгерлік міндеттерді табысты орындаудың негізгі факторларының бірі болып табылады. Қару-жарақ пен әскери технологиялардың қарқынды дамуына қарамастан, қазіргі заманғы соғыста шешуші рөл әлі де адамға, оның санасына, ерік-жігеріне, уәжіне, кәсіби даярлығына және күрделі әрі экстремалды жағдайларда өзін-өзі ұстай білу қабілетіне тиесілі.

Қорытынды.

Әскери қызметшілердің тұрақты моральдық-психологиялық жағдайын қалыптастыру бейбіт уақытта жүйелі әрі үздіксіз жүзеге асырылуы тиіс. Бұл процестің негізін жоғары әскери-кәсіби даярлық, қызметтің мақсаттары мен міндеттерін түсіну, әскери тәртіп, жауапкершілік сезімі, әскери ұжымның ұйымшылдығы, өзара сенім және жолдастық қолдау құрайды. Бұл ретте өздерінің жеке үлгісімен, әділдігімен, талапшылдығымен және бағыныштыларына деген қамқорлығымен жеке құрамның сенімділігі мен кез келген жағдайда әрекет етуге дайындығын қалыптастыратын командирлердің қызметі ерекше маңызға ие.

Жауынгерлік даярлықты міндеттерді орындаудың нақты жағдайларына барынша жақындатып ұйымдастыру да маңызды рөл атқарады. Бөлімшелердің үйлесімділігі, әскери қызметшілердің өз қызметтестеріне, командирлеріне, техникасы мен қару-жарағына деген сенімі стресс факторларының әсерін азайтуға және жеке құрамның шешімді әрі ұйымдасқан түрде әрекет ету қабілетін арттыруға мүмкіндік береді.

Демек, моральдық-психологиялық тұрақтылықты нығайту Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің жауынгерлік әзірлігінің ажырамас бөлігі ретінде қарастырылуы тиіс. Қазіргі заманғы армия тек техникалық жағынан жақсы жабдықталған ғана емес, сонымен қатар қойылған міндеттерді орындау кезінде жоғары моральдық рухын, тәртібін, ерік-жігері мен жауапкершілігін сақтай алатын жеке құрамға ие болуы қажет. Кәсіби даярлықтың, техникалық

жарақтандырылудың және әскери қызметшілердің тұрақты моральдық-психологиялық жағдайының үйлесімді ұштасуы жауынгерлік міндеттерді тиімді орындаудың және мемлекеттің қорғаныс қабілетін қамтамасыз етудің маңызды шарттарының бірі болып табылады.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев: Қазақстан жаңғыртудың жаңа кезеңіне қадам басты // <https://mirror.akorda.kz/ru/> (жүгінген күні: 07.09.2026 ж.).
2. Момышұлы Б. Соғыс психологиясы: кітап-шежіре / құраст. М. М. Мырзахметов. — Алматы: Қазақстан, 1990. — 98 б.
3. Көпұлтты әскери ұжымның моральдық-психологиялық тұрақтылығы. Социалистік жарыстың тәрбиелік рөлі. — М., 1988. — 64 б.
4. Шешім қабылдау барысында әскерлердің моральдық-психологиялық жағдайын бағалау: оқу құралы. — Астана: Ұлттық қорғаныс университеті, 2013. — 23 б.
5. Шерстнев М. П. Психологическое управление людьми. — М., 2003. — 240 б.
6. Жуков Г. К. Воспоминания и размышления. — М.: АПН баспасы, 1995. — 135 б.

REFERENCES:

1. Qazaqstan Respublikasynyng Prezidenti Qasym-Zhomart Toqaeв: Qazaqstan zhangghyrtudynг zhanga kezengine qadam basty // <https://mirror.akorda.kz/ru/> (zhugingen kuni: 07.09.2026 zh.).
2. Momyshuly B. Soghys psikhologiyasy: kitap-shezhire / qurast. M. M. Myrzakhmetov. — Almaty: Qazaqstan, 1990. — 98 b.
3. Kopultty askeri uzhyrnynyng moraldyq-psikhologiyalyq turaqtylyghy. Sotsialistik zharystyng tarbielik roli. — M., 1988. — 64 b.
4. Sheshim qabyldau barysynda askerlerding moraldyq-psikhologiyalyq zhaghdayyn baghalau: oqu quraly. — Astana: Ulttyq qorghanyс universiteti, 2013. — 23 b.
5. Sherstnev M. P. Psikhologicheskoe upravlenie lyudmi. — M., 2003. — 240 b.
6. Zhukov G. K. Vospominaniya i razmyshleniya. — M.: APN baspasy, 1995. — 135 b.

КОНВЕРГЕНЦИЯ ЖӘНЕ ПӘНАРАЛЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕР
КОНВЕРГЕНЦИЯ И МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ
CONVERGENCE AND INTERDISCIPLINARY RESEARCH

UDC: 378.147.88

IRSTI: 14.35.07

AGATAYEVA D.

specialist-technician of the Military Scientific Center of the Academy of the National Guard of the Republic of Kazakhstan, Master of Pedagogical Sciences, Petropavlovsk, Kazakhstan, ORCID 0009-0005-3447-6247, E-mail: d.agatayeva98@gmail.com

THE DIDACTIC POTENTIAL OF CAPTIONED FILMS AND MUSIC VIDEOS FOR DEVELOPING STUDENTS' FOREIGN LANGUAGE SPEAKING SKILLS

Annotation. The article examines the use of film excerpts with same-language captions and music videos with synchronized lyrics to support students' foreign language speaking. Its aim is to develop a sequence of speaking tasks based on published research on captions, video viewing, songs, and classroom interaction. Eight research and framework sources were examined through a thematic review and pedagogical modelling. The proposed sequence consists of four stages: understanding the situation, noticing useful language, guided practice, and independent speaking. Film work culminates in retelling or role-based dialogue, while music video work leads to discussion and transfer of appropriate expressions to a new context. Criteria for assessing spoken performance and limitations of the evidence are specified. The proposed model has not been tested experimentally in this article.

Keywords: foreign language speaking, captions, films, music videos, audiovisual material, speaking tasks, higher education.

АГАТАЕВА Д.С.

Қазақстан Республикасы Ұлттық ұланы Академиясының әскери-ғылыми орталығының маман-технигі, педагогика ғылымдарының магистрі, ORCID 0009-0005-3447-6247, E-mail: d.agatayeva98@gmail.com

СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТ ТІЛІНДЕГІ АУЫЗША СӨЙЛЕУІН ДАМУДАҒЫ СУБТИТРЛІ ФИЛЬМДЕР МЕН МУЗЫКАЛЫҚ БЕЙНЕКЛИПТЕРДІҢ ДИДАКТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Андатпа. Мақалада студенттердің шет тіліндегі ауызша сөйлеуін дамыту үшін оқытылатын тілдегі субтитрлері бар фильм үзінділері мен мәтіні бейнемен синхрондалған музыкалық клиптерді қолдану қарастырылады. Мақсат — субтитрлер, бейнематериалдар, әндер және оқу өзара әрекеті туралы жарияланған зерттеулерді талдау негізінде сөйлеу тапсырмаларының ретін ұсыну. Сегіз дереккөзге тақырыптық талдау және педагогикалық модельдеу жүргізілді. Түсіну, сөйлеу құралдарын анықтау, бағытталған жаттығу және өз бетінше сөйлеу кезеңдерінен тұратын модель ұсынылды. Ауызша сөйлеуді бағалау өлшемдері және дәлелдемелік базаның шектеулері көрсетілді. Ұсынылған модельдің тиімділігі осы мақалада эксперимент арқылы тексерілген жоқ.

Түйінді сөздер: шет тіліндегі ауызша сөйлеу, субтитрлер, фильмдер, музыкалық бейнеклиптер, аудиовизуалды материал, сөйлеу тапсырмалары.

АГАТАЕВА Д.С.

специалист-техник военно-научного центра Академии Национальной гвардии Республики Казахстан, магистр педагогических наук, Петропавловск, Казахстан, ORCID 0009-0005-3447-6247, E-mail: d.agatayeva98@gmail.com

ДИДАКТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СУБТИТРИРОВАННЫХ ФИЛЬМОВ И МУЗЫКАЛЬНЫХ ВИДЕОКЛИПОВ В РАЗВИТИИ ИНОЯЗЫЧНОЙ УСТНОЙ РЕЧИ СТУДЕНТОВ

Аннотация. В статье рассматриваются педагогические условия использования фрагментов фильмов с субтитрами на изучаемом языке и музыкальных видеоклипов с синхронизированным текстом для развития иноязычной устной речи студентов. Цель — разработать последовательность речевых заданий на основе анализа опубликованных исследований о субтитрах, видеопросмотре, песнях и учебном взаимодействии. Применены тематический анализ восьми научных и нормативно-методических источников и педагогическое моделирование. Результатом является модель из четырех этапов: понимание ситуации, выделение речевых средств, управляемое воспроизведение и самостоятельное говорение. Для фильмов предложены пересказ с изменением точки зрения и ролевая реконструкция; для видеоклипов — обсуждение содержания, произносительная практика и короткое высказывание с переносом выражений в новый контекст. Указаны критерии оценки устной речи и ограничения доказательной базы. Эффективность модели в статье экспериментально не проверялась.

Ключевые слова: иноязычная устная речь, субтитры, фильмы, музыкальные видеоклипы, аудиовизуальный материал, речевые задания, высшее образование.

Introduction

Developing speaking skills in a foreign language requires more than recognizing words and understanding utterances. Learners must be able to formulate ideas independently, sustain a conversation, and select expressions appropriate to a particular situation. In university education, students regularly engage with films and music videos in a foreign language. These materials present speech in context, but watching and listening are primarily receptive activities. To develop speaking, teachers need to organize a transition from comprehension to learners' own spoken performance [7, 8].

Captions in the target language connect spoken utterances with their written form. A meta-analysis identified benefits of this type of video viewing primarily for listening comprehension and vocabulary learning [1]. Experimental studies confirm that captioning conditions and task types affect comprehension and retention [2, 3]. Findings about receptive skills, however, cannot be treated as direct evidence of improved speaking. Some studies have linked captioned video tasks to spoken performance [4], whereas research on songs has mainly examined the retention of phrases and words [5, 6].

The research problem addressed here is the insufficiently specified link between perceiving captioned audiovisual material and producing an independent utterance in classroom practice. The purpose of the article is to substantiate the didactic potential of films and music videos accompanied by on-screen text and to propose a sequence of tasks

for developing students' foreign language speaking skills. In this article, "captioned music videos" means videos displaying synchronized lyrics in the target language; unsynchronized printed lyrics are treated as supplementary material.

Materials and Methods

This is a theoretical and methodological study. Its materials comprise seven published research works [1–7] and a Council of Europe framework document containing descriptors of communicative language activities [8]. Sources were selected purposively for their relevance to four questions: how captions support comprehension and vocabulary; what evidence concerns speaking; how songs contribute to acquiring spoken language material; and how spoken production and interaction can be assessed. The selection was thematic and does not constitute a systematic review of the entire literature.

The methods were comparative analysis of research findings, distinction between receptive and productive outcomes, and pedagogical modelling of a lesson sequence. The unit of methodological analysis was a task enabling a student to move from an observed speech model to an original utterance. The design took account of the group's language proficiency, the length and clarity of the excerpt, caption quality, the relevance of its content to the learning context, and the possibility of discussing it without reproducing the original dialogue verbatim.

The proposed model is not based on an experiment conducted by the author: the article reports no student sample, control group, or pre- and post-instruction measurements. Accordingly, the Results section presents the outcome of literature analysis and methodological design rather than data from classroom implementation.

Results

Principles for Selecting Materials

Analysis of the publications identified three distinct mechanisms. First, captions help learners connect audible speech with written forms, supporting comprehension of an excerpt and noticing new language items [1–3]. Second, a film provides a communicative situation in which the interlocutors, their intentions, and the context of an utterance are visible. This creates a basis for response, retelling, and dialogue tasks, although speaking still requires separate practice [4, 7]. Third, repetition of a song may support retention of heard words and phrases [5, 6]; transfer of these phrases to spontaneous speech needs to be assessed separately.

For film work, a short, self-contained scene with a clear communicative purpose is appropriate: a request, explanation, clarification, or discussion of a decision. For a music video, intelligible lyrics, a manageable pace, suitability for the students' age and proficiency, and expressions usable outside the song are important. Slang, metaphorical wording, and unusual grammar require explanation and should not be presented as

universal models for everyday conversation.

A Model for Working with Audiovisual Excerpts

The pedagogical model yielded a four-stage sequence: “understand — notice — reproduce — speak independently.” At the first stage, students identify the situation and speakers’ intentions without having to memorize every word. At the second, they compare speech with captions and select two or three useful utterances or constructions. At the third, they practise pronunciation, pausing, and the use of selected expressions in a controlled exercise. At the fourth, they complete a new communicative task without relying on full captions.

Table 1 – Speaking tasks for two types of audiovisual material

Stage	Film excerpt	Music video
Comprehension	After the first viewing, identify the participants, purpose, and outcome of the exchange.	After listening, identify the topic, addressee, and emotional tone.
Noticing language	Check two or three utterances against the captions and explain why they fit the situation.	Match key words to their audible forms and distinguish conversational expressions from figurative language.
Guided practice	In pairs, reproduce the purpose of the exchange while changing the circumstances and roles.	Practise short phrases and pronunciation difficulties; use the phrases in new sentences.
Speaking	Discuss another outcome or role-play a continuation without captions.	State and justify an opinion on the song’s theme using appropriate expressions.

The nature of the material determines the final task. A film dialogue offers a model of turn-taking and speech acts, so pair interaction is a natural outcome. A song supports repeated exposure to spoken phrases, but its lyrics are often monologic and figurative. Following a music video, students therefore need to express their own position or discuss the topic rather than merely sing or repeat a line.

Assessing Spoken Performance

Progress should be assessed through spoken performance rather than the number of excerpts viewed or captions correctly reconstructed. Drawing on CEFR descriptors for spoken production and interaction [8], four features are proposed for observation:

completion of the communicative task, coherence and intelligibility, appropriate use of words and expressions, and the ability to sustain interaction. For a monologue, the fourth feature is replaced by the logical development of ideas. Pronunciation is evaluated in terms of intelligibility rather than imitation of a particular accent.

One practical way to document progress is to make two comparable audio recordings before and after a series of lessons, using tasks of the same type and criteria defined in advance. Ideally, the assessor should not know which recording was made first; task materials should be retained, and students' initial proficiency taken into account. These procedures are proposed for a future evaluation of the model and were not applied in the present study.

Discussion

Published findings support the potential value of captions for comprehension and vocabulary learning, but they do not justify a claim that any viewing activity improves speaking. The studies by Winke and colleagues [2] and Montero Perez and colleagues [3] addressed listening and vocabulary tasks. The study by Borrás and Lafayette [4] directly examined students' speaking performance, although its particular conditions cannot be generalized to all proficiency levels, languages, and video formats without further testing. The methodological contribution of this article is therefore the organization of a subsequent speaking task.

Research on songs likewise calls for careful interpretation. In the experiment by Ludke and colleagues, singing facilitated short-term memorization and spoken reproduction of phrases in an unfamiliar language [5]. Pavia and colleagues investigated several dimensions of vocabulary knowledge acquired through repeated listening [6]. These findings support work on sound and vocabulary, but they do not amount to evidence of improvement in free conversation. Repetition and singing along are therefore intermediate exercises in the proposed model; its principal outcome is assessed through a new utterance.

When choosing captions, it is important to distinguish target-language text from translation into students' first language. Translation may help learners grasp a complex plot initially, but target-language captions are the relevant support when the task is to relate spoken sounds to words in the language being learned. This support can be used flexibly: students first determine the general meaning, then consult the written cue, and finally complete a speaking task without it. The amount of support depends on the group's level and the difficulty of the material; no single sequence has been established for all learners [1-3].

The study is limited by the thematic rather than systematic review, the heterogeneity of the studies considered, the absence of research devoted specifically to music videos

with synchronized lyrics in the selected evidence, and the lack of implementation data from the author's own classes. The model is a testable methodological hypothesis. A future evaluation could compare groups completing equivalent speaking tasks after viewing with and without captions, while controlling for initial proficiency, practice time, and material difficulty.

Conclusion

Captioned films and music videos have didactic potential as sources of contextualized spoken input and language models. The strongest evidence concerns comprehension, vocabulary learning, and retention of phrases. Developing speaking requires a deliberately organized transition to independent production and interaction.

A four-stage model is proposed: understanding the content, noticing useful language, guided practice, and completing a new communicative task without textual support. Film work can culminate in dialogue or role-play, while song-based work can culminate in discussion of the theme and appropriate use of selected expressions in students' own speech. The model's effectiveness should be tested in a subsequent pedagogical study that assesses speaking before and after instruction.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Montero Perez, M., Van Den Noortgate, W., & Desmet, P. (2013). Captioned video for L2 listening and vocabulary learning: A meta-analysis. *System*, 41(3), 720–739. <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.07.01>
2. Winke, P., Gass, S., & Sydorenko, T. (2010). The effects of captioning videos used for foreign language listening activities. *Language Learning & Technology*, 14(1), 65–86. <https://doi.org/10.64152/10125/44203>
3. Montero Perez, M., Peters, E., Clarebout, G., & Desmet, P. (2014). Effects of captioning on video comprehension and incidental vocabulary learning. *Language Learning & Technology*, 18(1), 118–141. <https://doi.org/10.64152/10125/44357>
4. Borrás, I., & Lafayette, R. C. (1994). Effects of multimedia courseware subtitling on the speaking performance of college students of French. *The Modern Language Journal*, 78(1), 61–75. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.1994.tb02015.x>
5. Ludke, K. M., Ferreira, F., & Overy, K. (2014). Singing can facilitate foreign language learning. *Memory & Cognition*, 42(1), 41–52. <https://doi.org/10.3758/s13421-013-0342-5>
6. Pavia, N., Webb, S., & Faez, F. (2019). Incidental vocabulary learning through listening to songs. *Studies in Second Language Acquisition*, 41(4), 745–768. <https://doi.org/10.1017/S0272263119000020>
7. Loewen, S., & Sato, M. (2018). Interaction and instructed second language acquisition. *Language Teaching*, 51(3), 285–329. <https://doi.org/10.1017/S0261444818000125>

8. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions>

REFERENCES:

1. Montero Perez, M., Van Den Noortgate, W., & Desmet, P. (2013). Captioned video for L2 listening and vocabulary learning: A meta-analysis. *System*, 41(3), 720–739. <https://doi.org/10.1016/j.system.2013.07.01>
2. Winke, P., Gass, S., & Sydorenko, T. (2010). The effects of captioning videos used for foreign language listening activities. *Language Learning & Technology*, 14(1), 65–86. <https://doi.org/10.64152/10125/44203>
3. Montero Perez, M., Peters, E., Clarebout, G., & Desmet, P. (2014). Effects of captioning on video comprehension and incidental vocabulary learning. *Language Learning & Technology*, 18(1), 118–141. <https://doi.org/10.64152/10125/44357>
4. Borrás, I., & Lafayette, R. C. (1994). Effects of multimedia courseware subtitling on the speaking performance of college students of French. *The Modern Language Journal*, 78(1), 61–75. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.1994.tb02015.x>
5. Ludke, K. M., Ferreira, F., & Overy, K. (2014). Singing can facilitate foreign language learning. *Memory & Cognition*, 42(1), 41–52. <https://doi.org/10.3758/s13421-013-0342-5>
6. Pavia, N., Webb, S., & Faez, F. (2019). Incidental vocabulary learning through listening to songs. *Studies in Second Language Acquisition*, 41(4), 745–768. <https://doi.org/10.1017/S02722263119000020>
7. Loewen, S., & Sato, M. (2018). Interaction and instructed second language acquisition. *Language Teaching*, 51(3), 285–329. <https://doi.org/10.1017/S0261444818000125>
8. Council of Europe. (2020). Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment – Companion Volume. Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/cefr-companion-volume-and-its-language-versions>

УДК: 811.111-26

МРНТИ: 16.01.11

БЕКТИБАЕВА А.Н.

ORCID:0009-0002-4807-9048, магистр филологии, 2020. Учитель английского языка школы-гимназии № 65 имени Ы. Алтынсарина, г. Шымкент

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНГЛИЙСКИХ ОБРАЗНЫХ НАИМЕНОВАНИЙ ЧЕЛОВЕКА В РЕЧИ В СОВРЕМЕННОМ МИРЕ

Аннотация. Аннотация. В статье исследуются особенности функционирования английских образных наименований человека в современной речевой практике. Автор рассматривает традиционные лексико-семантические группы образных номинаций (зоонимы, фитонимы, артефактные метафоры и литературные аллюзии) и анализирует появление новых разрядов слов, возникших в цифровую эпоху. Особое внимание уделяется пласту лексики, сформированному под влиянием интернет-сленга, социальных сетей, корпоративной культуры и современных медиа. На основе анализа функций данных единиц в речи делается вывод о том, что современные образные наименования человека обладают высокой скоростью распространения, полемичностью и служат инструментом социальной и групповой идентификации в сетевой коммуникации.

Ключевые слова: образная номинация, метафора, метонимия, интернет-сленг, корпоративная культура, неологизмы, оценочная функция, языковая картина мира

БЕКТИБАЕВА Ә.Н.

ORCID:0009-0002-4807-9048, Филология магистрі, 2020 ж. Шымкент қ. Ы. Алтынсарин атындағы № 65 мектеп-гимназиясының ағылшын тілі мұғалімі

ЗАМАНАУИ ӘЛЕМДЕГІ СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ АДАМДЫ БЕЙНЕЛІ ТҮРДЕ АҒЫЛШЫНША АТАУЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Андатпа. Аннотация. Мақалада заманауи сөйлеу тәжірибесіндегі адамды бейнелі түрде ағылшынша атаулардың жұмсалыу ерекшеліктері зерттеледі. Автор бейнелі номинациялардың дәстүрлі лексика-семантикалық топтарын (зоонимдер, фитонимдер, артефактілік метафоралар мен әдеби аллюзиялар) қарастырып, цифрлық дәуірде пайда болған жаңа сөз топтарына талдау жасайды. Интернет-сленг, әлеуметтік желілер, корпоративтік мәдениет және заманауи медианың әсерінен қалыптасқан лексика қабатына ерекше назар аударылады. Аталған бірліктердің сөйлеу тіліндегі функцияларын талдау негізінде, заманауи адамды бейнелі атаулардың таралу жылдамдығы жоғары, полемикалық сипатқа ие және желілік коммуникацияда әлеуметтік әрі топтық сәйкестендіру құралы ретінде қызмет етеді деген қорытынды жасалады.

Түйінді сөздер: бейнелі номинация, метафора, метонимия, интернет-сленг, корпоративтік мәдениет, неологизмдер, бағалау функциясы, әлемнің тілдік бейнесі

БЕКТИБАЕВА А.Н.

ORCID:0009-0002-4807-9048, Master of Philology (Mgr.), 2020. English Teacher at School-Gymnasium No. 65 named after Y. Altynsarin, Shymkent

THE USE OF ENGLISH FIGURATIVE DESIGNATIONS OF PERSON IN MODERN SPEECH

Annotation. Abstract. The article explores the functioning of English figurative designations of person in modern speech practices. The author examines traditional lexico-semantic groups of figurative nominations (zoonyms, phytonyms, artifact metaphors, and literary allusions) and analyzes the emergence of new lexical categories in the digital era. Special attention is paid to the vocabulary layer formed under the influence of Internet slang, social media, corporate culture, and modern mass media. Based on the analysis of the communicative functions of these units, the author concludes that modern figurative designations of person are characterized by a high speed of distribution, polemical nature, and serve as tools for social and group identification in online communication.

Keywords: figurative nomination, metaphor, metonymy, Internet slang, corporate culture, neologisms, evaluative function, linguistic picture of the world

Введение

Язык не только называет предметы и явления, но и оценивает их. Особенно ярко эта оценочная функция проявляется в том, как люди говорят друг о друге. Наряду с нейтральными обозначениями (*man, woman, person, colleague*) в английском языке существует богатый пласт образных, метафорических и метонимических наименований человека - от ласковых прозвищ до едких насмешек. Такие единицы придают речи экспрессивность и отражают культурные представления о характере, внешности или поведении людей [1].

Актуальность обращения к этой теме в наши дни объясняется тем, что образная номинация человека не осталась застывшим явлением: она активно развивается под влиянием социальных сетей, интернет-мемов, поп-культуры и изменившихся форм общения. Современная речь - особенно речь молодёжи и пользователей интернета - постоянно порождает новые образные обозначения человека, при этом старые единицы получают новые контексты употребления [5].

Теоретические основы образной номинации

Образная номинация - это способ называния, основанный на переносе значения: предмет, животное, растение или явление становится «именем» человека благодаря сходству по какому-либо признаку. В основе такого переноса лежат два главных механизма:

метафора- перенос по сходству (a snake - «змея», то есть хитрый, коварный человек) [3];

метонимия- перенос по смежности (a suit - «костюм», то есть офисный работник, бюрократ).

Как отмечает О. Л. Бессонова, рассматривая оценочные обозначения человека в разноструктурных языках, такие номинации формируют особый фрагмент языковой картины мира, в котором закреплены культурно обусловленные представления о

норме и отклонении от неё [1]. Образные наименования почти всегда несут оценку - положительную, отрицательную или шутливо-ироническую - и поэтому широко используются в разговорной речи, публицистике и художественной литературе.

Традиционные группы образных наименований

1. *Зоонимы* (названия животных). Самая продуктивная группа. Каждое животное в английской культуре ассоциируется с определённым набором качеств: fox - хитрый, изворотливый человек; snake - предатель, коварный человек; wolf - агрессивный мужчина, часто в контексте ухаживания («a wolf whistle»); chicken - трусливый человек; owl - мудрый, рассудительный; bookworm - «книжный червь», заядлый читатель.

2. *Наименования через цвет*: yellow-bellied - трусливый; green - неопытный, «зелёный» новичок; black sheep - «паршивая овца», человек, отличающийся от остальных в семье или группе не в лучшую сторону.

3. *Растительные метафоры*: couch potato - лежебока, человек, проводящий всё время перед телевизором; wallflower - застенчивый человек, остающийся в стороне на вечеринках.

4. *Предметные (артефактные) метафоры и метонимии*: suit - офисный работник, представитель начальства; big cheese / big shot - важная персона, «шишка»; loose cannon - непредсказуемый, неконтролируемый человек.

5. *Мифологические и литературные аллюзии*: Romeo - влюбчивый мужчина, ловелас; Scrooge - скряга (по имени героя Диккенса).

Такая классификация, восходящая к классическим работам по когнитивной метафоре [3], остаётся актуальной и сегодня, однако современная речь добавляет к ней новые, специфические для цифровой эпохи разряды.

Образные наименования человека в современном мире

1. Интернет-сленг и мемы

Развитие социальных сетей породило целый пласт образных обозначений человека, которые ещё двадцать лет назад не существовали:

- keyboard warrior - человек, проявляющий смелость и агрессию только в интернет-переписке;

- couch influencer - ироничное обозначение блогера, дающего советы, не выходя из дома;

- ghost - тот, кто внезапно прекращает общение (от глагола to ghost);

- simp - человек, чрезмерно угождающий объекту симпатии в соцсетях;

- NPC - заимствование из игровой лексики, обозначающее человека, действующего «по шаблону», без собственной позиции.

Подобные единицы возникают и распространяются с высокой скоростью благодаря мемам и коротким видео, что делает их жизненный цикл значительно короче, чем у традиционных идиом [5].

2. Корпоративная и профессиональная среда

В деловой английской речи закрепились свои образные обозначения:

- rockstar / ninja - высококвалифицированный специалист (часто в сфере IT: a coding ninja);
- workaholic - трудоголик;
- yes-man - человек, во всём соглашающийся с начальством;
- bean counter- излишне педантичный бухгалтер, финансист.

Такие наименования отражают ценности современной корпоративной культуры - скорость, эффективность, лояльность - и часто носят иронический оттенок [4].

3. Медиа и поп-культура

Телевидение, кино и стриминговые платформы также поставляют новые образные обозначения:

- drama queen - человек, склонный к преувеличению эмоций;
- basic - человек с шаблонными, массовыми вкусами;
- snowflake - излишне чувствительный, легко обижающийся человек (единица, ставшая особенно частотной в политическом и общественном дискурсе последнего десятилетия).

4. Особенности функционирования в цифровую эпоху

По сравнению с традиционными образными наименованиями, современные единицы обладают рядом отличительных черт:

1. *Скорость распространения* - благодаря соцсетям слово может стать общеупотребительным за несколько недель.
2. *Гибридность* - многие единицы совмещают элементы разных языков и культур (например, заимствования из игровой лексики или азиатской поп-культуры).
3. *Короткий жизненный цикл*- часть таких обозначений быстро выходит из моды, уступая место новым.
4. *Полемичность* - некоторые наименования (snowflake, NPC) используются как инструмент социальной или политической полемики, что усиливает их оценочный заряд.

Функции образных наименований в речи

1. *Экспрессивная функция* - позволяет ярко и лаконично выразить отношение к человеку.
2. *Оценочная функция* - большинство образных номинаций несут либо одобрение, либо порицание [1].

3. Эвфемистическая функция - иногда образное наименование смягчает прямую характеристику.

4. Юмористическая и ироническая функция- характерна для разговорного и интернет-стиля.

5. Идентификационная и групповая функция - помогает обозначить принадлежность человека к определённой социальной или онлайн-группе, что особенно важно в современной сетевой коммуникации [5].

Заключение

Образные наименования человека - неотъемлемая часть живой английской речи, которая продолжает активно развиваться. Если традиционные группы (зоонимы, цветковые и растительные метафоры, литературные аллюзии) сохраняют устойчивость на протяжении десятилетий, то современный мир - интернет, социальные сети, корпоративная культура и медиа - постоянно порождает новые образные единицы, отражающие актуальные социальные типы и ценности. Изучение этого пласта лексики не только раскрывает особенности национальной картины мира носителей английского языка, но и позволяет проследить, как меняется общество через призму того, какими образами оно называет своих представителей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Bessonova O. Evaluative Designations of Person in Non-Cognate Languages. In: Uberman A., Dick-Bursztyn M. (eds.) Language in the New Millennium: Applied-Linguistic and Cognitive-Linguistic Considerations. - Berlin: Peter Lang, 2018. - Pp. 77-93.
2. Bektibayeva A. Semantics and Structure of English and Russian Figurative Designations of Person: master's thesis. - Trnava: University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava, 2020. - Unpublished (available in the university library only).
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. - Chicago: University of Chicago Press, 1980. - 242 p.
4. Leech G. Semantics: The Study of Meaning. - Harmondsworth: Penguin Books, 1981. - 383 p.
5. Crystal D. English as a Global Language. - 2nd ed. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - 212 p.

REFERENCES:

1. Bessonova O. Evaluative Designations of Person in Non-Cognate Languages. In: Uberman A., Dick-Bursztyn M. (eds.) Language in the New Millennium: Applied-Linguistic and Cognitive-Linguistic Considerations. - Berlin: Peter Lang, 2018. - Pp. 77-93.
2. Bektibayeva A. Semantics and Structure of English and Russian Figurative Designations of Person: master's thesis. - Trnava: University of Ss. Cyril and Methodius in Trnava,

2020. - Unpublished (available in the university library only).
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. - Chicago: University of Chicago Press, 1980. - 242 p.
 4. Leech G. Semantics: The Study of Meaning. - Harmondsworth: Penguin Books, 1981. - 383 p.
 5. Crystal D. English as a Global Language. - 2nd ed. - Cambridge: Cambridge University Press, 2003. - 212 p.

ӘОЖ: 004.738.52

ҒТАМР: 78.19.01

ИСКАКОВ Е.М.¹, БЕКМАГАМБЕТОВ А.Н.², ТУЛЕМБАЕВА А.Н.³, КАРМЫСОВА Г.А.⁴, ЖЕКСЕНБИНОВ Б.Н.⁵

¹ педагогика ғылымдарының кандидаты, әскери білім беру және тәрбие кафедрасының доценті, подполковник, Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінің «Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті» республикалық мемлекеттік мекемесі, Астана қ., Қазақстан Республикасы. ORCID: 0000-0003-4621-9844, E-mail: ename777@mail.ru

² әскери ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор (доцент), полковник, Әуе шабуылына қарсы қорғаныс әскерлері кафедрасының профессоры, Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігінің «Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті» республикалық мемлекеттік мекемесі, Астана қ., Қазақстан Республикасы. ORCID: 0009-0007-0038-7195, E-mail: oraladil_bek@mail.ru

³ экономика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің бас инспекторы – көмекшісі, Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрлігі, Астана қ., Қазақстан Республикасы. ORCID: 0000-0001-5360-6581, E-mail: Tulembaeva@mail.ru

⁴ экономика және қаржы магистрі, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің Әскери ғылыми-зерттеу орталығы Ғылыми ақпарат және инновациялар бөлімінің аға ғылыми қызметкері, Астана қ., Қазақстан Республикасы. ORCID: 0009-0003-9580-9557, E-mail: gulmira.alimbekovna@gmail.com

⁵ «Педагогика және психология» мамандығы бойынша философия докторы (PhD), профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық қорғаныс университетінің Әскери ғылыми-зерттеу орталығы Әскери өнер ғылыми-зерттеу институтының Әскери тарих пен педагогиканы зерттеу басқармасының аға ғылыми қызметкері, Астана қ., Қазақстан Республикасы. ORCID: 0009-0005-3549-2951, E-mail: professor69@nuo.edu.kz

ҚАРУЛЫ КҮШТЕРДІҢ ИМИДЖІН НЫҒАЙТУДА ARMIA.KZ ЦИФРЛЫҚ СЕРВИСІН ПӘНАРАЛЫҚ ҚОЛДАНУ

Андатпа. Мақалада Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің имиджін нығайтуда ARMIA.KZ цифрлық сервисін пәнаралық қолдану мәселесі қарастырылады. Зерттеудің мақсаты – сервисің пәнаралық имидждік әлеуетін, функционалдық құрылымын және оны қоғамдық сеніммен байланыстыратын ұйымдастырушылық шарттарды негіздеу. Материалдық негізді гранттық жоба құжаттары, ARMIA.KZ бойынша техникалық және мониторингтік материалдар, сондай-ақ әскери қызмет, имидж және әскери-педагогикалық қамтамасыз ету мәселелері жөніндегі жарияланымдар құрады. Жүйелік, әлеуметтік-мәдени, қызметтік және цифрлық-аналитикалық тәсілдер қолданылды. Нәтижесінде ARMIA.KZ сервисінің имидж қалыптастырушы моделі ұсынылып, оның ақпараттық, консультациялық, кері байланыс, редакциялық-модерациялық және аналитикалық компоненттері айқындалды. Сервистің іздеу жүйелеріндегі алғашқы көрсеткіштері оның жастар мен қоғамға бағытталған мобильді коммуникация арнасы ретіндегі әлеуетін көрсетеді.

Түйінді сөздер: ARMIA.KZ, Қарулы Күштердің имиджі, пәнаралық қолдану, цифрлық сервис, қоғамдық сенім, әскери қызмет, ақпараттық-коммуникациялық жұмыс, жастар, кері байланыс, жасанды интеллект.

ИСКАКОВ Е.М.¹, БЕКМАГАМБЕТОВ А.Н.², ТУЛЕМБАЕВА А.Н.³, КАРМЫСОВА Г.А.⁴, ЖЕКСЕНБИНОВ Б.Н.⁵

¹ кандидат педагогических наук, доцент кафедры воинского обучения и воспитания, подполковник, Республиканское государственное учреждение «Национальный университет обороны Республики Казахстан» Министерства обороны Республики Казахстан, г. Астана, Республика Казахстан. ORCID: 0000-0003-4621-9844, E-mail: ename777@mail.ru

² кандидат военных наук, ассоциированный профессор (доцент), полковник, профессор кафедры войск противовоздушной обороны, Республиканское государственное учреждение «Национальный университет обороны Республики Казахстан» Министерства обороны Республики Казахстан, г. Астана, Республика Казахстан. ORCID: 0009-0007-0038-7195, E-mail: oraladil_bek@mail.ru

³ доктор экономических наук, профессор, главный инспектор – помощник Министра обороны Республики Казахстан, Министерство обороны Республики Казахстан, г. Астана, Республика Казахстан. ORCID: 0000-0001-5360-6581, E-mail: Tulembaeva@mail.ru

⁴ магистр экономики и финансов, старший научный сотрудник отдела научной информации и инноваций военного научно-исследовательского центра Национального университета обороны Республики Казахстан, г. Астана, Республика Казахстан. ORCID: 0009-0003-9580-9557, E-mail: gulmira.alimbekovna@gmail.com

⁵ доктор философии (PhD) по специальности «Педагогика и психология», профессор, старший научный сотрудник управления исследования военной истории и педагогики научно-исследовательского института военного искусства военного научно-исследовательского центра Национального университета обороны Республики Казахстан, г. Астана, Республика Казахстан. ORCID: 0009-0005-3549-2951, E-mail: professor69@nuo.edu.kz

МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЕ ПРИМЕНЕНИЕ ЦИФРОВОГО СЕРВИСА ARMIA.KZ В УКРЕПЛЕНИИ ИМИДЖА ВООРУЖЕННЫХ СИЛ

Аннотация. В статье рассматривается междисциплинарное применение цифрового сервиса ARMIA.KZ как прикладного информационно-коммуникационного инструмента, направленного на укрепление имиджа Вооруженных Сил Республики Казахстан. Цель исследования – обосновать междисциплинарный имиджевый потенциал сервиса, его функциональную структуру и организационные условия связи с общественным доверием. Материальную основу составили документы грантового проекта, технические и мониторинговые материалы по ARMIA.KZ, а также публикации по вопросам воинской службы, имиджа и военно-педагогического обеспечения. Используются системный, социокультурный, деятельностный и цифрово-аналитический подходы. В результате предложена имиджформирующая модель сервиса ARMIA.KZ, определены его информационный, консультационный, обратный, редакционно-модерационный и аналитический компоненты. Первые поисковые показатели сервиса показывают его потенциал как мобильного канала коммуникации, ориентированного на молодежь и общество.

Ключевые слова: ARMIA.KZ, имидж Вооруженных Сил, междисциплинарное применение, цифровой сервис, общественное доверие, воинская служба, информационно-коммуникационная работа, молодежь, обратная связь, искусственный интеллект.

ISKAKOV Y.M.¹, BEKMAGAMBETOV A.N.², TULEMBAYEVA A.N.³, KARMYSSOVA G.A.⁴, ZHEXENBINOV B.N.⁵

¹ *Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Military Training and Education, Lieutenant Colonel, Republican State Institution "National Defence University of the Republic of Kazakhstan" of the Ministry of Defence of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan. ORCID: 0000-0003-4621-9844, E-mail: ename777@mail.ru*

² *Candidate of Military Sciences, Associate Professor, Colonel, Professor of the Department of Air Defence Troops, Republican State Institution "National Defence University of the Republic of Kazakhstan" of the Ministry of Defence of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan. ORCID: 0009-0007-0038-7195, E-mail: oraladil_bek@mail.ru*

³ *Doctor of Economic Sciences, Professor, Chief Inspector – Assistant to the Minister of Defence of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Defence of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan. ORCID: 0000-0001-5360-6581, E-mail: Tulembaeva@mail.ru*

⁴ *Master of Economics and Finance, Senior Research Fellow of the Department of Scientific Information and Innovations of the Military Research Center of the National Defence University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan. ORCID: 0009-0003-9580-9557, E-mail: gulmira.alimbekovna@gmail.com*

⁵ *Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy and Psychology, Professor, Senior Research Fellow of the Military History and Pedagogy Research Department of the Military Art Research Institute of the Military Research Centre of the National Defence University of the Republic of Kazakhstan, Astana, Republic of Kazakhstan. ORCID: 0009-0005-3549-2951, E-mail: professor69@nuo.edu.kz*

INTERDISCIPLINARY APPLICATION OF THE ARMIA.KZ DIGITAL SERVICE IN STRENGTHENING THE IMAGE OF THE ARMED FORCES

Annotation. The article examines the interdisciplinary application of the ARMIA.KZ digital service as an applied information and communication tool aimed at strengthening the image of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan. The purpose of the study is to substantiate the interdisciplinary image-building potential of the service, its functional structure, and the organizational conditions linking it with public trust. The source base includes documents of the grant-funded project, technical and monitoring materials on ARMIA.KZ, and publications on military service, image-building, and military-pedagogical support. The study applies systemic, sociocultural, activity-based, and digital-analytical approaches. As a result, an image-building model of ARMIA.KZ is proposed, and its informational, advisory, feedback, editorial-moderation, and analytical components are defined. The initial search performance indicators of the service demonstrate its potential as a mobile communication channel focused on youth and society.

Keywords: ARMIA.KZ, image of the Armed Forces, interdisciplinary application, digital service, public trust, military service, information and communication work, youth, feedback, artificial intelligence.

Кіріспе.

Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің имиджін нығайту қазіргі жағдайда тек бұқаралық ақпарат құралдарында жағымды хабар тарату немесе әскери-патриоттық мазмұнды көбейту міндетімен шектелмейді. Армияның қоғамдық

қабылдануы азаматтардың нақты ақпаратқа қол жеткізуімен, әскери қызметтің мәнін түсінуімен, әскери ұйымның ашықтығымен, отбасылардың сұрақтарына уақтылы жауап берілуімен және жастардың әскери қызметті әлеуметтік маңызды институт ретінде қабылдауымен байланысты. Осы тұрғыдан цифрлық коммуникация әскери басқару жүйесінің қосымша құралы ғана емес, қоғаммен сенімді байланыс орнатудың дербес тетігіне айналып отыр.

Әскери қызмет туралы қоғамдық пікір ақпараттық ортада қалыптасады. Жастар, ата-аналар, әскери қызметшілердің отбасы мүшелері және азаматтық қоғам өкілдері әскери қызметке қатысты ақпаратты көбіне интернеттен, әлеуметтік желілерден, жаңалықтық порталдардан және іздеу жүйелерінен алады. Егер ресми, түсінікті және тұрақты жаңартылатын дереккөз жеткіліксіз болса, ақпараттық кеңістікте қауесет, фрагментарлық түсіндірулер, эмоционалды пікірлер және тексерілмеген мәліметтер басым болуы мүмкін. Бұл жағдай армияның беделіне әсер етеді және әскери қызметтің тартымдылығын төмендетуі ықтимал.

Осы мәселені шешу үшін гранттық қаржыландыру жобасы шеңберінде [ARMIA.KZ](#) ақпараттық-имидждік сервисін әзірлеу көзделген. Жоба материалдарында сервис мобильді қосымша мен веб-сайттан тұратын, жасанды интеллект элементтері бар, әскери қызметті насихаттауға және Қарулы Күштердің имиджін нығайтуға бағытталған цифрлық өнім ретінде сипатталады [1]. Техникалық материалдарда [ARMIA.KZ](#) кең аудиторияға, оның ішінде қоғамға, әскерге шақырылушыларға және әскери қызметшілерге арналған ақпараттық веб-портал ретінде айқындалады. Онда жаңалықтар, талдамалық материалдар, кеңестер, әскери қызмет мәселелері бойынша сұрақтарға жауаптар және имидждік мазмұн қамтылуы тиіс [2].

Тақырыптың өзектілігі үш жағдаймен айқындалады. Біріншіден, Қазақстанда әскери қауіпсіздікті қамтамасыз ету және Қарулы Күштерді дамыту ұлттық саясаттың маңызды бағыты болып қала береді [3; 4]. Екіншіден, Мемлекет басшысы армиядағы заң мен тәртіптің, сондай-ақ сарбаздардың денсаулығы мен қауіпсіздігінің ерекше маңызын атап өткен [5]. Үшіншіден, әскери қызметтің беделі көбіне азаматтардың армия туралы күнделікті ақпараттық тәжірибесіне, ресми коммуникацияның жеделдігіне және мемлекеттік органдардың қоғамды тыңдау қабілетіне тәуелді.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы [ARMIA.KZ](#) сервисін жекелеген ақпараттық сайт ретінде емес, Қарулы Күштердің имиджін қалыптастыруға әсер ететін, әскери-педагогикалық, әлеуметтік-мәдени, ақпараттық-коммуникациялық және басқарушылық аспектілерді біріктіретін пәнаралық цифрлық коммуникациялық жүйе ретінде қарастыруда жатыр. Мұндай жүйе ақпарат беру, консультация ұсыну, кері байланыс жинау, қоғамдық сұранысты талдау, ресми дереккөздердің беделін

күшейту және әскери-патриоттық мазмұнды мақсатты аудиторияға жеткізу функцияларын біріктіреді.

Зерттеудің мақсаты – Қарулы Күштер имиджін нығайтуда [ARMIA.KZ](#) цифрлық сервисін пәнаралық қолданудың ғылыми-әдістемелік негізін айқындау және оны практикалық іске асырудың негізгі шарттарын анықтау. Осы мақсатқа жету үшін мынадай міндеттер қойылды: [ARMIA.KZ](#) сервисінің имидждік мәнін ашу; оның негізгі функционалдық компоненттерін жүйелеу; веб-аналитиканың бастапқы деректері негізінде сервистің коммуникациялық әлеуетін бағалау; цифрлық сервисті әскери-имидждік саясатқа енгізудің ұйымдастырушылық шарттарын ұсыну.

Зерттеудің негізгі сұрағы келесідей тұжырымдалды: [ARMIA.KZ](#) қандай функционалдық және ұйымдастырушылық жағдайда Қарулы Күштердің имиджін нығайтудың тиімді пәнаралық цифрлық құралы бола алады?

Материалдар мен әдістер.

Зерттеудің материалдық базасын Қазақстан Республикасының әскери қызмет, қорғаныс және Қарулы Күштерді дамыту мәселелерін реттейтін нормативтік құқықтық актілері, гранттық жоба материалдары, [ARMIA.KZ](#) сервисіне қатысты техникалық сипаттама, жобаны мониторингтеу актілері, сондай-ақ әскери қызмет қауіпсіздігі, Қарулы Күштердің имиджі, әскери-педагогикалық қамтамасыз ету және цифрландыру мәселелері бойынша ғылыми жарияланымдар құрады. Жұмыста пайдаланылған жобалық материалдар [ARMIA.KZ](#) сервисінің идеялық негізін, функционалдық құрылымын, іске асыру кезеңдерін және алғашқы өлшемдік нәтижелерін сипаттауға мүмкіндік берді.

Әдіснамалық негіз ретінде жүйелік, әлеуметтік-мәдени, қызметтік және цифрлық-аналитикалық тәсілдер қолданылды, бұл зерттеуге пәнаралық сипат береді. Жүйелік тәсіл [ARMIA.KZ](#) сервисін өзара байланысты элементтерден тұратын тұтас имидждік инфрақұрылым ретінде қарастыруға мүмкіндік берді. Әлеуметтік-мәдени тәсіл армия мен қоғам арасындағы сенім, жастардың құндылықтық бағдары, әскери қызметтің қоғамдық беделі және азаматтық институттармен байланыс мәселелерін ашуға бағытталды. Қызметтік тәсіл цифрлық сервисті нақты субъектілердің іс-әрекеті арқылы талдауға негіз болды: контент дайындау, тексеру, жариялау, кеңес беру, сұрақтарға жауап беру, деректерді жинау және шешім қабылдау.

Цифрлық-аналитикалық тәсіл іздеу жүйелеріндегі көрсеткіштерді, аудитория құрылымын, құрылғылар бойынша кіру үлесін және пайдаланушылардың географиялық белгілерін талдауға пайдаланылды. Бұл тәсіл имидждік жұмысты тек сапалық сипаттамалар арқылы емес, өлшенетін индикаторлар арқылы бағалауға мүмкіндік береді. Зерттеуде талдау, синтез, салыстыру, құрылымдау, модельдеу,

интерпретация, құжаттық талдау және бастапқы веб-аналитикалық деректерді есептеу әдістері қолданылды.

Сандық деректерді өңдеуде қарапайым сипаттамалық көрсеткіштер пайдаланылды. Атап айтқанда, кликтердің құрылғылар бойынша үлесі, Қазақстаннан келген кликтердің жалпы кликтерге қатынасы және CTR көрсеткіші есептелді. Есептеулер жобалық мониторинг материалдарында берілген бастапқы деректерге сүйенді: 44 639 клик, 686 832 көрсетілім, жиынтық CTR 6,50 %, орташа позиция 8,15, мобильді құрылғылардан 39 806 клик, дербес компьютерлерден 4 705 клик, планшеттерден 128 клик және Қазақстан Республикасынан 42 718 клик [6].

Зерттеу шектеулері де ескерілді. Берілген веб-аналитикалық көрсеткіштер [ARMIA.KZ](#) сервисінің қоғамдық сенімге тікелей әсерін толық өлшемейді. Олар сервисінің цифрлық көрінуін, аудиторияға жету әлеуетін және пайдаланушылардың бастапқы қызығушылығын сипаттайды. Сондықтан алынған нәтижелерді қоғамдық пікірдің түпкілікті социологиялық өлшемі ретінде емес, имидждік коммуникацияның бастапқы цифрлық индикаторлары ретінде түсіндіру қажет.

Нәтижелер.

[ARMIA.KZ](#) сервисінің имидждік мәнін ашу үшін алдымен армия имиджінің қазіргі мазмұнын нақтылау қажет. Қарулы Күштердің имиджі азаматтардың армия туралы тұрақты түсініктері, бағалары, эмоциялық қатынастары және сенім деңгейі арқылы қалыптасады. Ол әскери ұйымның нақты қызметімен, әскери қызметтің әлеуметтік маңызымен, мемлекеттік саясаттың ашықтығымен және ресми коммуникацияның сапасымен байланысты. Бұрын жарияланған зерттеулерде қауіпсіздік пен имидж өзара тәуелді категориялар ретінде қарастырылып, әскери қызметтің беделі қоғамның әскери ұйымға деген сенімімен тікелей байланыста екені көрсетілген [7].

[ARMIA.KZ](#) осы байланыста цифрлық делдалдық қызмет атқарады. Ол армия туралы ресми және түсінікті ақпаратты қоғамға жеткізеді, әскери қызметке қатысты жиі қойылатын сұрақтарға жауап беруге мүмкіндік береді, жастар аудиториясына бейімделген мазмұн қалыптастырады, отбасылар мен азаматтар үшін кері байланыс арнасын ұсынады және әскери қызметтің қоғамдық құндылығын түсіндіруге жағдай жасайды. Мұндай сервис имиджді сыртқы жарнама арқылы ғана емес, азаматтардың нақты ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыру арқылы нығайтады.

Жоба материалдары [ARMIA.KZ](#) сервисін Android және iOS платформаларына бағытталған мобильді қосымша мен веб-сайтты қамтитын ақпараттық-имидждік шешім ретінде сипаттайды [1, 9 б.]. Техникалық сипаттамада сервисінің екітілді интерфейс, бейімделетін дизайн, бірыңғай бэкэнд, болашақ мобильді қосымшаларға арналған API, пайдаланушылардың рөлдік жүйесі, контентті басқару және жасанды

интеллект негізіндегі іздеу мен чат-кеңесші сияқты функциялары көрсетілген [2, 1 б.]. Бұл белгілер сервисті қарапайым ақпараттық ресурс деңгейінен шығарып, оны басқарылатын цифрлық платформа ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Зерттеу нәтижесінде [ARMIA.KZ](https://armia.kz) сервисінің Қарулы Күштер имиджін нығайтуға әсер ететін бес негізгі компоненті анықталды. Олар 1-кестеде берілді.

Кесте 1 – [ARMIA.KZ](https://armia.kz) сервисінің имидж қалыптастырушы функционалдық компоненттері

Компонент	Мазмұны	Имидждік әсері
Ақпараттық компонент	Жаңалықтар, талдамалық материалдар, әскери қызмет туралы түсіндірмелер, анықтамалық бөлімдер	Ресми ақпараттың қолжетімділігін арттырады және ақпараттық вакуумды азайтады
Консультациялық компонент	Сұрақ-жауап бөлімі, іздеу жүйесі, жасанды интеллект негізіндегі чат-кеңесші	Азаматтардың нақты сұрақтарына жедел жауап беріп, сенім деңгейін күшейтеді
Кері байланыс компоненті	Өтініштер нысандары, тақырыптық сауалнамалар, аудитория сұраныстарын жинау	Қоғамның сұранысын ескеруге және «тыңдайтын мемлекет» қағидатын іске асыруға мүмкіндік береді
Редакциялық-модерациялық компонент	Контентті тексеру, модерация, дереккөздерді верификациялау, рөлдер мен қолжетімділікті бөлу	Ресми хабарламалардың дәлдігін, жауапкершілігін және этикалық сапасын қамтамасыз етеді
Аналитикалық компонент	Іздеу көрсеткіштері, аудитория құрылымы, тақырыптық қызығушылық, мобильді пайдалану үлесі	Имидждік жұмысты деректерге сүйене отырып жоспарлауға және түзетуге жағдай жасайды

Бірінші компонент армия туралы ақпараттың жүйелілігін қамтамасыз етеді. Әскери қызметке қатысты мазмұн әртүрлі ведомстволық сайттарда, бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік желілерде шашыраңқы орналасқан

жағдайда пайдаланушыға қажетті мәліметті табу қиын болуы мүмкін. [ARMIA.KZ](https://armia.kz) бірыңғай тақырыптық портал ретінде осы фрагментарлықты азайтады және ақпаратты түсінікті құрылымға келтіреді.

Екінші компонент азаматтарға консультациялық қолдау көрсетуге бағытталады. Әскерге шақыру, әскери билет алу, жарамдылық санаттары, әлеуметтік қамтамасыз ету, тұрғын үй төлемдері, әскери бөлімдер туралы ақпарат және басқа да практикалық сұрақтар азаматтар үшін жоғары мәнге ие. Егер пайдаланушы нақты сұрағына ресми әрі түсінікті жауап алса, оның армияға қатысты бағасы формалды хабарламаларға емес, нақты пайдалы тәжірибеге сүйенеді.

Үшінші компонент – кері байланыс. Ол имидждік саясаттың біржақты хабар тарату логикасынан диалогтық модельге өтуін білдіреді. Қоғамдық сенім ресми органның ақпарат беруімен ғана емес, азаматтардың сұрағын қабылдау, талдау және оған жауап беру қабілетімен де байланысты. Сондықтан кері байланыс нысандары мен тақырыптық сауалнамалар [ARMIA.KZ](https://armia.kz) сервисінің имидждік әлеуетін күшейтеді.

Төртінші компонент редакциялық-модерациялық контурмен байланысты. Әскери саладағы ақпарат жоғары дәлдік пен жауапкершілікті талап етеді. Қате немесе толық емес мәлімет имиджге зиян келтіруі мүмкін. Осы себептен контенттің верификациясы, дереккөздерді тексеру, рөлдер мен қолжетімділікті бөлу, сондай-ақ «адам бақылауда» қағидаты сервистің сенімділігін арттырады.

Бесінші компонент сервисті деректерге негізделген басқару құралына айналдырады. Веб-аналитика қандай тақырыптар қоғам үшін өзекті екенін, қандай құрылғылар арқылы пайдаланушылар көбірек кіретінін, қандай географиялық сегмент басым екенін және іздеу жүйелеріндегі көріну деңгейін көрсетеді. Бұл деректер имидждік жұмыстың интуитивті емес, өлшенетін негізде жүргізілуіне мүмкіндік береді.

Жобалық мониторинг материалдарындағы бастапқы веб-аналитика [ARMIA.KZ](https://armia.kz) сервисінің аудиторияға жету әлеуеті бар екенін көрсетеді. 2025 жылғы 1 қаңтардан 31 қазанға дейінгі кезеңде 44 639 клик және 686 832 көрсетілім тіркелген. Жиынтық CTR 6,50 %, орташа позиция шамамен 8,15 болған. Құрылғылар бойынша мобильді кіру айқын басым: мобильді құрылғылардан 39 806 клик, дербес компьютерлерден 4 705 клик, планшеттерден 128 клик тіркелген. Қазақстаннан келген кликтер саны 42 718 болды [6, 8 б.]. Осы көрсеткіштер негізінде есептелген үлестер 2-кестеде ұсынылды.

Кесте 2 – [ARMIA.KZ](https://armia.kz) сервисінің бастапқы веб-аналитикалық көрсеткіштері
(01.01-31.10.2025)

Көрсеткіш	Бастапқы мән	Есептелген үлес немесе түсіндірме
Көрсетілімдер саны	686 832	Іздеу жүйелерінде сервистің көріну көлемін сипаттайды
Кликтер саны	44 639	Пайдаланушылардың сервиске нақты өту санын көрсетеді
CTR	6,50 %	$44\,639 / 686\,832 \times 100 = 6,50 \%$
Орташа позиция	8,15	Іздеу нәтижелеріндегі орташа орын
Мобильді құрылғылардан кликтер	39 806	Жалпы кликтердің 89,17 %-ы
Дербес компьютерлерден кликтер	4 705	Жалпы кликтердің 10,54 %-ы
Планшеттерден кликтер	128	Жалпы кликтердің 0,29 %-ы
Қазақстаннан келген кликтер	42 718	Жалпы кликтердің 95,70 %-ы

2-кестедегі деректер екі маңызды қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Біріншіден, [ARMIA.KZ](#) аудиториясының негізгі бөлігі мобильді құрылғылар арқылы келеді. Бұл жағдай сервисті әзірлеуде мобильді UX, қысқа әрі түсінікті мәтіндер, жылдам жүктелетін беттер, бейімделетін интерфейс және әлеуметтік желілермен байланыстыру басым болуы тиіс екенін көрсетеді. Екіншіден, Қазақстаннан келген кликтердің үлесі өте жоғары. Бұл сервис аудиториясының ішкі ұлттық ақпараттық сұраныспен байланысты екенін көрсетеді және оны Қарулы Күштердің ішкі қоғамдық имиджін нығайту құралы ретінде дамыту қажеттігін негіздейді.

Жоғарыда келтірілген сандық деректер қоғамдық сенімнің толық өлшемі болып табылмайды. Дегенмен олар сервиске деген бастапқы қызығушылықты, іздеу жүйелеріндегі көріну деңгейін және мобильді арна арқылы жеткізу мүмкіндігін сипаттайды. Имидждік саясат үшін бұл көрсеткіштер маңызды, себебі қазіргі азамат ресми ақпаратқа ең алдымен цифрлық орта арқылы қол жеткізеді.

[ARMIA.KZ](#) сервисін Қарулы Күштердің имиджін нығайтуда пәнаралық қолдануды бағалаудың ұсынылатын көрсеткіштері үш топқа біріктірілуі мүмкін. Бірінші топ – қолжетімділік көрсеткіштері: көрсетілімдер, кликтер, CTR, іздеу позициясы,

мобильді кіру үлесі, географиялық қамту. Екінші топ – мазмұн сапасының көрсеткіштері: материалдардың жаңартылу жиілігі, верификацияланған дереккөздер үлесі, екі тілдегі контенттің толықтығы, сұрақтарға жауап беру уақыты. Үшінші топ – сенім және кері байланыс көрсеткіштері: пайдаланушы сұрақтарының тақырыптық құрылымы, қанағаттану деңгейі, қайталанатын проблемалардың үлесі, жастар мен ата-аналар аудиториясының белсенділігі.

Осылайша, [ARMIA.KZ](#) сервисінің нәтижесі тек қаралым саны арқылы бағаланбауы керек. Оның тиімділігі ресми ақпараттың қолжетімділігімен, азаматтардың сұрақтарына нақты жауап беруімен, кері байланыс сапасымен, қоғамдағы проблемалық тақырыптарды ерте анықтауымен және Қарулы Күштер туралы тұрақты әрі дәл ақпараттық орта қалыптастыруымен өлшенуі тиіс.

Талқылау.

[ARMIA.KZ](#) сервисінің негізгі артықшылығы оның әскери-имидждік жұмысты жүйелендірілген және өлшенетін форматқа көшіруінде. Дәстүрлі ақпараттық жұмыс көбіне дайын материалды жариялау, ресми хабарлама тарату немесе жекелеген іс-шараларды көрсету арқылы іске асады. Мұндай жұмыс маңызды болғанымен, ол аудиторияның нақты сұрағын, ақпаратты іздеу логикасын және азаматтардың қандай тақырыптарға жиі жүгінетінін толық ашып бере алмайды. Цифрлық сервис осы олқылықты азайтады, себебі пайдаланушы әрекеті дерек түрінде тіркеледі және талдауға мүмкіндік береді.

Жоба материалдарында [ARMIA.KZ](#) сервистік модель ретінде сипатталады: ол ақпарат беріп қана қоймай, консультация, кері байланыс және аналитика функцияларын атқаруы тиіс [1, 6 б.; 6, 10 б.]. Бұл тәсіл Қарулы Күштердің имиджін қалыптастыруда маңызды өзгерісті білдіреді. Имидж бұдан былай тек сыртқы ақпараттық безендірудің нәтижесі ретінде қарастырылмайды. Ол армияның азаматпен нақты өзара іс-қимылының сапасы арқылы қалыптасатын әлеуметтік нәтиже ретінде көрінеді.

Сервистің имидждік әлеуеті бірнеше аудиторияға бағытталған кезде артады. Әскерге шақырылатын жастар үшін [ARMIA.KZ](#) әскери қызметтің талаптары, мүмкіндіктері және әлеуметтік мәні туралы түсінікті ақпарат көзі болуы тиіс. Ата-аналар үшін ол қауіпсіздік, тұрмыс, байланыс, денсаулық, құқықтық және әлеуметтік қолдау мәселелері бойынша сенімді анықтамалық қызмет атқара алады. Әскери қызметшілер үшін сервис әлеуметтік кепілдіктер, тұрғын үй, кәсіби өсу, құқықтық ақпарат және кері байланыс арнасы ретінде маңызды. Қоғам мен БАҚ үшін [ARMIA.KZ](#) ресми түсіндірулер мен имидждік материалдардың тұрақты дереккөзі бола алады.

Талқылау барысында цифрлық сервистің ықтимал тәуекелдерін де ескеру қажет. Бірінші тәуекел – ақпараттың ескіруі. Әскери қызмет, әлеуметтік кепілдіктер,

шақыру тәртібі және ведомстволық рәсімдер бойынша мәліметтер уақытылы жаңартылмаса, сервис сенім құралы емес, керісінше ақпараттық қателік көзіне айналуы мүмкін. Екінші тәуекел – жауаптардың формалдылығы. Егер сервис азаматтардың нақты жағдайына жақын, түсінікті әрі практикалық жауап бермесе, оның имидждік әсері төмендейді. Үшінші тәуекел – дербес деректер мен ақпараттық қауіпсіздік. Кері байланыс нысандары, тіркелу, сұрақ қою және пайдаланушы талдауы ақпараттық қауіпсіздік талаптарымен үйлесуі тиіс.

Осы тәуекелдерді төмендету үшін [ARMIA.KZ](#) сервисін басқарудың редакциялық және аналитикалық регламентін енгізу қажет. Контентті жаңарту мерзімдері, жауапты тұлғалар, дереккөздерді тексеру тәртібі, күрделі сұрақтарды профильді құрылымдарға жолдау алгоритмі және қате ақпаратты түзету рәсімі алдын ала белгіленуі керек. Әдістемелік ұсыныстарда Стратегияны іске асыру кезінде жоспарлау, ұйымдастыру, орындау, бақылау, бағалау және түзету кезеңдерін қамтитын бірыңғай басқару циклі көзделеді [8]. Осы цикл [ARMIA.KZ](#) сервисінің жұмысын ұйымдастыруға да қолданылуы мүмкін.

Сервисті дамытуда жасанды интеллект модулінің рөлі ерекше. Техникалық сипаттамада ИИ-іздеу және чат-кеңесші пайдаланушылардың қазақ және орыс тілдеріндегі сұрауларын талдап, релевантты материалдар ұсынуы және сұрақтарға чат-бот форматында жауап беруі тиіс екені көрсетілген [2, 3 б.]. Бұл функция имидждік жұмыстың жеделдігін арттыра алады. Алайда жасанды интеллект ресми позицияны алмастырмауы керек. Ол тек верификацияланған материалдарға сүйенетін анықтамалық көмекші болуы тиіс. Күрделі, құқықтық немесе сезімтал мәселелерде жауап адам модераторы немесе тиісті лауазымды тұлға арқылы нақтылануы қажет.

[ARMIA.KZ](#)-дің тағы бір маңызды бағыты – жастар аудиториясымен жұмыс. Жастар үшін ақпараттың қысқа, визуалды, мобильді және интерактивті болуы маңызды. Сондықтан сервистің контенттік саясаты тек ресми хабарламалармен шектелмеуі керек. Онда әскери қызметтің күнделікті өмірі, кәсіби мүмкіндіктер, әскери оқу орындары, әлеуметтік қолдау, әскери-патриоттық іс-шаралар, нақты әскери мамандықтар және табысты қызметтік тәжірибелер туралы мазмұн жүйелі берілуі тиіс. Мұндай мазмұн әскери қызметті мәжбүрлі міндет ретінде ғана емес, азаматтық жауапкершілік пен кәсіби даму кеңістігі ретінде танытуға ықпал етеді.

Дорожная картада Қарулы Күштердің имиджін нығайтуға бағытталған ақпараттық-имидждік жұмысты жаңғырту, азаматтық қоғаммен және БАҚ-пен өзара іс-қимыл тетіктерін дамыту, [ARMIA.KZ](#) сервисін кеңейту және әскери қызмет туралы түсіндіру жұмысын тұрақты жүргізу сияқты бағыттар көзделген [9]. Бұл [ARMIA.KZ](#)-ді жеке цифрлық жоба емес, стратегиялық имидждік саясаттың инфрақұрылымдық

элементі ретінде қарастыруға негіз береді.

Практикалық тұрғыдан [ARMIA.KZ](#) сервисінің тиімділігі төрт ұйымдастырушылық шартқа тәуелді. Біріншісі – ведомствоаралық және ішкі құрылымдық үйлестіру. Сервиске берілетін ақпарат құқықтық, әлеуметтік, медициналық, тәрбиелік, кадрлық және ақпараттық құрылымдармен келісілген болуы тиіс. Екіншісі – тұрақты контент-менеджмент. Материалдар жаңартылмаса, пайдаланушы сенімі төмендейді. Үшіншісі – деректерге негізделген талдау. Веб-аналитика, іздеу сұраныстары және кері байланыс нәтижелері басқарушылық шешімдерге енгізілуі қажет. Төртіншісі – қоғамдық диалог. Сервис азаматтарды тыңдау, жауап беру және түсіндіру алаңы ретінде жұмыс істеген жағдайда ғана оның имидждік әлеуеті толық ашылады.

Зерттеу нәтижелері [ARMIA.KZ](#) сервисін Қарулы Күштердің имиджін нығайтудың үш деңгейлі пәнаралық цифрлық құралы ретінде сипаттауға мүмкіндік береді. Бірінші деңгей – ақпараттық қолжетімділік: азамат ресми деректерді тез және түсінікті түрде алады. Екінші деңгей – коммуникациялық сенім: азамат сұрақ қойып, жауап ала алады. Үшінші деңгей – басқарушылық аналитика: әскери басқару органдары қоғамдағы сұранысты, проблемалық тақырыптарды және имидждік тәуекелдерді деректер негізінде көре алады. Осы үш деңгей біріккен кезде цифрлық сервис армия мен қоғам арасындағы сенімді қатынастың нақты тетігіне айналады.

Қорытынды.

Жүргізілген зерттеу Қарулы Күштердің имиджін нығайтуда [ARMIA.KZ](#) цифрлық сервисін пәнаралық қолдану маңызды ғылыми-қолданбалы бағыт екенін көрсетеді. Оның әлеуеті ресми ақпаратты жүйелеумен ғана шектелмейді. Сервис азаматтарға консультациялық көмек көрсету, кері байланыс жинау, аудитория сұранысын талдау және жастарға әскери қызметтің әлеуметтік мәнін түсіндіру арқылы имидждік саясаттың жаңа цифрлық форматын қалыптастырады.

[ARMIA.KZ](#) сервисінің имидж қалыптастырушы моделі бес компоненттен тұрады: ақпараттық, консультациялық, кері байланыс, редакциялық-модерациялық және аналитикалық компоненттер. Олардың өзара байланысы армия туралы ресми мәліметтің қолжетімділігін арттыруға, азаматтардың сенімін күшейтуге, ақпараттық вакуумды азайтуға және әскери қызметтің тартымдылығын түсіндіруге бағытталған.

Бастапқы веб-аналитикалық деректер сервистің мобильді аудиторияға бағытталғанын дәлелдейді: талданған кезеңдегі кликтердің 89,17 %-ы мобильді құрылғылардан, 95,70 %-ы Қазақстаннан келген. Бұл [ARMIA.KZ](#)-ді жастармен, ата-аналармен және азаматтық қоғаммен жұмыс істеудің ұлттық цифрлық арнасы ретінде дамыту қажеттігін көрсетеді.

Алдағы зерттеулерде сервистің нақты имидждік әсерін әлеуметтік сауалнамалармен, пайдаланушылардың қанағаттану көрсеткіштерімен, қайталанатын сұрақтар құрылымымен және қоғамдық пікір динамикасымен салыстыра талдау қажет. Практикалық тұрғыдан [ARMIA.KZ](https://armia.kz)-ді тұрақты редакциялық сүйемелдеу, дереккөздерді верификациялау, жасанды интеллект жауаптарын адам бақылауымен үйлестіру және веб-аналитика нәтижелерін басқарушылық шешімдерге енгізу ұсынылады.

Алғыс.

Ғылыми мақала 2025-2027 жылдарға арналған «Қазақстан қоғамындағы халықаралық және өңірлік қауіпсіздік тәуекелдері мен қатерлерін ескере отырып, әскери қызмет қауіпсіздігі стратегиясының теориялық-әдіснамалық негіздері және Қарулы Күштердің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың имиджін нығайту» атты гранттық қаржыландыру ғылыми жобасын іске асыру шеңберінде жарияланды, ИРН AP261026/0224 (зерттеу Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігі Ғылым комитеті тарапынан қаржыландырылады).

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. «Халықаралық және өңірлік қауіпсіздік тәуекелдері мен қатерлерін ескере отырып, қазақстандық қоғамда әскери қызмет қауіпсіздігі стратегиясы мен Қарулы Күштердің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың имиджін нығайтудың теориялық-әдіснамалық негіздері» тақырыбы бойынша ғылыми және (немесе) ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру конкурсына қатысуға арналған өтінім, ИРН AP261026/0224. - Астана: Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, 2025. – 93 б.
2. Техникалық сипаттама: ARMIA.KZ ақпараттық-имидждік сервисін әзірлеуге арналған, 2025 жылғы 17 қарашадағы № 25/11-10 шартқа 2-қосымша. - Астана: Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, 2025. – 3 б.
3. Әскери қызмет және әскери қызметшілердің мәртебесі туралы / Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 16 ақпандағы № 561-IV ҚРЗ Заңы. - Астана, 2012. – 101 б.
4. Қазақстан Республикасының Әскери доктринасын бекіту туралы / Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 29 қыркүйектегі № 554 Жарлығы. - Астана, 2017. – 26 б.
5. Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Қазақстан халқына «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Жолдауы, 2024 жылғы 2 қыркүйек [Электрондық ресурс]. - Қолжетімділік режимі: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-285014> [Жүгінген күні: 08.09.2026].

6. «Халықаралық және өңірлік қауіпсіздік тәуекелдері мен қатерлерін ескере отырып, қазақстандық қоғамда әскери қызмет қауіпсіздігі стратегиясы мен Қарулы Күштердің, басқа да әскерлер мен әскери құралымдардың имиджін нығайтудың теориялық-әдіснамалық негіздері» ИРН АР261026/0224 гранттық қаржыландыру ғылыми жобасын іске асыру барысына мониторинг жүргізу актісі. - Астана: Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, 2026. – 26 б.
7. Бурнаев З.Р., Исаков Е.М., Жексенбинов Б.Н., Калышев А.Т. Қазақстан Республикасы Қарулы Күштерінің әскери қызмет қауіпсіздігі мен имиджін нығайтуды зерттеудің өзектілігі туралы // Сағадат Нұрмағамбетов атындағы Құрлық әскерлері Әскери институтының «Вестник» ғылыми-ақпараттық журналы. - 2025. - № 3 (63). – Б. 49-58.
8. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында әскери қызмет қауіпсіздігі мен имиджін нығайту стратегиясын енгізу және практикалық іске асыру жөніндегі әдістемелік ұсынымдар. - Астана: Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, 2026. – 7 б.
9. Қазақстан Республикасының Қарулы Күштерінде, басқа да әскерлері мен әскери құралымдарында әскери қызмет қауіпсіздігі мен имиджін нығайту стратегиясын іске асырудың «Жол картасы». - Астана: Қазақстан Республикасының Ұлттық қорғаныс университеті, 2026. – 9 б.

REFERENCES:

1. Application for participation in the competition for grant financing of scientific and/or scientific-technical projects on the topic “Theoretical and methodological foundations of the strategy for military service safety and strengthening the image of the Armed Forces, other troops and military formations in Kazakhstani society, taking into account risks and threats to international and regional security”, IRN AR261026/0224. - Astana: National Defence University of the Republic of Kazakhstan, 2025. – 93 p.
2. Technical Specification for the Development of the ARMIA.KZ Information and Image-Building Service: Appendix 2 to Contract No. 25/11-10 dated November 17, 2025. - Astana: National Defence University of the Republic of Kazakhstan, 2025. – 3 p.
3. On Military Service and the Status of Servicemen / Law of the Republic of Kazakhstan dated February 16, 2012 No. 561-IV LRK. - Astana, 2012. – 101 p.
4. On Approval of the Military Doctrine of the Republic of Kazakhstan / Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated September 29, 2017 No. 554. - Astana, 2017. – 26 p.
5. Address of the Head of State K.K. Tokayev to the people of Kazakhstan “Just Kazakhstan: Law and Order, Economic Growth, Public Optimism” dated September 2, 2024 [Electronic resource]. - Available at: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy->

gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-285014

[Accessed:

08.09.2026].

6. Monitoring report on the implementation of the grant-funded scientific project IRN AR261026/0224 “Theoretical and methodological foundations of the strategy for military service safety and strengthening the image of the Armed Forces, other troops and military formations in Kazakhstani society, taking into account risks and threats to international and regional security”. - Astana: National Defence University of the Republic of Kazakhstan, 2026. - 26 p.
7. Burnayev Z.R., Iskakov Y.M., Zhexenbinov B.N., Kalyshev A.T. On the relevance of studying military service safety and strengthening the image of the Armed Forces of the Republic of Kazakhstan // Scientific and Informational Journal “Bulletin of the Sagadat Nurmagambetov Military Institute of Land Forces”. - 2025. - No. 3 (63). - P. 49-58.
8. Methodological recommendations for the implementation and practical execution of the Strategy for military service safety and strengthening the image of the Armed Forces, other troops and military formations of the Republic of Kazakhstan. - Astana: National Defence University of the Republic of Kazakhstan, 2026. - 7 p.
9. “Roadmap” for the implementation of the Strategy for military service safety and strengthening the image of the Armed Forces, other troops and military formations of the Republic of Kazakhstan. - Astana: National Defence University of the Republic of Kazakhstan, 2026. - 9 p.

«Ғылыми инновациялар - Ғылыми инновациялар - Scientific Innovations»
ғылыми журналының авторларына қойылатын талаптар
Қабылданатын материалдардың түрлері

1. Журнал ұлттық және халықаралық ғылыми қоғамдастықта білімді дамытуды және ақпарат алмасуды қолдау мақсатында ғылым мен практиканың қазіргі заманғы жетістіктерін көрсететін әртүрлі материалдарды қабылдайды. Жарияланатын жұмыстар ғылыми жаңалыққа, практикалық мәнге ие болуы және ғылыми жарияланымдар сапасының халықаралық стандарттарына сәйкес келуі тиіс.

2. Журнал жарияланымдардың мынадай түрлерін қабылдайды:

- **Түпнұсқа ғылыми мақалалар.** Бұрын жарияланбаған және ғылыми жарияланымдар сапасының халықаралық стандарттарына сәйкес келетін зерттеулердің жаңа нәтижелерін, бірегей идеялар мен ғылыми қорытындыларды қамтитын материалдар;

- **Әдебиеттің талдамалық және сыни шолулары.** Нақты тақырып бойынша қолданыстағы зерттеулерді жүйелейтін, білімдегі олқылықтарды анықтайтын және одан әрі зерттеулер үшін бағыттарды ұсынатын шолу мақалалары;

- **Эксперименттік зерттеулердің нәтижелері.** Ғылыми және практикалық құндылығы бар әдістемелік негіздемесі, деректерді талдауы және қорытындылары бар зертханалық, далалық немесе өзге де практикалық зерттеулердің нәтижелерін сипаттайтын мақалалар;

- **Теориялық-әдіснамалық әзірлемелер.** Тиісті салада ғылым мен практиканың дамуына ықпал ететін жаңа теорияларды, модельдерді, әдістемелерді немесе тәсілдерді әзірлеуге арналған материалдар;

- **Ғылыми жобалар мен қолданбалы зерттеулердің материалдары.** Жобалық қызметтің, қолданбалы зерттеулердің, инновациялық шешімдерді енгізудің нәтижелерін көрсететін, ғылыми әзірлемелердің практикалық маңыздылығын көрсететін жарияланымдар.

Жариялау тілдері

1. **Қабылданатын тілдер.** Журнал материалдарды мына тілдерде қабылдайды және жариялайды: қазақ; орыс; ағылшын.

2. **Жарияланымдар тіліне қойылатын талаптар.** Барлық материалдар таңдалған тілдің ғылыми стилі мен терминология нормаларына сәйкес болуы тиіс. Мақала көрсетілген тілдердің бірінде толықтай рәсімделуі керек, мәтінде тілдердің араласуына жол берілмейді. Журнал жарияланым сапасын арттыру мақсатында тілдік редакция және түзету бойынша ұсыныстарды қамтамасыз етеді.

3. **Үш тілде жарияланымның міндетті элементтері.** Халықаралық қолжетімділікті қамтамасыз ету және индексация мен дәйексөз талаптарына сәйкес болу үшін авторлар мақаланың келесі элементтерін қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде ұсынуы қажет:

- **Мақала атауы;**
- **Аннотация (Abstract);**
- **Түйінді сөздер (Keywords);**
- **Авторлар туралы мәліметтер (ТАЭ, аффилиация, байланыс ақпараттары);**
- **Әдебиеттер тізімінің транслитерациясы (пайдаланылған дереккөздер), егер бастапқы деректер латын әріпінде болмаған жағдайда.**

Мақаланың құрылымына қойылатын талаптар

1. Мақала халықаралық стандарттарға сәйкес рәсімделуі тиіс және келесі негізгі құрылымдық элементтерді қамтуы қажет. **Мақала құрылымының қысқаша сипаттамасы:**

- ЭОЖ және FTAMAK;
- Авторлар туралы мәліметтер;
- Мақала атауы;
- Аннотация және түйінді сөздер;
- Кіріспе;
- Материалдар мен әдістер;
- Нәтижелер;
- Талқылау;
- Қорытынды;
- Алғыс;
- Әдебиеттер тізімі.

2. Мақала А4 форматындағы бетте төмендегі өрістермен рәсімделуі керек: сол жақ – 25 мм, оң жақ – 15 мм, жоғарғы және төменгі – 20 мм. Негізгі мәтін Times New Roman 14 pt қарпімен, бірлік жол аралығы, абзацтық кіріс 1,25 см, ен бойынша туралауымен рәсімделеді. Беттерді нөмірлеу беттің төменгі ортасында орналасады. Мақаланың жалпы көлемі кестелер мен суреттерді қоса алғанда негізгі мәтін бойынша 7-15 бет болуы тиіс.

3. Мақаланың әр элементі жарияланым тілінде рәсімделеді, ал міндетті элементтер (мақала атауы, аннотация, түйінді сөздер, авторлар туралы мәліметтер және әдебиеттер тізімінің транслитерациясы) үш тілде: қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде ұсынылады.

4. Титулдық бет.

Титулдық бетте авторлардың толық тегі, аты және әкесінің аты, олардың ғылыми дәрежелері, атақтары, ағымдағы аффилиациясы, қала және ел көрсетіледі. бұл ретте ТАӘ жартылай қалың болып бөлінеді және бас әріптермен ресімделеді. Байланыс үшін электрондық пошта курсивпен беріледі. ORCID, Scopus Author ID, қаржыландыру туралы мәліметтер, мүдделер қақтығысы туралы декларация және әр автордың зерттеуге қосқан үлесі көрсетілуі ұсынылады.

5. ЭОЖ және FTAMAK.

Әрбір мақалада белгіленген талаптарға сәйкес ресімделген жіктеу индекстері болуы тиіс: ЭОЖ <https://teacode.com/online/udc/> және FTAMAK <https://grnti.ru/>. Бұл деректер мақаланың басында орналастырылады.

6. Мақала атауы.

Мақала атауы дәл, ақпараттық және зерттеудің мазмұнын көрсетуі тиіс. Ол бас әріптермен жазылады, Times New Roman 14 pt қарпімен жартылай қалың әріппен ресімделеді және ортасында тегістеледі. Мақала атауы үш тілде ұсынылады.

7. Аннотация.

Аннотация зерттеудің мақсаты, әдістері, негізгі нәтижелері және қорытындылары туралы қысқа, нақты және толық сипаттама беруі тиіс. Аннотация Times New Roman 12 pt қарпімен бір жоларалық аралықпен және ені бойынша тегістеумен ресімделеді. Ұсынылатын көлемі 100-150 сөз. «Аннотация» тақырыбы (және басқа тілдердегі сәйкес атаулар) жартылай қалың қаріппен ерекшеленеді. Аннотация үш тілде беріледі.

8. Түйінді сөздер.

Түйінді сөздер Times New Roman 12 pt қарпімен курсивпен рәсімделеді және жұмыстың мазмұнын көрсететін 5-10 термин немесе сөз тіркесінен тұруы тиіс. Жол «Түйінді сөздер:» деп басталады, ол жартылай қалың әріппен жазылады, кейін терминдер үтір арқылы беріледі. Түйінді сөздер үш тілде ұсынылады.

9. Кіріспе.

Кіріспе бөлімінде зерттеліп отырған мәселенің қазіргі жағдайы, зерттеудің өзектілігі, ғылыми жаңалығы және мақсаты, міндеттері, гипотезасы немесе зерттеу сұрақтары көрсетілуі керек. Бөлім тақырыбы Times New Roman 14 pt жартылай қалың қаріппен ресімделеді, сол жақ шетімен тегістеледі.

10. Материалдар мен әдістер.

Бөлімде қолданылған деректер, жабдықтар, бағдарламалық қамтамасыз етулер, зерттеу әдістері және статистикалық өңдеу жолдары сипатталуы тиіс. Сипаттама зерттеуді басқа ғалымдар үшін қайталауға жеткілікті болуы керек.

11. Нәтижелер.

Зерттеу нәтижелері логикалық реттілікпен беріледі, қажет болған жағдайда кестелер, графиктер және суреттер қолданылады. Барлық кестелер мен суреттер нөмірленіп, мәтінде сілтеме берілуі тиіс. Статистикалық өңдеу қолданылған жағдайда маңыздылық көрсеткіштері көрсетіледі.

12. Талқылау.

Талқылау бөлімінде алынған нәтижелер интерпретацияланады, олар басқа зерттеулердің деректерімен салыстырылады, жаңа заңдылықтар мен жұмыстың шектеулері көрсетіледі, сондай-ақ зерттеудің ғылыми және практикалық мәні белгіленеді.

13. Қорытынды.

Қорытынды бөлімінде негізгі нәтижелер қысқаша жинақталады, қорытындылар мен ұсыныстар жасалады және зерттеу бағыттары көрсетіледі.

14. Алғыс.

Бөлімде қажет болған жағдайда зерттеу жүргізу барысында көрсетілген қаржылық қолдау, консультациялық көмек және басқа да ықпал түрлері көрсетіледі.

15. Әдебиеттер тізімі.

Әдебиеттер тізімі MEMCT талаптарына сәйкес рәсімделеді және тек мақала мәтінде сілтеме берілген дереккөздерді қамтиды. «Әдебиеттер тізімі» тақырыбы Times New Roman 14 pt қарпімен жартылай қалың, бас әріптермен ресімделеді және жолдың ортасында орналасады. Негізгі мәтін Times New Roman 12 pt қарпімен бір аралықпен және ені бойынша тегістеумен орындалады. Мәтіндегі бірінші сілтеме [1], екіншісі [2] және т.б. ретімен болуы тиіс. Кітаптан алынған нәтижеге сілтеме жасалған кезде оның әдебиет тізіміндегі нөмірі және осы нәтиже жарияланған беттің нөмірі (үтір қойылған нүкте арқылы) көрсетіледі. Мысалы: [8; 325]. Жарияланбаған жұмыстарға сілтеме жасалмайды.

16. REFERENCES (транслитерация).

Бұл бөлім негізгі әдебиеттер тізімінен кейін рәсімделеді және латиницада жоқ барлық дереккөздердің транслитерациясын және атаулардың ағылшын тіліндегі аудармасын қамтуы тиіс. Бөлім тақырыбы Times New Roman 14 pt қарпімен жартылай қалың, бас әріптермен ресімделеді және ортасында орналасады, ал негізгі мазмұны - Times New Roman 12 pt қарпімен.

17. Кестелер.

Кестелер мәтінде бірінші рет аталғаннан кейін орналастырылады және Times New Roman 12 pt қарпімен рәсімделеді. Әр кестенің нөмірі («Кесте 1», «Кесте 2» және т.б.) және атауы кестенің үстінде беріледі. Кестелер ықшам, біркелкі форматта болуы және халықаралық өлшем бірліктерін қолдануы тиіс.

18. Суреттер.

Суреттер JPEG, PNG немесе TIFF пішімдерінде жоғары сапада (кемінде 300 dpi) ұсынылуы тиіс. Әр суретке мәтін астында жазба және нөмір («Сурет 1», «Сурет 2» және т.б.) беріледі. Графикалық материалдарда ось белгілері, өлшем бірліктері қажет болса көрсетілуі тиіс.

Требования к авторам научного журнала

«Ғылыми инновациялар - Научные инновации - Scientific Innovations»

Типы принимаемых материалов

1. Журнал принимает разнообразные материалы, отражающие современные достижения науки и практики, с целью поддержки развития знаний и обмена информацией в национальном и международном научном сообществе. Публикуемые работы должны обладать научной новизной, практической значимостью и соответствовать международным стандартам качества научных публикаций.

2. Журнал принимает следующие виды публикаций:

- **Оригинальные научные статьи.** Материалы, содержащие новые результаты исследований, оригинальные идеи и научные выводы, которые ранее не публиковались и соответствуют международным стандартам качества научных публикаций;

- **Аналитические и критические обзоры литературы.** Обзорные статьи, систематизирующие существующие исследования по конкретной теме, выявляющие пробелы в знаниях и предлагающие направления для дальнейших исследований;

- **Результаты экспериментальных исследований.** Статьи, описывающие результаты лабораторных, полевых или иных практических исследований с методическим обоснованием, анализом данных и выводами, имеющими научную и практическую ценность;

- **Теоретико-методологические разработки.** Материалы, посвящённые разработке новых теорий, моделей, методик или подходов, способствующих развитию науки и практики в соответствующей области;

- **Материалы научных проектов и прикладных исследований.** Публикации, отражающие результаты проектной деятельности, прикладных исследований, внедрений инновационных решений, демонстрирующие практическую значимость научных разработок.

Языки публикации

1. **Принимаемые языки.** Журнал принимает и публикует материалы на следующих языках: казахский; русский; английский.

2. **Требования к языку публикаций.** Все материалы должны соответствовать нормам научного стиля и терминологии выбранного языка. Статья должна быть оформлена полностью на одном из указанных языков, без смешения языков внутри текста. Журнал обеспечивает рекомендации по языковой редакции и корректуре при необходимости для повышения качества публикации.

3. **Обязательные элементы публикации на трёх языках.** Для обеспечения международной доступности и соответствия требованиям индексирования и цитирования автор

обязаны предоставить следующие элементы публикации на казахском, русском и английском языках:

- **Название статьи;**
- **Аннотация (Abstract);**
- **Ключевые слова (Keywords);**
- **Сведения об авторах** (ФИО, аффилиация, контактная информация);
- **Транслитерация списка литературы** (использованных источников), если оригинальные источники не на латинице.

Требования по структуре статьи

1. Статья должна быть оформлена в соответствии с международными стандартами и содержать следующие основные структурные элементы. **Краткое описание структуры статьи:**

- УДК и МРНТИ;
- Сведения об авторах;
- Название статьи;
- Аннотация и ключевые слова;
- Введение;
- Материалы и методы;
- Результаты;
- Обсуждение;
- Заключение;
- Благодарности;
- Список литературы.

2. Статья должна быть выполнена на листе формата А4 с полями: левым – 25 мм, правым – 15 мм, верхним и нижним – 20 мм. Основной текст статьи оформляется шрифтом Times New Roman размером 14 pt с одинарным межстрочным интервалом, абзацным отступом 1,25 см и выравниванием по ширине. Нумерация страниц размещается внизу страницы по центру. Общий объём статьи должен составлять 7–15 страниц основного текста, включая таблицы и рисунки.

3. Каждый элемент статьи оформляется на языке публикации, а обязательные элементы (название статьи, аннотация, ключевые слова, сведения об авторах и транслитерация списка литературы) предоставляются на трёх языках: казахском, русском и английском.

4. Титульная страница.

Титульная страница должна включать полные фамилии, имена и отчества авторов, их учёные степени, звания, текущую аффилиацию, город и страну. Сведения об авторах оформляются шрифтом Times New Roman 12 pt, при этом ФИО выделяются полужирным и оформляются прописными (заглавными) буквами. Контактный e-mail автора для корреспонденции указывается курсивом. Рекомендуется указывать ORCID, Scopus Author ID, сведения о финансировании, декларацию о конфликте интересов и вклад каждого автора в исследование.

5. УДК и МРНТИ.

Каждая статья должна содержать классификационные индексы: УДК (Универсальная десятичная классификация, <https://teacode.com/online/udc/>) и МРНТИ (Международный рубрикатор научно-технической информации, <https://grnti.ru/>), оформленные согласно установленным требованиям. Эти данные размещаются в начале статьи.

6. Название статьи.

Название статьи должно быть точным, информативным и отражать содержание исследования. Оно оформляется прописными (заглавными) буквами, шрифтом Times New Roman 14 pt полужирным начертанием и выравнивается по центру. Название статьи предоставляется на трёх языках.

7. Аннотация.

Аннотация должна содержать краткое, точное и самостоятельное описание цели исследования, методов, основных результатов и выводов. Аннотация оформляется шрифтом Times New Roman 12 pt с одинарным межстрочным интервалом и выравниванием по ширине. Рекомендуемый объём аннотации составляет 100–150 слов. Заголовок «Аннотация» (и соответствующие названия на других языках) выделяется полужирным шрифтом. Аннотация предоставляется на трёх языках.

8. Ключевые слова.

Ключевые слова оформляются шрифтом Times New Roman 12 pt, *курсивом*, и должны включать 5–10 терминов или словосочетаний, отражающих содержание работы. Строка начинается с выражения «Ключевые слова:», выделенного полужирным начертанием, после которого следует перечень терминов через запятую. Ключевые слова предоставляются на трёх языках.

9. Введение.

Введение должно содержать краткий анализ современного состояния изучаемой проблемы, обоснование актуальности исследования, указание научной новизны, а также формулировку цели, задач, гипотезы или исследовательских вопросов. Заголовок раздела оформляется шрифтом Times New Roman 14 pt полужирным, с выравниванием по левому краю.

10. Материалы и методы.

Раздел должен включать описание используемых данных, оборудования, программного обеспечения, методик проведения исследования и способов статистической обработки. Описание должно быть достаточным для воспроизведения исследования другими учёными.

11. Результаты.

Результаты исследования представляются в логичной последовательности, при необходимости используя таблицы, графики и рисунки. Все таблицы и рисунки должны иметь нумерацию, подписи и ссылки в тексте. При наличии статистической обработки необходимо указывать показатели значимости.

12. Обсуждение.

В обсуждении следует интерпретировать полученные результаты, сопоставить их с данными других исследований, выявить новые закономерности и ограничения работы, а также обозначить научное и практическое значение исследования.

13. Заключение.

Заключение кратко обобщает основные результаты, формулирует выводы и рекомендации, а также указывает возможные направления дальнейших исследований.

14. Благодарности.

В разделе указываются сведения о финансовой поддержке, консультативной помощи и ином содействии, оказанном в ходе выполнения исследования, если это необходимо.

15. Список литературы.

Список литературы оформляется в соответствии с требованиями ГОСТ и включает только те источники, на которые имеются ссылки в тексте статьи. Заголовок «Список литературы» оформляется шрифтом Times New Roman 14 pt полужирным, прописными (заглавными) буквами и

располагается по центру строки. Основной текст списка выполняется шрифтом Times New Roman 12 pt с одинарным интервалом и выравниванием по ширине. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1], вторая - [2] и т.д. по порядку. При ссылках на результат из книги указывается ее номер из списка литературы и (через точку с запятой) номер страницы, на которой опубликован этот результат. Например: [8; 325]. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются.

16. REFERENCES (транслитерация).

Раздел оформляется после основного списка литературы и должен включать транслитерацию всех источников, не имеющих оригинала на латинице, а также перевод названий на английский язык. Заголовок раздела оформляется шрифтом Times New Roman 14 pt полужирным, прописными (заглавными) буквами и располагается по центру, а основное содержание - шрифтом Times New Roman 12 pt.

17. Таблицы.

Таблицы должны быть размещены сразу после первого упоминания в тексте и оформляться шрифтом Times New Roman 12 pt. Каждая таблица имеет собственный номер («Таблица 1», «Таблица 2» и т.д.) и название, размещённое над таблицей. Таблицы должны быть компактными, иметь единообразное форматирование и использовать международные единицы измерения (СИ).

18. Рисунки.

Рисунки должны быть представлены в высоком качестве (не менее 300 dpi) в форматах JPEG, PNG или TIFF. Каждый рисунок имеет подпись, размещённую под изображением, и нумерацию («Рисунок 1», «Рисунок 2» и т.д.). Графические материалы должны содержать обозначения осей, единицы измерений и легенду, при необходимости.

Requirements for the authors of the scientific journal

«Ғылыми инновациялар - Научные инновации - Scientific Innovations»

Types of materials received

1. The journal accepts a variety of materials reflecting the current achievements of science and practice, with the aim of supporting the development of knowledge and the exchange of information in the national and international scientific community. Published works should have scientific novelty, practical significance and comply with international standards for the quality of scientific publications.

2. The journal accepts the following types of publications:

- **Original scientific articles.** Materials containing new research results, original ideas and scientific conclusions that have not been previously published and comply with international standards for the quality of scientific publications;

- **Analytical and critical reviews of the literature.** Review articles systematizing existing research on a specific topic, identifying knowledge gaps and suggesting directions for further research;

- **Results of experimental studies.** Articles describing the results of laboratory, field or other practical studies with methodological justification, data analysis and conclusions of scientific and practical value;

- **Theoretical and methodological developments.** Materials devoted to the development of new theories, models, methods or approaches that contribute to the development of science and practice in the relevant field;

- **Materials of scientific projects and applied research.** Publications reflecting the results of project activities, applied research, implementation of innovative solutions, demonstrating the practical

significance of scientific developments.

Languages of publication

1. **Accepted languages.** The journal accepts and publishes materials in the following languages: Kazakh; Russian; English

2. **Publication language requirements.** All materials must comply with the standards of scientific style and terminology of the selected language. The article should be drawn up entirely in one of the specified languages, without mixing languages within the text. The journal provides recommendations for language editing and proofreading as needed to improve publication quality.

3. **Mandatory elements of publication in three languages.** To ensure international accessibility and compliance with indexing and citation requirements, the author must provide the following elements of the publication in Kazakh, Russian and English:

- **Title of the article;**
- **Abstract;**
- **Keywords;**
- **Information about the authors (full name, affiliation, contact information);**
- **Transliteration of reference list (sources used) if original sources are not in Latin**

Requirements for article structure

1. The article should be drawn up in accordance with international standards and contain the following main structural elements. **Brief description of the article structure:**

- UDC and MRNTI;
- Information about the authors;
- Title of the article;
- Abstract and keywords;
- Introduction;
- Materials and methods;
- Results;
- Discussion;
- Conclusion;
- Acknowledgements;
- References.

2. The article should be made on a sheet of A4 format with margins: left - 25 mm, right - 15 mm, top and bottom - 20 mm. The main text of the article is formatted in Times New Roman font measuring 14 pt with a single line spacing, 1.25 cm offset and width alignment. Page numbering is centered at the bottom of the page. The total volume of the article should be 7-15 pages of the main text, including tables and figures.

3. Each element of the article is drawn up in the language of publication, and the mandatory elements (title of the article, abstract, keywords, information about the authors and transliteration of the list of references) are provided in three languages: Kazakh, Russian and English

4. Title page

The title page should include the full names, surnames and patronymics of the authors, their academic degrees, titles, current affiliation, city and country. Information about the authors is issued in the font Times New Roman 12 pt, while full names are highlighted in bold and issued in capital (capital)

letters. The contact e-mail of the author for correspondence is indicated in italics. It is recommended that ORCID, Scopus Author ID, funding details, conflict of interest declaration and each author "s contribution to the study be provided.

5. UDC and MRNTI.

Each article should contain classification indices: UDC (Universal Decimal Classification, <https://teacode.com/online/udc/>) and MRNTI (International Rubricator of Scientific and Technical Information, <https://grnti.ru/>), drawn up in accordance with the established requirements. This data is placed at the beginning of the article.

6. Name of the article.

The title of the article should be accurate, informative and reflect the content of the study. It is formatted in capital (capital) letters, in Times New Roman 14 pt font in bold and aligned in the center. The title of the article is provided in three languages.

7. Abstract.

The abstract should contain a brief, accurate and self-contained description of the purpose of the study, methods, main findings and conclusions. The annotation is in Times New Roman 12 pt font with single line spacing and width alignment. The recommended annotation volume is 100-150 words. The title "Abstract" (and corresponding titles in other languages) is highlighted in bold. Annotation provided in three languages.

8. Key words.

Keywords are in Times New Roman 12 pt font, italics, and should include 5-10 terms or phrases reflecting the content of the work. The line begins with "Keywords:" in bold followed by a comma-separated list of terms. Keywords are provided in three languages.

9. Introduction.

The introduction should contain a brief analysis of the current state of the problem under study, justification of the relevance of the study, indication of scientific novelty, as well as the formulation of the goal, tasks, hypothesis or research questions. Section title in Times New Roman 14 pt font, bold, left aligned.

10. Materials and methods.

The section should include a description of the data used, equipment, software, research methods and methods of statistical processing. The description should be sufficient to reproduce the study by other scientists.

11. Results.

The results of the study are presented in a logical sequence, using tables, graphs and figures, if necessary. All tables and figures shall be numbered, signed and referenced in the text. If statistical processing is available, significance indicators must be specified.

12. Discussion.

The discussion should interpret the results obtained, compare them with data from other studies, identify new patterns and limitations of work, as well as indicate the scientific and practical significance of the study.

13. Conclusion.

The conclusion summarizes the main results, formulates conclusions and recommendations, and indicates possible directions for further research.

14. Acknowledgements.

The section should include information on financial support, advice and other assistance provided in the course of the study, if necessary.

15. References.

The list of references is drawn up in accordance with the requirements of GOST and includes only those sources that are referenced in the text of the article. The title "References" is in Times New Roman 14 pt font in bold, uppercase (capital) letters and is located in the center of the line. The main text of the list is in Times New Roman 12 pt font with a single interval and width alignment. The first reference in the text should be numbered [1], the second [2], and so on in order. When referencing a result from a book, its number from the bibliography should be indicated, followed by (separated by a semicolon) the page number on which the result is published. For example: [8; 325]. References to unpublished works are not permitted.

16. REFERENCES (transliteration).

The section is drawn up after the main list of references and should include transliteration of all sources that do not have an original in Latin, as well as translation of the names into English. The title of the section is in Times New Roman 14 pt font in bold, uppercase (capital) letters and is located in the center, and the main content is in Times New Roman 12 pt font.

17. Tables.

Tables should be placed immediately after the first mention in the text and decorated in Times New Roman 12 pt font. Each table has its own number ("Table 1," "Table 2," etc.) and the name placed above the table. Tables should be compact, uniformly formatted, and use international units (SI).

18. Figures.

Pictures must be presented in high quality (at least 300 dpi) in JPEG, PNG or TIFF formats. Each figure has a signature placed under the image and numbering ("Figure 1," "Figure 2," etc.). Graphic materials shall contain axis symbols, units of measurement and legend, if necessary.

Баспаға 30.09.2026 ж. 60x84/8 форматында қол қойылды
Офсеттік басып шығару. Офсеттік қағаз. Шығыс. Л. 11 б.п.

Таралымы 500 дана

Баспахананың мекен-жайы: 150000, Қазақстан Республикасы, Солтүстік Қазақстан облысы,
Петропавл қаласы, Бостандық көшесі, 51
«Неотехнология және қауіпсіздік ғылыми-зерттеу институты» ЖМ

Подписано в печать 30.09.2026 г. Формат 60x84/8

Печать офсетная. Бумага офсетная. Уч.-изд. Л. 11 п.л.

Тираж 500 экз.

Адрес типографии: 150000, Республика Казахстан, Северо-Казахстанская область, г.

Петропавловск, ул. Бостандыкская, 51

ЧУ «Научно-исследовательский институт Неотехнологий и безопасности»

Signed for printing in 30.09.2026. Format 60x84/8

Offset printing. Offset paper. Academic edition L. 11 p.p.

Circulation 500 copies

Printing house address: 150000, Republic of Kazakhstan, North Kazakhstan region, Petropavlovsk, st.

Bostandyk, 51

PI «Research Institute of Neotechnology and Safety»

